

A NYÚLI ÚTRAVALÓ tartalomjegyzéke

Bevezető gondolatok

Előszó

I. Nyúl természetföldrajzi viszonyai

1. A község fekvése, határai, területe
2. A település felszíne
3. A felszín kialakulása
4. Nyúl község éghajlati viszonyai
5. A község vízrajza
6. Nyúl község növény- és állatvilága
7. Talajviszonyok Nyúlon

II. A település évszámokba sűrített történelme

III. A község népessége

1. A népesség számának alakulása
2. A népesség korösszetétele
3. A nemek aránya
4. A népesség családi állapota, adatok a családokról és háztartásokról
5. Nemzetiségi megoszlás Nyúl községben
6. A nyúliak vallási összetétele
7. A népesség iskolai végzettsége
8. Foglalkoztatási és foglalkozási megoszlás Nyúlon
9. Az ingázás
10. A népsűrűség változásai
11. Lakásviszonyok Nyúlon
12. Nyúl község temetője

IV. A nyúli közintézmények és a közellátás

1. Közigazgatás
2. A közbiztonság
3. Az egészségügyi ellátás
4. A gyermekintézmények
5. A kultúrélet
6. A hitélet

V. Gazdasági élet, megélhetés Nyúlon

1. Mezőgazdaság
2. Ipar, szolgáltatások
3. Kereskedelem, pénzügyek
4. Vendéglátás
5. A közlekedés
6. Hírközlés
7. Az infrastrukturális ellátottság

VI. Nyúl község idegenforgalma

1. A település idegenforgalmi értékei
 - 1.1. Természeti értékek
 - 1.2. Társadalmi, kultúrtörténeti értékek
2. A község saját túraútvonalai
 - 2.1. A Kööröcsin-körút részletes bemutatása
 - 2.2. A Nyúli Kereszt-út részletes bemutatása

Tartalomjegyzék

Kedves Olvasó!

Mély tisztelettel üdvözlöm Önt településünkéről szóló könyvünk oldalainak olvasása előtt. Régi adóságunk egy olyan kötet megjelentetése, amely magában foglalja községünk múltját és jelenét, s talán iránymutatást ad a jövőnk felé is.

Ízelítőt ad községünk hagyományairól, kultúrájáról, természeti kincseiről és társadalmi örökségéről. Valódi útravaló, mely segít megismerni mindennapi életünket, azokat az értékeinket, melyek kifejezik identitásunkat, az élethez, a munkához és a környezethez való viszonyunkat.

Az itt élő embereket mindig a szorgalom, a jövő építése és a természet szeretete, megbecsülése jellemezte. Hozzáállásuknak köszönhető, hogy Nyúl község a mai szépségét, rangját, a térségben betöltött szerepét és presztízsét elérte. Múltán lehetünk büszkék azokra az eredményekre, melynek köszönhetően falunk valódi családias otthont, háttérrel és biztonságot nyújt lakóinak.

Kívánom, hogy könyvünk hasábjai felkeltsék érdeklődését településünk élete és története iránt, mely sok új információval szolgál a könyv olvasójának. Színes palettáját nyújtja azon örökségünknek, melyet múltán adhatunk tovább a felnövekvő generációnak – útravalóul.

Schmiedt Henrik

polgármester

BEVEZETŐ GONDOLATOK

Nyúl községről nevének különlegessége révén sokan hallottak már, kevesebben vannak, akik azt is tudják, hol fekszik, még kevesebben, akik jártak is a községben és még annál is kevesebben, akik azt is tudják, hogy miről nevezetes. Szerencsére Győr és Pannonhalma közelsége komoly biztosítékot jelent, arra nézve, hogy ne lehessen elkerülni. A feladat most már csak az, hogy kellően ismertté, érdekessé, mi több érdekessé tegyük arra, hogy meg is állítsuk a Pannonhalma, a Bakony vagy a Balaton felé igyekvőket, vagy az onnan Győr felé utazókat. Megállítsuk, de ne csak azért, hogy ebédeljenek, vagy tankoljanak, hanem körül is nézzenek, több órát, legalább fél napot eltöltsenek településünkön a KEDVES ÁTUTAZÓ VENDÉGEK! Ennek elérése e könyv legfontosabb célja!!!

Mert miről is szól ez a könyv?

Bemutatja a község változatos, gyalogtúrázásra kiválóan alkalmas földrajzi arculatát, évszámokkal felvázolja eseményekben gazdag múltját, betekintést enged népességének összetételébe, bemutatja közintézményeit, remek infrastrukturális adottságait és az itt élők megélhetési viszonyait. Mindez azonban csak háttérrel szolgál a látóvalók megértéséhez, kedvet csinál azok megtekintéséhez, néhány órás értelmes gyalogtúrázáshoz.

A község domborzati viszonyai, geológiai és biológiai érdekességei, történelmi és irodalmi látnivalói, kultúrtörténeti sajátosságai, egyházi, vallási és művészeti értékei, remek borvidéki adottságai a biztosíték arra, hogy Nyúlon érdemes megállni és alaposan körülnézni. A „körül”nézés itt szó szerint értendő, ugyanis a községnek két saját településen belüli turista körútja van. Ezek végigviszik a látogatót az előbb felsorolt nevezetességek mindegyikén. Irányuk ellentétes, útvonaluk 90 %-ban eltérő s bár hosszuk egyenként is meghaladja a 10 km-t, de különböző leágazásokkal, kilépési pontokkal (buszmegállóknál) szükség szerint lerövidíthetők vagy több hétvégére osztva, kétszeri, háromszori nekifutásra is teljesíthetők.

A két körút részletes leírását gazdag színes képanyag teszi vonzóvá, több résztérkép segíti az egyes szakaszok közti mozgást, kiépített pihenőhelyek pedig a kényelmes haladást. Komolyabb, hosszabb lélegzetvételű idegenforgalmi írás Nyúl községről eddig nem jelent meg, csupán egy összehajtogatható, belül térképet rejtő zsebkalauz, illetve egy szintén összehajtogatható német, angol és magyar nyelvű, de csak pár oldalas térképes turistakalauz a „Településmarketing Nyúlon osztrák együttműködéssel” elnevezésű Phare CBC projekt keretében. Szerencsére **azt azért már sikerült elérni, hogy a közelmúltban megjelent új Sokoró térképen Nyúl külön melléktérképen szerepeljen feltüntetve mindkét fent említett turista körutat.**

A könyv másik, nem titkolt célja az, hogy a község lakóival jobban megismertesse saját településük természeti és társadalmi értékeit. Az elmúlt pár évben sokan költöztek Nyúlra, de úgy tapasztaltam, hogy gyakran a régóta itt élők sem tájékozottak kellőképpen a község sajátosságai felől. **Írásommal azt szeretném tehát elérni, hogy fejlődjön, erősödjön az itt élők egészséges és tudatos lokálpatriotizmusa és vele együtt a helyi idegenforgalom,** mely napjainkban nemzetgazdaságilag is egyre fontosabb tényezővé válik és remélhetőleg egyre több nyúlinak biztosíthat fő- vagy mellékállású megélhetést. Idegenforgalmilag fontos tehát, hogy a község minden lehetőséget megragadjon, hogy megmutassa önmagát, ismertté tegye értékeit. A nyúliak kulturális és sportrendezvényeken való sikeres részvétele, a helyi rendezésű fesztiválok, borünnepek, sőt még a nyúli harangok délidőben történő megszólaltatásával kapcsolatos bemutatkozás is mind-mind ezt a célt szolgálhatják!

Itt ragadom meg az alkalmat, hogy megköszönjem mindazoknak az önzetlen segítségét, akik e könyv megszületésében támogattak, segítségemre voltak.

Először **Képviselő Társaimnak**, a nyúli önkormányzat tagjainak, hogy szavazatukkal támogatták az e könyv megjelenését is magába foglaló pályázat útra indítását. Aztán **Dr. Ábrahám Imrének**, egykori tanáromnak az alkotó együttműködést, **Bausz András plébános úrnak** pedig a Püspökség és az Egyházközség irányába történő eredményes közvetítést. A Tájképzés Kft. vezetőjének, **Gróf Andrásnak** a pontos tervező munkát, a Kő-Dekor Bt. cégtulajdonosának, **Albert Leventének** a stációs oszlopok elkészítését, a Juharfa Kertészet ügyvezetőjének, **Hegedűs Andrásnak** a növények kihelyezését. A Pannonhalmi Tájvédelmi Körzet örkerület vezetőjének, **Peimli Piroskának** a természetfotókat, **Schmidt Dávidnak** a község növény- és állatvilágról szóló írását, **Dr. Bárdi Pálnak** a Sárkánylyuk szurdok szabályozásáról szóló anyagot. **Bukits Ernőnek** a stációs oszlopokhoz készített rajzokat, **Tóth Tibornak** és kedves feleségének, **Szilviának** az Értéktár Bizottság tagjaiként nyújtott segítséget és a pazar fotókat, **Szitkay Gábor amatőr csillagásznak** a páratlan felvételeket, **Mogyoróssy Pantaleonnak** a községről készült szép fényképeket, a különleges légifotókat külön is. **Varga Zoltánnak** és **Székely Zsoltnak** azt, hogy a két túraút részletes leírása felkerülhetett a község honlapjára is (www.nyul.hu), **Pákozdi Istvánnénak** a legfrissebb népesedési adatokat, **Börcsök Évának** pedig az igényes szerkesztői munkát.

Remélem, hogy Dr. Ábrahám Imre szintén e pályázat keretében megjelenő nyúli vonatkozású írásai és ezen sorok jól kiegészítik majd egymást és együttesen méltó emléket állítanak az írásos említésének 975. évfordulóját átlépő községünknek. Bízom benne, hogy az utánunk jövő fiatalabb nemzedékek munkánkat felhasználásra érdemesnek tartják és újabb és újabb írásaikkal tovább öregbítik millenniuma felé ballagó településünk hírnevét.

Nyúl, 2014. január 31-én

Szűcs Mihály

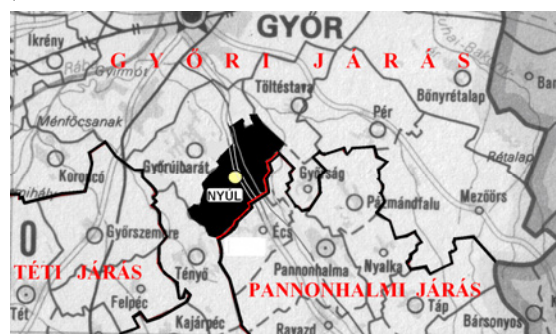
I. NYÚL KÖZSÉG TERMÉSZETFÖLDRAJZI BEMUTATÁSA

1. A község fekvése, határai, területe

Nyúl község **saját önkormányzattal** rendelkező **4200 lakosú** település Győr-Moson-Sopron megye DK-i részén, a Sokorói-halomvidék lábánál. A **Győri járáshoz** (korábban kistérséghez) tartozik, a megyeszékhelytől 13 km-re D-re fekszik.

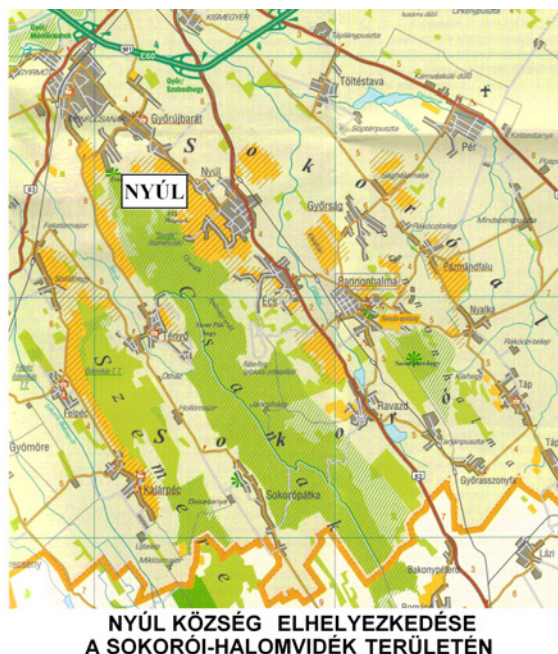
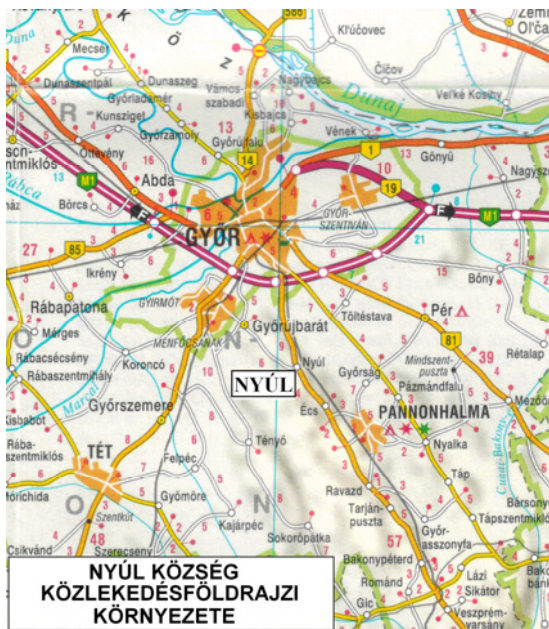

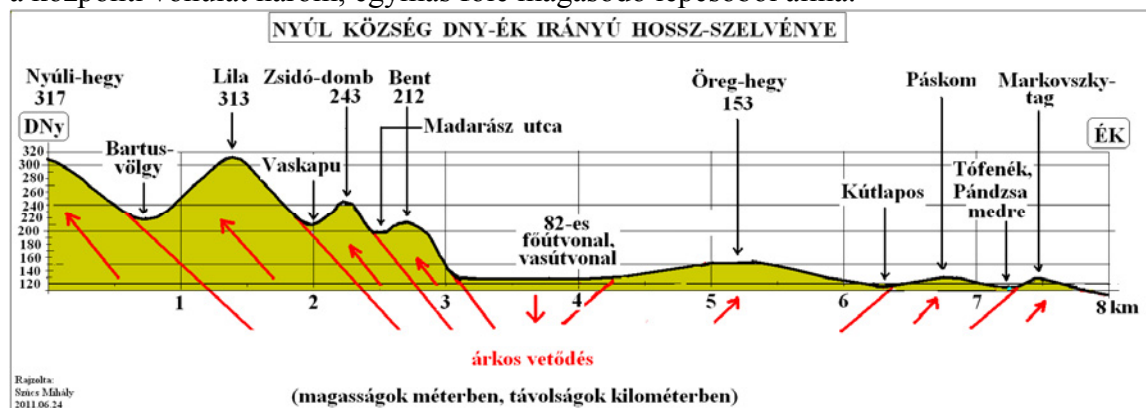
Nyúl község közigazgatási környezete

Vasúton és közúton (82-es főútvonal) Győr és Veszprém (a Balaton) irányából közelíthető meg legkönnyebben.

A község **közigazgatási határa** 27 km. ÉK-ről 4,5 km-es szakaszon Töltéstava, K-ről 0,9 km-en Győrság és 3 km-en Pannonhalma, DK-ről és D-ről 5,4 km-en Écs, DNy-ről 1,8 km-en Tényő, Ny és É felől pedig 11,4 km-en Győrújbarát határolja. A település közigazgatási területe ÉK-DNy-i irányban 8 km kiterjedésű, ÉNy-DK-i irányban pedig 3 km széles.

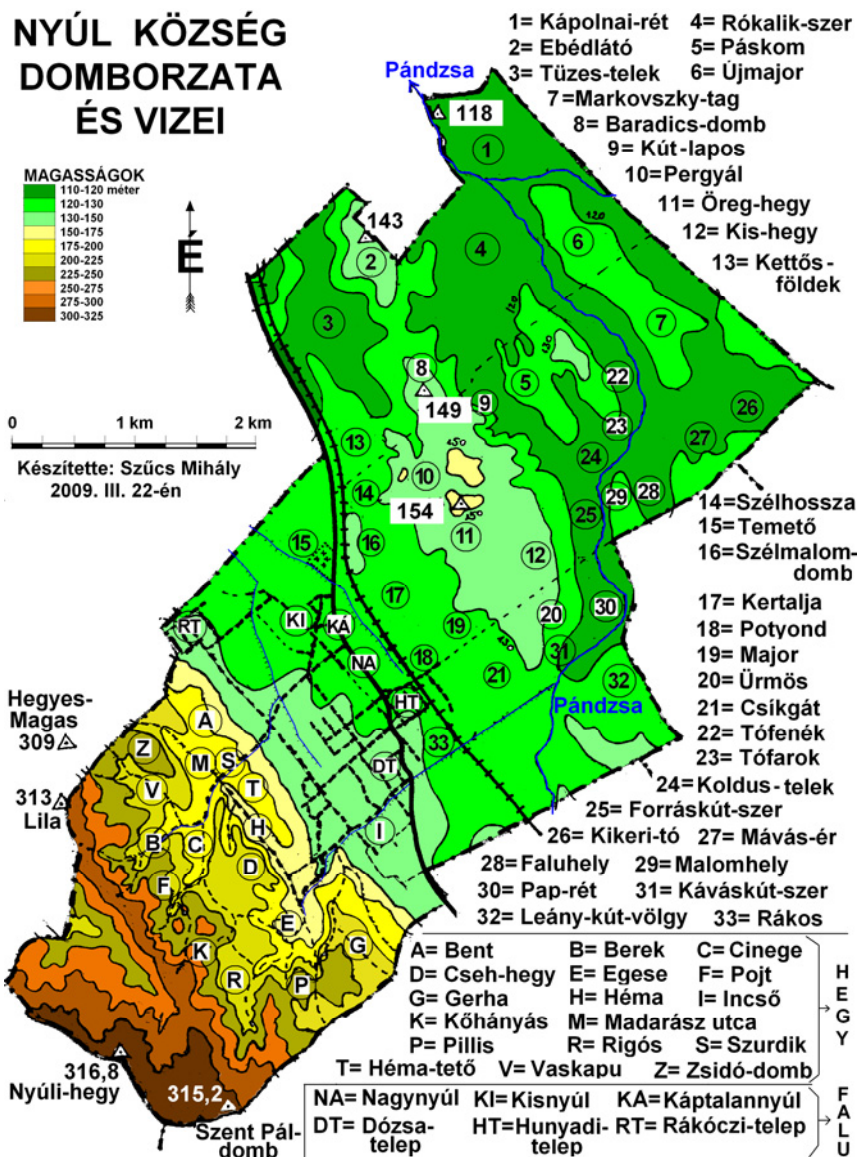

A Pándzsa-völgy felé eső külső, **legalsó lépcső** 180-210 m-ig emelkedő dombok sorozata. Rajtuk nyaralók sorakoznak. Északon a Bent területe (Kokas-domb), Középen a Héma-tető, délen pedig a Gerha hosszan elnyúló háta tartozik ide. E dombok mögött húzódnak a község hegyi részének legrégebbi utcái: Egese, Héma, Madarász utca, Incső.

A **második lépcsőt** alkotó dombsor magassága már helyenként megközelíti a 250 m-t. Ennek részei: É-on a Zsidó-domb, középen a Cseh-hegy, D-en pedig a Pillis. Itt már kevesebb a nyaraló. A szőlők és prészázak szintje ez. A dombok mögött nemrég még elnéptelenedő utcákat bújtatnak a völgyek: Vaskapu, Berek, Cinege, Rigós.

Végül a látóhatár szélét a **legfelső lépcsőt** alkotó dombél képezi, amely 300 m körüli magasságával erdő borította, egyenletes gerincszintű hegyhát benyomását kelti. Ezen gerincen található a Pannonhalmi-dombság legmagasabb kiemelkedései. D-en, az écsi határszálen a Szent Pál-hegy (317 m.), É-on a győrájbaráti határszálen a Lila (313 m) és a Hegyesmagas (309 m), amely már Győrájbaráthoz tartozik.

Az előbbi dombsor mögött, a tényőí határszálen is húzódik egy 300-310 m-es **belső vonulat**, amely a Szent Pál-dombnál V alakban összefut a Lila felől érkező gerinccel. Itt, a tényőí határszáel közelében van a Sokoró legmagasabb pontja, a Nyúli-hegy (316,8 m.) A két vonulat által közbezárt völgy (Bartus-völgy) a győrájbaráti ifjúsági táborhoz vezet.

A Sokoró keleti vonulata

A Pannonhalmi-dombság 3 fővonulata közül a keleti (amelyen a bencés monostor is emelkedik) Gyórság területén lealacsonyodik, de néhány 150 m körüli erősen lepusztult tanúhegy formájában Nyúl területén is követhető. D-ről É-ra haladva 3 jelentősebb kiemelkedés tartozik ide: Öreg-hegy (154 m.), János-domb (Baradics-domb) (149 m), és az Ebédlátó (143 m)

A Nagy- és Kis-Pándzsa völgsíkja

A fent említett tanúhegyek sora a Nyúl községhez tartozó sík területeket két részre osztja:

a/ A tanúhegyektől É-ra és ÉK-re 120 m-es tengerszint feletti magasság alatt helyezkedik el a Pándzsa völgsíkja.

b/ A tanúhegyektől DNy-ra a két vonulat közti 120-140 m-es magasságban települt Nyúlfalu, ez Nyúli-lapály, amely a Kis-Pándzsa felé lejt

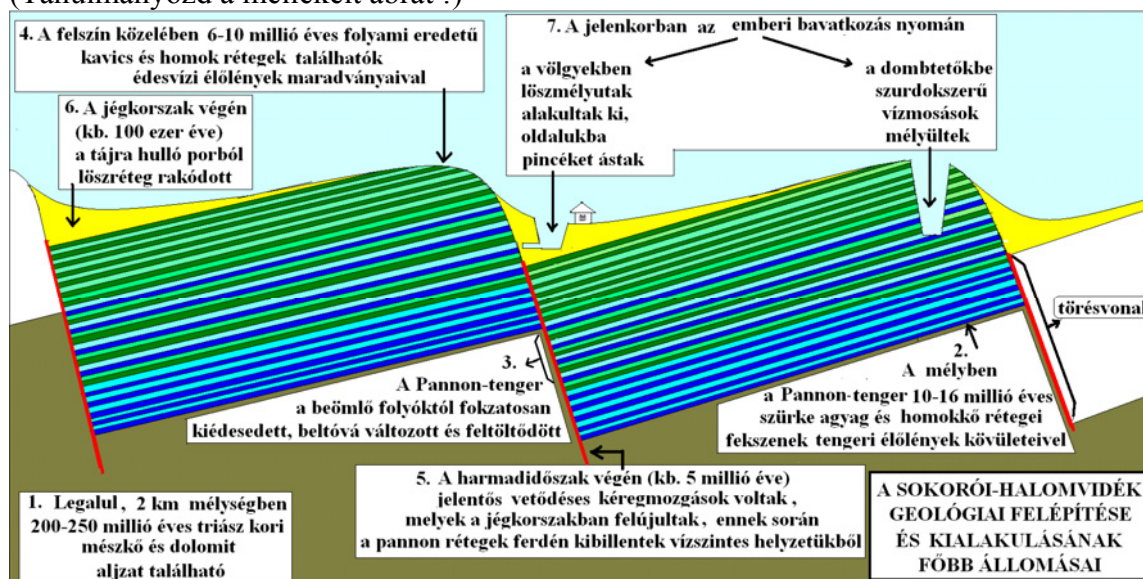
A Pándzsa-ér Nyúl területére lépve É felé kanyarodik és az Öreg-hegyet K felé kerüli meg, majd ismét ÉNy-nak fordul. Ezen a területen (egy 1841-es térkép szerint) egykor nagyobb tó volt és a patak malmot is hajtott. (A határrészek ma nevükben őrzik a múltat: Tó szer, Tó-fenék, Tó-farok, Feneketlen-tó, Malomhely.) A Pándzsa a Kápolnai-rét előtt egyesül a Töltéstava felől érkező Vezseny-érrel és Kismegyer irányába haladva hagyja el Nyúl területét. Itt van a község legmélyebb pontja (117 m)

Az Ebédlátó-domb DK-i és DNy-i oldalán húzódó laposabb lefolyástalan területek is egykor tavak voltak. (Köles-tó, Tüzesteleki-tó)

Az Öreg-hegy valamint a Gerha-Héma-tető-Bent vonulat közti 2 km széles völgy 120-140 m magasságú terület, a Pándzsa és a Kis-Pándzsa közti vízválasztó! E völgsík (Nyúli-lapály) közepén halad a Győrt Veszprémmel összekötő vasútvonal és a 82-es főútvonal. A XIII. században az Öreg-hegy DK-i területéről (Potyond) ide települt át a falu. Ma a település Falu névvel illetett részei (Kis-, Nagy- és Káptalannyúl), valamint az új lakótelepek (Rákóczi-, Dózsa- és Hunyadi-telep) is ide épültek. A temető melletti magaslaton a XIX. század második felében még szélmalom állt. (Szélmalom-domb). Az Incső területét kivéve a Falu a Kis-Pándzsa vízgyűjtő területéhez tartozik.

3. A felszín kialakulása

(Tanulmányozd a mellékelt ábrát !)

1. Mélyfúrásokból tudjuk, hogy tájunk alatt 2000 m mélységben mintegy 200-250 millió éves (triász kori) **mésző és dolomitaljzat** található. (Ez lényegében az Északi-Bakony folytatása a mélyben).
2. Fölötte 2000 m vastagságban annak a tengernek az üledékei fekszenek, amely a harmadidőszak végén borította hazánkat. A **Pannon-tenger** abban az időben Kaszpi-tó-szerű, fokozatosan zsugorodó beltenger volt, amelynek parti zónájában, a sekély vízben változatos **üledékek** rakódtak le. Az alsó 1000 m-en 10-16 millió éves (badeni és szarmata korszakból való), a felső 1000 m-en pedig mintegy 6-10 millió éves (pannóniai korszakból való) rétegek fekszenek.
3. A mélyebb rétegek anyaga tengeri eredetű homok és szürke agyag, a felszínhez közelebb eső rétegek viszont mindinkább szárazföldi eredetű (édesvízi és folyami) rétegekkel is keveredik. Ennek az a magyarázata, hogy a Pannon-tenger elöregedésével vize a beléje ömlő folyók vizétől **fokozatosan kiédesedett** (8-10 ezrelék sótartalommal), hordalékuktól pedig **teljesen feltöltődött**.
4. Legfelül már kavicsos, homokos folyóvízi rétegek találhatók. A két réteg határán az agyagos és homokos sávok váltakozva fordulnak elő, ami arra utal, hogy a tenger időnként visszahúzódott és vidékünk **hosszabb-rövidebb időre szárazra került**, majd újabb tengerelőntések következtek. A felső közetrétegek folyóvízi eredetét az is bizonyítja, hogy bennük folyóvízi élőlényfajok kövületei találhatók.
5. A harmadidőszak vége felé (kb. 5 millió éve) tájunkat jelentős **kéregmozgások** érték. Árkos vetődéssel ekkor keletkezett a halomvidék két fővölgye (Pándzsa-völgy és Tényői-völgy), valamint az ÉNy-DK-i irányú halomsorok. Később a kéregmozgásokkal feltagolt terület a **külső erők koptató hatására erősen lepusztult**.
A negyedidőszak idején **(a jégkorszakban) e mozgások ismét felújultak**. Ekkor süllyedt le a Pándzsa-völgy északi előtere. A Pándzsa a Petkevárat elhagyva új medret alakított ki magának. Korábban ugyanis Nyúlra át Kisbarát felé folyt. Régi medre ma a Kis-Pándzsa.
- A kéregmozgások hatására ismét felgyorsult a lepusztulás is. Ennek következményeként alakultak ki a már korábban említett **eróziós tanúhegyek** is. (Öreg-hegy, János-dom=Baradics-domb, Ebédlátó)

6. A csaknem 2 millió évig tartó jégkorszak idején több eljegesedési szakasz (glaciális) követte egymást. Az eljegesedések között pedig jégmentes időszakok (interglaciálisok) voltak. A jégkorszak végén, az utolsó eljegesedés idején (kb. 100 ezer éve, a Würm-ben) dombságunkra elég szabályos elrendeződésben hulló porból **löss rakódott le**. Főleg a vonulatok keleti oldalának árkos vetődés folyamán keletkezett szögleteiben (a szerkezeti vonalak mentén) jelentős a löszréteg vastagsága. D-ről É-ra a löszlepel egyre vékonyodik. Ravazdnál még típusos lösz alkot 20 m-es falakat. Nyúl felé haladva előbb még a homokos lösz a jellemző, amely végül löszös homokba megy át. A jégkorszakban a lepusztulást a talajfolyás (szoliflukció) segítette. Így került a lejtők aljára agyag is lemezes összetételben (Sárkánylyuk szurdok)

A jelenkorban a felszín átalakulását főleg a lineáris erózió **(vonali menti lepusztulás)** végzi. A község területén **több szurdok jellegű vízmosás** (horgas) található a Vaskapu, Berek, Cinege és Rigós környékén 225-250 m tengerszint feletti magasságban. Ezek 8-10-15 m-es bevágódásúak. Az ország egyik leghatalmasabb vízmosása, a nyúli Sárkánylyuk szurdok (helyi nyelvhasználatnál Szurdik) meggondolatlan emberi beavatkozás eredményeként alakult ki a Héma-tető átvágásakor a 19. század elejétől napjainkig. A vízmosások gyakran hátravágódtak, melyet keresztgátak építésével próbáltak lassítani.

7. A lösszel takart területeken, ahol a kocsíút a hegygerincen vezetett a kerék nyomában végigfolyó csapadékvíz **lössmélyutakat** formált ki. Legfejlettebb közülük Nyúlón a Gerha.

Ahol pedig a lezúduló esővíz lösztől „szőke” áradata meredek falúvá mélyítette és szélesítette ki a völgyek utcáit, ott később **pincesorok** alakultak ki. A leglátványosabb közülük a Vaskapu. A XX. század közepéig néhány helyen még partlakások is voltak Nyúlón, így pl. a Madarász utca és a Rigós területén.

A Torkos út igazi lössmélyút

A Vaskapu pinceutcája

Napjainkban az areális eróziónak (**felszíni leöblítés**) is nagy a felszínformáló szerepe. Egy-egy nagyobb zápor után a lezúduló víz 6-8 cm-es talajréteget is ráhord az utakra. A dombvonulatok két alsó szintjén, ahol már a korábbi évszázadokban kivágták az erdőket, különösen nagy a talaj lepusztulása, a talajerózió.

Az erózió különböző fokozatai a Kis-Gerhában

A hatalmas **talajpuszulás** csökkentésére a lejtőszög nagysága szerint más és más művelési mód javasolt. Így pl.:

12-17 %-os lejtőknél: lejtőre merőleges szántóföldi művelés,

17-40 %-os lejtőknél: teraszos szőlő és gyümölcs művelés, vagy gyepesítés,

40% feletti lejtőkön: erdősítés

A fentebb említett hatalmas vízmosások kialakulása arra int, hogy az erdőhatárnak 240-250 m között kellene lennie.

Helyenként (pl. a Sárkánylyuk szurdok ÉNy-i falában és a Kőhányás területén, stb.) a **szélmarás** nyomaival is találkozhatunk.

Szél által kipreparált homokkőpadok a Szurdikban és a Baradics-domb oldalában

4. Nyúl község éghajlati viszonyai

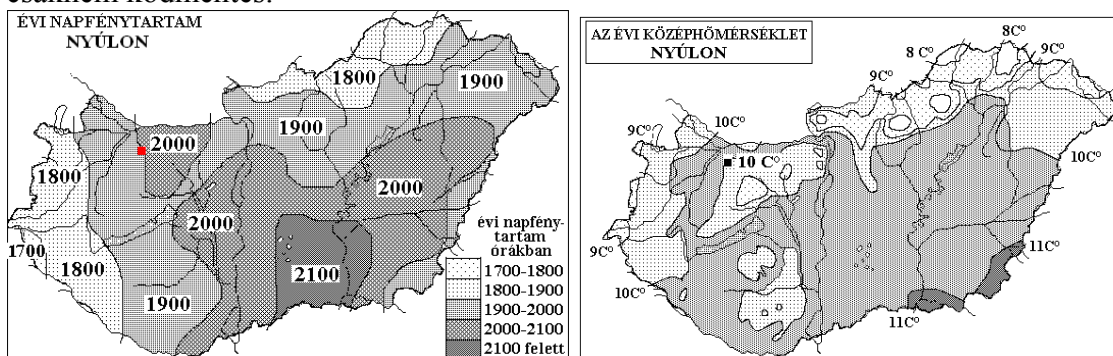
Községünk átmenetet mutat a Kisalföld mérsékelt meleg, mérsékelt száraz, enyhe telű és a Bakony hűvös, nedves, enyhe telű éghajlata között.

A napsugárzás

Az évi napfénytartam összege eléri a 2000 órát, amit a gyümölcstermesztés (szőlő, málna) hasznosít leginkább. Az égbolt az év során 59 %-ban felhőzött. A legtisztább az égbolt július, augusztus és szeptember hónapokban (47-48%).

Decemberben és januárban viszont ritkábban látjuk a napot, mert 70-75%-os a felhőzöttség. A derült napok száma (amikor 20% alatti a felhőzöttség) évente 44, a borult napoké pedig (ilyenkor 80 % feletti a felhőzöttség) évente 105.

A köd novemberben és decemberben a leggyakoribb (5-7 nap havonta), április viszont csaknem ködmentes.

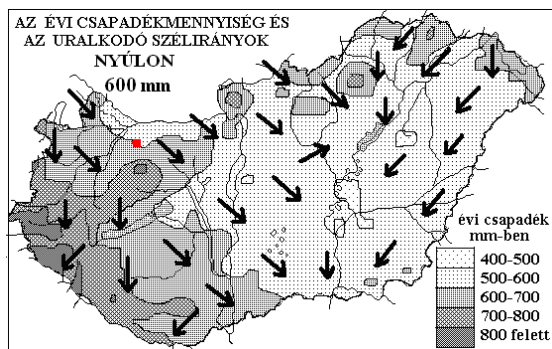
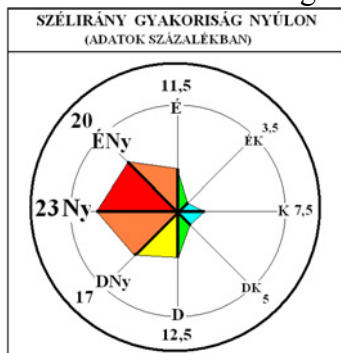
A hőmérséklet

A község évi középhőmérséklete csaknem eléri a 10°-ot (9.8 C°). Leghidegebb hónap a január (-1,9°), legmelegebb a július (+20,5°), így az évi közepes hőingás nálunk 22,4°. A hőségnapok száma (amikor a napi legmagasabb hőmérséklet 30°felett van) évente 14, a fagyos napoké pedig 90. (Ilyenkor a napi legalacsonyabb hőmérséklet 0°). Az első fagyok október 3. hetében jelentkeznek, az utolsókat pedig április 3. hetében regisztrálják általában. Így a fagymentes időszak 183-194 napot tesz ki évente. A leghidegebb téli hónapok, amikor egész nap 0°alatt van a hőmérséklet, leggyakrabban XII. 20 és II. 16-a közé esnek. Általában 25 ilyen nap van telente. Az évi abszolút maximumok átlagai + 34 ° körül vannak, az évi abszolút minimumok átlagai pedig -16° közelében.

Az orgona virágzás Nyúlön általában IV.25-30 közé esik, a fehér akác V.20-25 közt szokott virágozni, az őszi búza kalászhányásának legvalószínűbb ideje pedig a V. 25 utáni napokban várható.

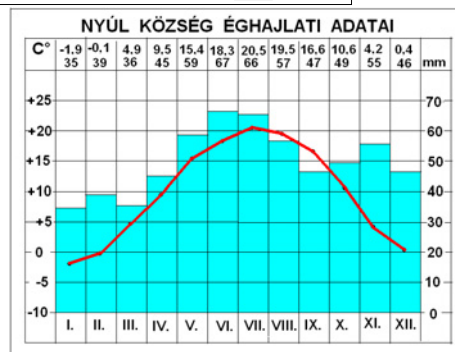
A szél

A leggyakoribb szélirány nálunk a Ny-i (23%) és az ÉNy-i (20%), a legritkább pedig az ÉK-i (3,5%) és a DK-i (5%). A legnagyobb a szélerősség télen és tavasszal. A viharos napok száma évi 50. A Sokoró ÉNy-DK-i csapásirányú vonulatai az Ausztria felől betörő heves ÉNy-i szelek számára nyitott kaput jelentenek, sőt a völgyekben még növelik is a szél erősségét.

A csapadék

Nyúl 70 év átlagában (1941-1970) 614 mm csapadék hull évente, de volt már 388 és 867 mm-t hozó év is! Különösen sok volt a csapadék 2010-ben, 2012 és 2013 viszont roppant aszályos év volt. Nálunk a legesősebb a június és a július (69-73 mm), a legszárazabb pedig a január és a március (34-35 mm). Megfigyelhető egy őszi esőmaximum is (november 55 mm). Évente általában 85-90 csapadékos nap van, de ebből csak 40 olyan, amikor legalább 5 mm csapadékot mérnek és e 40-ből csupán 20 napon haladja meg a lehullott csapadék a 10 mm-t. Nálunk főleg júliusra jellemzőek a néha súlyos jégesőt is hozó (2008.júl.20.), vagy erős talajeróziót okozó szeszélyes éghajlorúk. A 24 óra alatt regisztrált eddigi legnagyobb érték 78 mm. Évente általában 25 zivartart észlelnek, a havazásos napok száma is 20-25. Telente a hó vastagsága általában 6-8 cm (2013 januárjában 40 cm-t mértek, az eddig észlelt maximum pedig 80 cm volt). A hótakarós napok évi száma 35. Az évi csapadékmennyiség 30 %-a nyáron, 27%-a tavasszal, 25%-a ősszel és 18%-a télen hull le. Az évi éghajlati vízhiány 200 mm. A csapadék lefolyásának átlagos évi mennyisége 50 mm. Az aszály leginkább augusztusban okozza a legtöbb gondot, amikor a hőmérséklet még magas, de a hulló csapadék mennyisége csökkeni kezd. Szeptemberben ugyan tovább fogy a csapadék, de a növények érése befejeztével ez a száraz időszak már inkább kedvez a betakarításnak.

5. A község vízrajza

Az egész Pannonhalmi-dombság, így Nyúl is természetes vízfolyásokban nagyon szegény. (Nyúlön pl. nincs állandó vízfű forrás!)

A község egyetlen állandó vízfolyása a **Pándzsa-ér**, amely Ravazdnál és Tarjánpusztánál ered 3 forráságból. Közűlűk a legnevezetesebb a Béla-kút vizét adó forrás. A patakocska neve az Árpád-korban még Pannosa volt, ami szakadozott, időszakos vízfolyást jelent. Ez utóbbi formából a Pánzsa változaton át alakult ki mai névalakja.

A Pándzsa Écesn a Petkevárát Ny felől kerűli meg, majd Nyűl területére lépve (a Kávásút-szernél) ÉK-re fordul. Ezt a mederirányt csak a jégkorszaki (ópleisztocén végi)

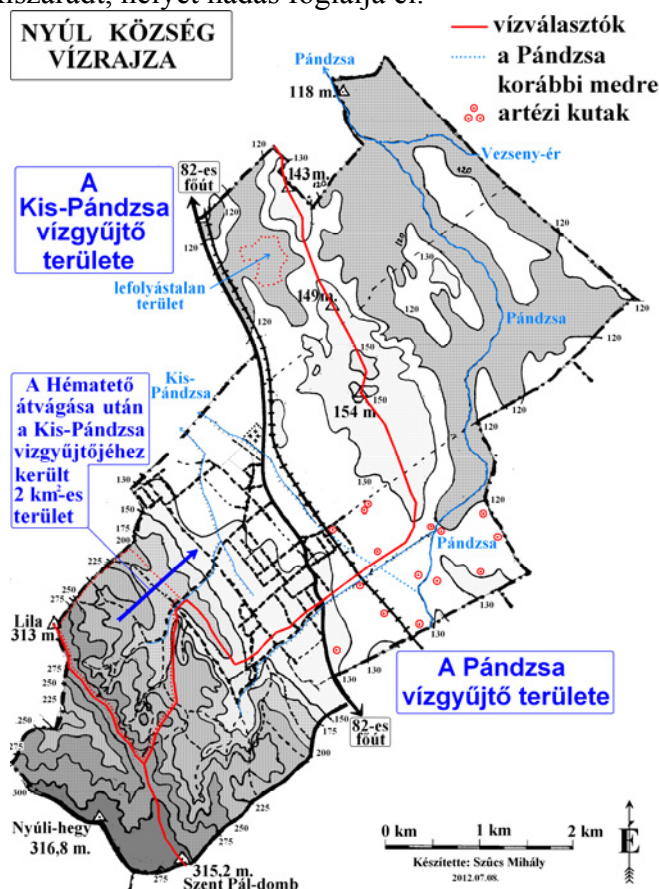
kéregmozgások idején foglalta el. Korábban a Csíkgáti dűlőnél a nyúli vasútállomás irányába folyt tovább, majd a temető és a falu között áthaladva Kisbarát irányába hagyta el a község területét. Ez utóbbi szakasza azonos a Kis-Pándzsa medrével. Mivel az említett kéregmozgások idején a Petkevártól ÉNy-ra eső terület kissé megemelkedett, így ott völgyi vízválasztó alakult ki és a Pándzsa új lefolyást keresett magának. Az Öreg-hegytől keletre levő alacsonyabb területen É felé kanyarogva a középkorban tóvá szélesedett, még malmot is hajtott. Erről árulkodnak az itteni dűlőnevek. A Pándzsa a Markovszky-tag kissé magasabb térszínét elérve ÉNy-ra fordul és újabb 2 km megtétele után a Kápolnai-rétnél egyesül a jobboldalról belé ömlő **Vezseny-érrel**, mely a Pándzsa legjelentősebb mellékveze.

Együttes vízgyűjtő területük mintegy 300 km². A Vezseny-ér Tápszentmiklóson a megyehatárnál ered, majd Táp, Nyalka, Pázmándfalu, Pér és Töltéstava vizeit összegyűjtve Újmajortól ÉNy-ra ömlik a Pándzsába.

A Pándzsa-ér vízzárlatása évi átlagban 70 liter/sec. Legtöbb a vize a február-márciusi hóolvadáskor (110 l/sec), és a novemberi esőzések idején (100 l/sec). A legkevesebb vizet szeptemberben szállítja (30 l/sec). 26,6 km-es mederhosszából kb. 7 km esik Nyúl területére. Torkolata a csanaki Királyszéktől É-ra van, ott ömlik a Rába folyószabályozásakor levágott mederszakaszába, melyet sokan helytelenül Holt-Marcalnak neveznek.

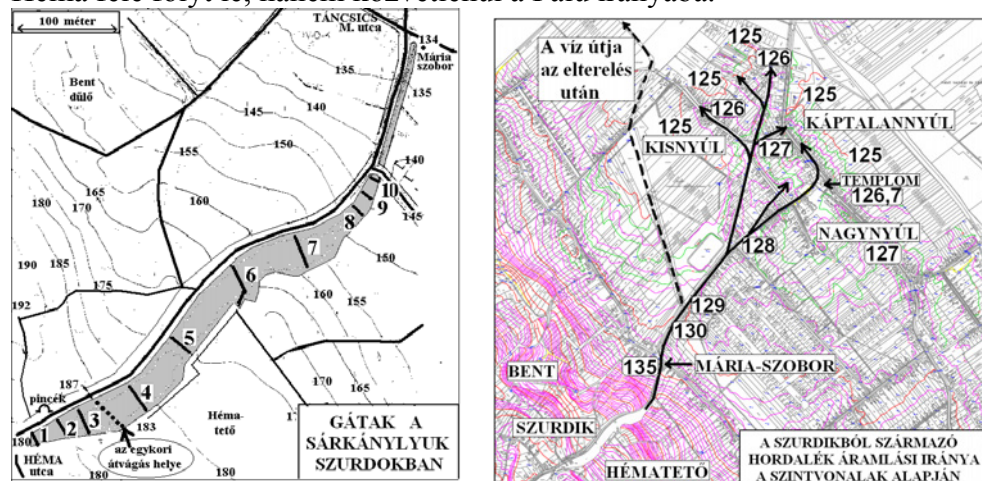
Közvetlenül a Pándzsa torkolata előtt folyik bele a **Kis-Pándzsa**, amely a nyúli Sárkánylyuk szurdoktól kezdve Nyúl, Nagy- és Kisbarát, valamint Csanak vizeit gyűjti össze.

A Pándzsa és a Kis-Pándzsa vízgyűjtője között, az Ebédlátó és az Öreg-hegy nyugati lábánál fekvő lefolyástalan mélyedésben alakult ki egykor a Tüzezteleki-tó, mely mára csaknem teljesen kiszáradt, helyét nádas foglalja el.

Amíg a XIX. században a Héma-tetőt mesterségesen át nem vágták, addig a Nyúlhegy északi felől, a Madarász utca, Vaskapu, Berek, Cinege irányából érkező mintegy 2 km²-es vízgyűjtő terület összes elfolyó esővize csak a Héma utcán keresztül tudott lejutni az Alsó-Egese utca felé. Itt az Egesei-kútnál futottak össze a D-i vízgyűjtő medence (Cseh-hegy, Külső-Egese, Rigós, Pillis, Felső-Gerha) szintén kb. 2 km²-es területének vizei az előbb említett É-i vízgyűjtő vizeivel. Heves záporok idején kocsit-lovat elsodorni képes fékevesztett, lösztől terhes áradat zúdult végig a Hémán és az Egesén majd a mai Dózsa-telep területén rakta le hordalékát. Az „Egesei-kapu” kijáratánál közel 1 km-es hordalékkúp alakult ki. (A pálinkafőzőnél a 130-as szintvonal még szorosan a hegylábánál fut, a Kert utcánál pedig már 800 m-re a hegylábtól eltávolodva!)

Mivel a múltban a Héma és az Egese utca lakói sokat szenvedtek az időszakosan lezúduló vizektől, ezért a XIX században a Kápolna utca meghosszabbított irányában a Héma-tetőt átvágták. Könnyen tették, mert itt csak 5 m-el emelkedett a Héma-tető a Kápolna utca szintje fölé. Az átvágást az is megkönnyítette, hogy a Héma-tetőn átvezető út mind a Falu, mind a Kápolna utca felé eső részen mélyúttá vált. A két egyre hátráló vízmosás a domb tetején, a vízválasztónál már erősen megközelíthette egymást, így szinte felkínálta magát az átvágásra, mely után a felső vízgyűjtőből a víz többé nem a Héma felé folyt le, hanem közvetlenül a Falu irányába.

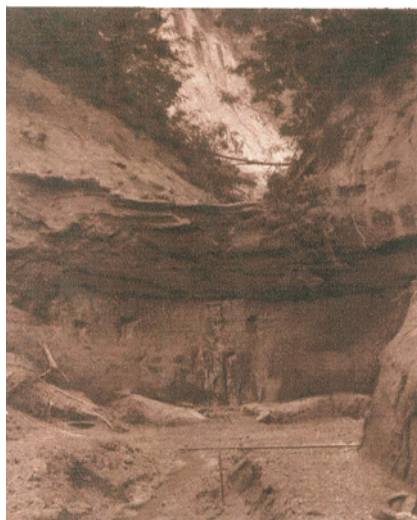
A beavatkozáskor figyelmen kívül hagyták azonban, hogy a Héma-tető gerince és az 1701-ből való Mária-szobor között 51 m a szintkülönbség! Hamarosan kiderült, hogy az átvágás túlságosan jól sikerült. A 600 m-es szakaszon az 51 m-es szintkülönbség azt jelenti, hogy méterenként 8,5 cm az esés! Nem csoda tehát, ha a **Sárkánylyuk szurdok** (mert az lett belőle) néhány évtized alatt az ország alighanem legnagyobb vízmosásává fejlődött!

*A
Sárkánylyuk
szurdok képe
1935-ben az
első gátak
építése
←előtt és
alatt→*

A rohamosan mélyülő és szélesedő szakadék elhordott anyagát a nyaranta jelentkező heves esőzések a Falu északi, főleg kis- és káptalannyúli részére zúdították. Pl. 1902-ben különösen nagy károkat okozó áradások voltak. A feltöltődés gyors volt. A nyúli templomba a múlt században még lépcsőn kellett felmenni, ma pedig a templom belső szintje egy lépcsőfokkal a külső talajszint alatt fekszik. A Sárkánylyuk szurdokból elhordott anyagból a vízmosás végétől, a Mária-szobortól Káptalannyúlig hosszan elnyúló (1400 m) 20-30 m széles hordalékkúp kezdett kialakulni, amely környezete fölé 2-3 méterre magasodott. A heves záporok idején időszakosan lezúduló vizek e hordalékkúp tetején szeszélyesen kanyarogva a temető irányába kerestek maguknak lefolyást. A meg-megújuló elöntés és a feltöltődés a lakóházakat sújtotta leginkább, ezért a Sárkánylyuk szurdokból kijövő vizeket később egy új árkot ásva Kis- és Káptalannyúl kikerülésével ÉÉNY felé, a Kis-Pándzsa irányába terelték. A Sárkánylyuk szurdok kijáratától a Faluig húzódó hordalékkúpot pedig védőgáttá formálva meghagyták. (Ma ezen a gáton fut a Jókai utca útteste.) Ezzel a felső vízgyűjtőterület és a Falu gondja nagyrészt megoldódott. A vad vízmosás alján fakadó forrásokra egy élelmes helyi zsidó vállalkozó (Sonnenfeld Ferenc) még strandfürdőt is tervezett. A különös gondolatot megvalósítását korabeli képeslapok őrzik. Később a szurdokba lerobogó víz erejének csökkentésére keresztgátakat építettek. Az első 13 komolyabb kőgát 1935 nyarán készült el, majd 1954-ben került sor jelentős beavatkozásra, amikor is több új kőgát építésén kívül a mai helyére került a hegybe vezető út. 1959-ben egy hatalmas esőzés során gátszakadásra került sor. Ezeket a gátakat úgy tervezték, hogy a 2 km²-es vízgyűjtőről 4,6 m/sec sebességgel leérkező vizek 20 perc alatt leérve 1,3 m magasságban hömpölygő 19 m³/sec mennyiségnek is ellenálljanak. 1959 tavaszán viszont egy 1,5-2 órás felhőszakadásból 21,5 m³-es áradat keletkezett, így a gátszakadás elkerülhetetlenné vált. A munkálatok 1960-tól folytatódtak. 10 új gát épült.

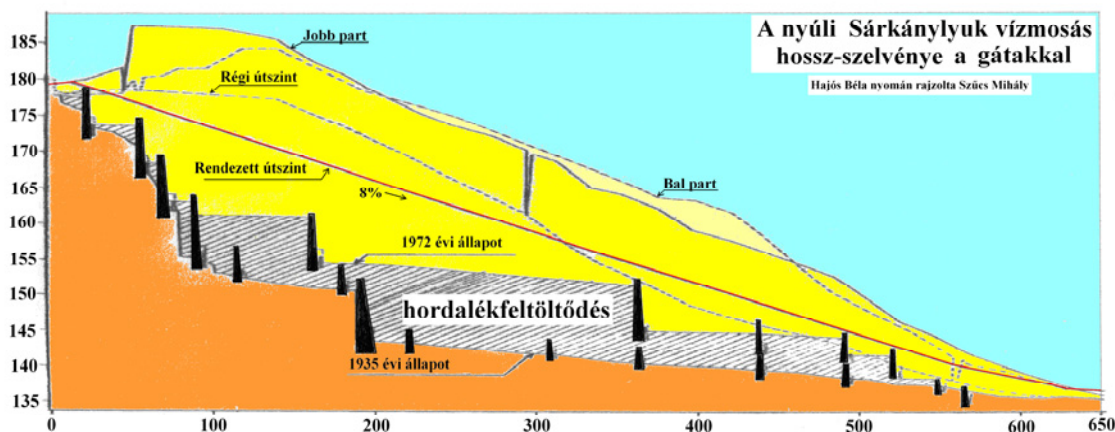

Nyúlhegyi strandfürdő

Az 1954-es munkálatok a Szurdikban

A legnagyobb 15 m magas, 1 m széles és 30 m hosszú. Az óriásszurdok gátjainak építése során különösen kitűnt Madarász János kőműves. Az eltelt időben a gátak mögötti terület fokozatosan feltöltődött, az 1980-as beavatkozás óta pl. hatalmas fák nőttek fel. Szükség lenne a gátak további magasztására. Érdekes fordulatot hozott a Sárkánylyuk szurdok életében az, hogy a Pannonhalmi Tájvédelmi Körzet létrehozása után annak részeként geológiai védelem alá került. A lezúduló vizek által kettészelt domb partfalán szemléletes geológiai múzeumként tanulmányozhatjuk a Pannon-tenger agyag és homokkőrétegeit, illetve a jégkorszaki löszlerakódás, a talajfolyás és a fagyzsákok nyomait. A vízmosásban 2011-ben pályázati pénzből újabb nagyszabású partvédelmi munkákra és útszélesítésre került sor.

A XIX. században az alsó vízgyűjtő területen is történt egy a Sárkánylyukéhoz hasonló beavatkozás, így alakult ki a Szűkút. Itt azonban jóval kisebb a szintkülönbség (20 m) és így a lejtés is csak 6 cm/m. A Szűkút nagyobb vízmosássá azért nem alakult, mert a felső vízgyűjtő vizeinek kiiktatása után a Héma nagyobb áradásokat már sohasem látott, ma csupán a Héma-tető vizei futnak itt le.

Az alsó vízgyűjtő teljes vízfeleslegét az Egesét és az Incsöt összekötő 1959-ben kikövezett mély árok vezeti le a Pándzsa felé. Ez az árok veszi fel a Gerha felől jövő vizeket is (Gerhai kanális). Feltöltődése gyors, a Dózsa-telepen többször okoztak már gondot kiöntései.

A 300 m-es gerincmagasságú felső lépcsőszint is vízvásztó. A tőle DK-ról ÉNy-ra húzódó Bartus-völgy vizei Csanak irányába keresnek lefolyást a Gyirmóti-Berettyóba.

A lakosság korábban ásott kutakat használt, amelyek a talajszinttől függően a Faluban 3-5-7 m-esek, a Hegy alsó utcáiban 10-15-20, a magasabb helyeken akár 30-40 m mélyek is lehetnek.

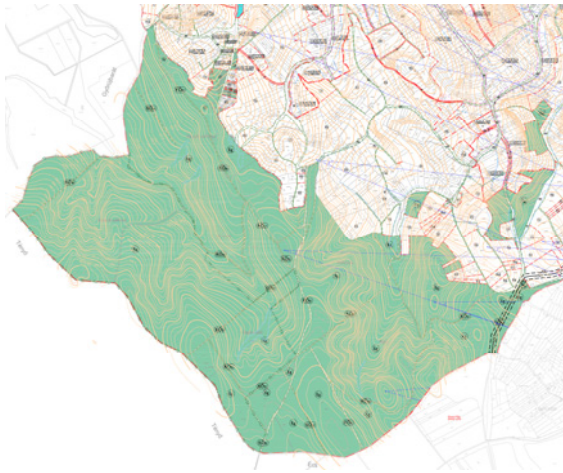
6. Nyúl község növény és állatvilága

(Az idézett dőlt betűs részeket Schmidt Dávid írásából vettem át néhány fotóval együtt!)

„A környezeti alaptényezők (földrajzi fekvés, alapkőzet, éghajlat, relatív magasság) alapján a Sokoró eredeti növényzetét **tatárjuharos lösztölgyes vagy cseres-tölgyes erdőtársulások** jelentették.”

A XIX. században az erdők kiterjedése jóval nagyobb volt. (1858-tól 1873-ig 23%-al csökkent Győr vármegye erdőterülete!) A török idők után főleg a központi vonulat alacsonyabb szintjeiről szorította egyre feljebb és feljebb az erdőhatárt a szőlőművelés.

Az utóbbi 50 évben viszont az **erdőterületek** fokozatos **növekedésének** lehetünk tanúi.

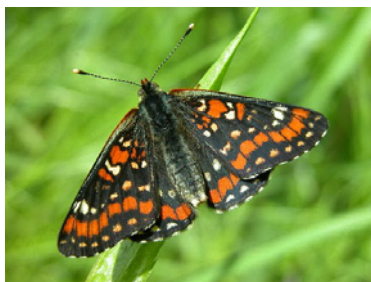

Ma a község közigazgatási területének 13,3%-át borítja erdő, amely 335 hektár területet jelent. Ez kis részben (17,5%) állami erdő, zömmel (82,5%) pedig magánkézen van. Az összterület legnagyobb része egy 2,3 km²-es összefüggő tömböt alkot a község déli részén. Az erdők a legmagasabb vonulatokat foglalják el. A Lilától a Kőhányásig nagyjából 270 m-en, a Kőhányástól az écsi határszélig kb. 250 m körül van az erdőhatár.

„Napjainkban a vegetáció képe az eredetitől nagyban eltérő, köszönhetően az emberi hatásnak. A kocsánytalan tölgyeseket az erdészeti művelés következtében felváltották a **telepített akácok** (Új-erdők) és **cseresek** (Nyúli-hegy), melynek fajkészlete már jóval szegényesebb az eredetnél.” Az akácot 1850 táján telepítették vidékünkre. (A tényői oldalon, „az Árpád-kúttól keletre, meredek északi domboldalon **bükkelegyes gyertyános** is megtalálható, néhány, már a hegyvidékre jellemző árnyéktűrő növényvel.)” Ugyancsak növekedett az erdőterület a hegy azon részén is, ahol felhagytak a terület művelésével (pl. elhagyott, elhanyagolt szőlők) és a terület lassan magától újra beerdősült. (pl. a Gerha egyes részein).

„Ahogyan az ember természetátalakító tevékenysége következtében megváltozik a vegetáció összetétele, úgy változik vele együtt a növényeket fogyasztó állatok elterjedése is. Ha egy őshonos tölgyerdő helyére akácot telepítünk, annak nem csak az aljnövényzete lesz szegényesebb, de eltűnnek a tölgyesben élő állatok (gerincesek, rágcsálók, rovarok, és más alacsonyabb rendű ízeltlábúak) is, helyükre pedig kevés számú, gyakran tömegesen fellépő idegenhonos fajok lépnek.

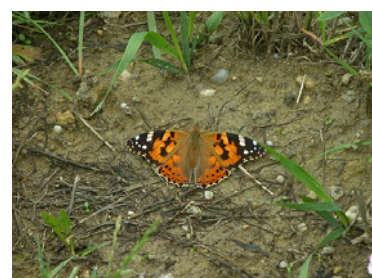
A változások ellenére a Sokoró rovarvilága még mindig gazdagnak mondható. A napsütötte erdei nyiladékokon, utak mentén színpompás nappali lepkék repkednek fel-alá, melyek egyike-másika gyakran megfigyelhető a lakott településrészekén is, amint virágról virágra járnak. Imágó, vagyis kifejlett lepke alakban tel el a citromlepke (*Gonopteryx rhamni*), a c-betűs lepke (*Polygonia c-album*) és a nappali pávaszem (*Inachis io*), amelyek már verőfényes télvégi napokon repülni kezdenek. Őket követi tavasszal a gyakori pókhálóslepke (*Araschnia levana*), a 2009-ben tömegesen repülő bogáncslepke (*Vanessa cardui*), az áprilisi napsütésben pedig már megfigyelhetjük a fecskefarkú lepke (*Papilio machaon*) és nagy ritkán a farkasalmalepke (*Zerynthia polyxena*) egyedeit is.

Díszes tarkalepke

Fecskéfarkú lepke

Bogáncslepke

A szintén ritka gyönyörű kis fehérsávospap (Neptis sappho) lárvája a tölgyesek aljnövényzetében előforduló ledneket fogyasztja. Sokorószerte a legfigyelemre-méltóbb talán a díszes tarkapap (Euphydryas maturna) előfordulása, melynek természetvédelmi értéke egyedenként 50 ezer Ft. Júniusban rajzik a mindenütt gyakran megfigyelhető sakkáblapap (Melanargia galathea), és ekkortól repülnek a számos fajjal képviselt boglárkák, gyöngyházlepkek és szemeslepkek is. Legszebb közülük talán a nagytermetű fekete szemeslepke (Minois dryas).

Az őshonos erdők átalakítását a tölgyesekben fejlődő számos bogárfaj sínylette meg talán a legjobban. Ma már csak ritkán lehet találkozni a nagy szarvasbogarral (Lucanus cervus), és a hosszú csápjukról könnyen felismerhető cincérfajok közül is elsősorban a nem lombdőlőkhöz kötődő, díszes szárnyfedőkkel rendelkező viráglátogató fajok elterjedtek. 2009-ben nagy meglepetésre került elő egy gyertyánosból a hegyvidéki bükkösökre jellemző havasi cincér (Rosalia alpina)."

A Sokoró viszonylag nagy, É-D irányban összefüggő zavartalan és változatos cserjeszintű erdőségei miatt elég jelentős itt a vadállomány is. Különösen a szarvas populáció értékes, de az őz és a néha a túlszaporodó vaddisznóállomány is képes tetemes károkat okozni. Számukat a tájvédelmi körzet létrehozása óta az erdők vadeltartó képessége szerint alakítják. Ma sem ritka a községben a róka, szép számban élnek borzok és nyestek is, de vadmacskával már nemigen lehet találkozni. Gyakran megfigyelhetők viszont a táj fölött köröző ragadozó madarak: ölyvek, héják és szép számban élnek még vidékünkön baglyok is.

Egerészölyv

Fülesbaglyok

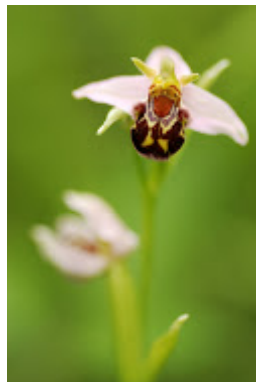
„Az erdőségek mellett a nyúli dombok jellemzően északra-északkeletre néző oldalain a mezoklíma és kitettség módosító hatása miatt korábban is előfordulhattak erdőtlen, **sztyepprétekkel borított foltok**. A jelenlegi erdőhatár és a lakóövezet közötti lankákon régóta folyó **szőlő- és gyümölcstermesztés sok ősi sztyepprétfeltörésével járt**, azonban a felhagyási hullámokat követően ezek egy része regenerálódott, lösznövényeinek egy része visszatelepült. Az utóbbi két évtizedben újra jellemzővé váló **fűves szőlőparlagok és a belőlük kialakuló sztyepprétek** jelentik Nyúl botanikai értékekben leggazdagabb helyeit, ahol számos védett növényfaj talált otthonra.

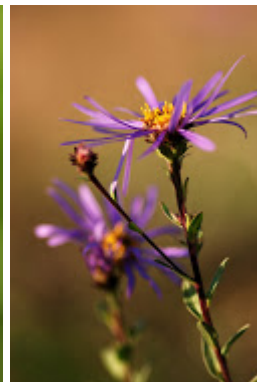
Pacsirtafű

Erdei szellőrózsa

Méhbangó

Csillag őszirozsa

Fokozottan védett növények:

Méhbangó (*Ophrys apifera*)

ritka

Pókbangó (*Ophrys sphegodes*)

igen ritka

Védett növények:

Vitézkosbor (*Orchis militaris*)

szórványos

Bíboros kosbor (*Orchis purpurea*)

szórványos

Tarka kosbor (*Orchis tridentata*)

szórványos

Békaconty (*Listera ovata*)

ritka

Fehér madársisak (*Cephalanthera damasonium*)

ritka

Homoki árvalányhaj (*Stipa borysthena*)

ritka

Pusztai árvalányhaj (*Stipa pennata*)

igen ritka

Leánykökörcsin (*Pulsatilla grandis*)

szórványos

Erdei szellőrózsa (*Anemone sylvestris*)

ritka

Csillagőszirózsa (*Aster amellus*)

ritka

Magyar repcsény (*Erysimum pannonicum*)

igen ritka

Hangyabogáncs (*Jurinea mollis*)

igen ritka

Borzas len (*Linum hirsutum*)

igen ritka

Homoki kocsord (*Peucedanum arenarium*)

ritka

Nagy pacsirtafű (*Polygala major*)

ritka

Bozontos csukóka (*Scutellaria columnae*)

ritka

Selymes boglárka (*Ranunculus illyricus*)

igen ritka

Korcs nőszirm (*Iris spuria*)

igen ritka”

Bíboros kosbor

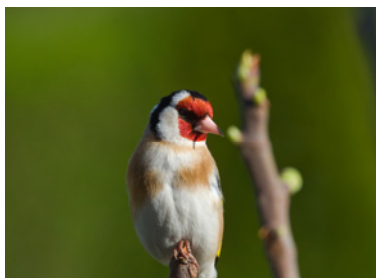

Leánykökörcsin

Pókbangó

Az erdőkhoz hasonlóan ugyancsak gazdag e rétek lepke és bogár faunája (fecskefarkú lepke, nagy gyöngyházlepke, atalantalepke, gyalogcincérek, kék nünüke, nagyfejű csajkó, stb.) Az erdőszéleken erdei siklóval és törékeny gyíkkal is találkozhatunk. A hegyi rész mindig is híres volt gazdag madárvilágáról (fekete- és sárgarigó, házi rozsdafarkú, tengelic, kakukk, búbos banka, nagy fakopáncs, zöld küllő, kék- és széncinege, citromsármány, fülemüle, stb.) melyek utcák névadó is lehettek (Cinege, Rigós).

Tengelic

Fakopáncs

Sárgarigó

Az utóbbi években azonban sajnálatosan megcsappant a község fecskeállománya. Ősszel a gyülekező és gomolygó felhőként vonuló és le-lecsapó seregélyrajok viszont komoly károkat okoznak a szüretelésre váró szőlőkben.

„A legmeredekebb oldalakat és horgasokat ún. **lőszfalnővényzet** borítja.”

A dombélek és a vízmosásperemek itt-ott egykor jellegzetes szilfasorai a zömmel a szilfavésznek estek áldozatul. (pl. Gerha). A meredek partokat iszalagoktól lenyűgözött akácok gyökerei járkák át, a löszmélyutak oldalait pedig sűrű ördögcérna bokrok takargatják.

„Löszszurdokok fűzfáinak leveleivel táplálkozik a ritkaságnak számító kis színjátszólepke (*Apatura ilia*) hernyója. A szőlőhegyek homokos útbevágásaiban, sztyepprétek felnyíló részein érzik otthon magukat a melegkedvelő rovarok. Ide vájják lyukaikat, fészkeiket egyes hártványsszárnyúak (pl. útonálló darazsak, fadongók, poszméhek, egyes kaparódarazsak), ugyanitt gyakran megfigyelhető a fürge, színpompás mezei homokfutrinka (*Cicindela campestris*), valamint ősszel sok sáska- és szöcskefaj is. Ha szerencsénk van, az imádkozó sáska, más néven ájtatos manó külön megjelenség példányaira is ráakadhatunk, amint éppen áldozataira vadászik.”

Gyurgyalag és fészkelőhelye a gerhai homokbánya falában

A madárvilág jellegzetes helyi képviselői a löszfalakban tanyázó színpompás tollazatú **gyurgyalagok**. A szaporodóban levő mókusok kimondottan kedvelik az erdővel benőtt vízmosásokat

„A települést keletről és északról határoló síkság a Pándzsa és lassú folyású időszakos mellékerei mentén vizenyős, mocsaras, több helyütt szikesedésre hajlamos terület, ahol a XX. század első felében még **kiterjedt szikes rétek, legelők** voltak, jellegzetes **sziki növényzettel**.

A réteket azóta kiszárították és szántóföldi művelés alá vonták, sziki növényei csaknem teljesen eltűntek.” A Pándzsa mentén több kisebb-nagyobb területű erdősávot létesítettek. Így pl. a Csíkgáti dűlőben, a Kávás-kút-szer területén, a Leány-kút-völgy szélén (a községhatárnál) és a töltéstavai műút (palotai út) mellett, valamint a Vezseny-ér torkolata és a műút közötti háromszögben, illetve a Tüzessteleki-tó és a 82-es főútvonal között. Ezek a zömmel nyárfa erdősávok mezőgazdasági célokat is szolgálnak (a szél megfékezése, talajvédelem). A még pár évtizeddel ezelőtt is gazdag madárvilágú lefolyástalan Tüzessteleki-tó szinte teljesen eltűnt. A vizenyős réteken korábban mindennapos volt a gólya látványa, de ezek már évek óta nem fészkelnek Nyúlön, pedig a Pándzsa környékén még ma is gyakran látni kecskebékát, zöld varangyot és vöröshasú unkát, vízi siklót, a réteken fürge és zöld gyíkot. A szántókon a madárvilágot a fácán, a búbos és mezei pacsirta képviseli.

A változatos növényzetű területen viszont gyakran találkozhatunk legelésző őzcsapatokkal.

„A Kis- és Nagy-Pándzsa közötti löszös hátakon szántóföldek és új telepítésű gyümölcsösök kerülnek el, mezsgyéinek és meredekebb kiemelkedéseinek (pl. Baradics-domb) növényzete a Sokoró és a kisalföldi homokpuszták száraz sztyeppréjjeivel mutat hasonlóságot.”

Pusztai árvalányhaj

Külön említést és védelmet érdemel a növényritkaságokat rejtegető János (Baradics)-domb felhagyott homokbányája, ahol a szél formálta meredek homokkőpartok több védett madárfajnak is otthont adnak.

1989-92 közt hozták létre a Pannonhalmi-dombság területén a **tájvédelmi körzetet**, mely több mint 5000 hektáros összterülete magában foglalja a Sokoró mindhárom vonulatának legtöbb erdőjét. Leginkább állattani, botanikai, erdőállományi és kultúrtörténeti értékeket tartalmaz a terület. Nyúl központi erdőterületéből több mint 200 hektár tartozik hozzá. A Lila környéki magaslatok területe elsősorban a turizmus és a szervezett természetvédelmi bemutatás (kilátópontok, tanösvények) összekapcsolására alkalmas, így a terület fejlesztése ez irányban indult meg. (Kökörcsin körút létrehozása)

A tájvédelmi körzet sajátos eleme a Sárkánylyuk szurdok, amely országosan is páratlan eróziós vízrajzi-geológiai képződmény.

Nagyobb figyelmet és védelmet érdemelne a János-domb (Baradics-domb), mely geológiai, botanikai és ornitológiai értékek különös gyűjtőhelye.

***A Külső-Incső
tölgyfája,***

***a Mária-szobrot
oltalmazó vadgesztenyefa,***

a kápolna melletti hársfa

Helyi védelem alatt állnak Nyúlon a Szent Donát-kápolna melletti hársfák, a Mária-szobrot oltalmazó vadgesztenye, a Gyilkos kereszt fölé magasodó hárs, és a Külső-Incső különlegesen, többől elágazó törzsű tölgyfái.

7. Talajviszonyok Nyúlon

Talajait tekintve a táj erősen lepusztult, erodált. A felső szinteken 70%-os, az alacsonyabb részeken 30 %-os, vagy az alatti a termőréteg lepusztulásának mértéke. A talajok többsége savanyú vegyhatású.

A hegyi részen a talaj víznyelő és vízvezető képessége közepes, vízraktározása nagyfokú, jó víztartó talajok. A felsőbb szinteket **barna erdőtalajok**, az alacsonyabb vonulatokat barnaföld (nyúli megnevezéssel "szőkeföld") borítja.

A Pándzsa-völgyében a talaj vízelnyelő és vízelvezető képessége jó. Ezek jó vízraktározó és víztároló **régi talajok**.

Az Öreg-hegytől az Ebédlátóig terjedő erősen lepusztult tanúhegy maradványokat **csernozjom jellegű homoktalaj** fedi. Ezek nagy vízelnyelő és vízvető képességgel bírnak, vízraktározásuk közepes, víztartó képességük viszont gyenge.

Készítette: Szűcs Mihály

biológia-földrajz szakos középiskolai tanár

FELHASZNÁLT IRODALOM:

Dr. Göcsei Imre: 1963 Adatok a Pannonhalmi-dombság geomorfológiájához

Földrajzi Értesítő 12 (1) 35-51. oldal

Magyarország tájföldrajza sorozat 5. kötete: A Dunántúli-középhegység

Akadémia Kiadó 1987

104 (löss), 168 (geomorfológiai térkép), 175,176 (defláció),257 (csapadék) 284, 292 (Pándzsa), 297(vízfolyások), 357(talaj)

Magyarország Nemzeti Atlasza 1989

Éghajlati adatok: 52-59. oldal

Schmidt Dávid: *A Nyúl község területén előforduló növénytani értékekről*

Az idézett részeket Schmidt Dávid írásából vettem át!

A természetfotókat készítették:

Schmidt Dávid (lepkefotók)

Szitkay Gábor (madárfotók)

Téringerné Peimli Piroska (növényfotók)

Tóth Tibor (növényfotók)

II. A TELEPÜLÉS ÉVSZÁMOKBA SÜRÍTETT TÖRTÉNELME

(Összeállította: Szücs Mihály)

1. A honfoglalás előtti időszak

Illírek I.e. 1400 évvel éltek itt, majd római uralom alá kerültek.

Kelták (Nyúlön és Nagybarátfaluban kelta sírokat tártak fel.)

római uralom alá kerültek, az Arrabona név tőlük ered

Rómaiak idején (i.sz. 450-ig) Trajánusz őrhelyé alakítja Győrt, a környék ezt szolgálja.

(A Faluhelyen római tárgyak és cserepek kerültek elő.)

Avarok (i.sz.377) a rómaiak után jöttek a népvándorlással.

Gyűrű alakú sáncaik után kapta Győr a nevét

Frankok: 791-ben Nagy Károly maga vezette csapatai Arrabona és Sabaria

(Pannonhalma) között verték szét az avarokat.

A győzelem emlékére Nagy Károly Pannonhalmánál kápolnát emeltetett.

Morvák kebeleztek be a területet Szvatopluk alatt

2. A honfoglalás utáni időszak

903 **Árpád** seregei a bánhidai ütközet után (903) érnek ide. Őseink a még meglevő római hadiúton jöttek és legyőzték az avarok maradékait, illetve a morvákat.

(Öreghegyen 1912-ben honfoglaló magyar sírt találnak.)

907-ben **Árpád** Győr vidékét is szállásterületéhez csatolta (Kismegyer)

996-ban **Géza** kezdte meg Pannonhalma alapítását, amelyet István király a lázadó

Koppány legyőzése után fejezett be. Mivel első királyunk néhány évvel később

Győrben várispánságot alapított, így e 2 vár biztonságos közelségében korán

megindult a magyarság letelepedése

1037 Villa Nuul néven szerepel településünk Szt. István bakonybéli alapítólevelében

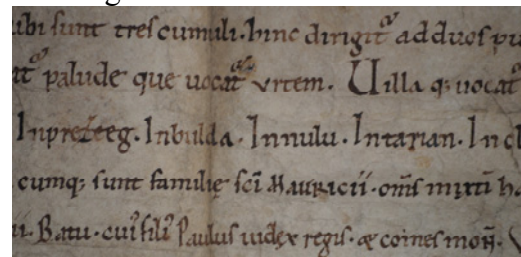
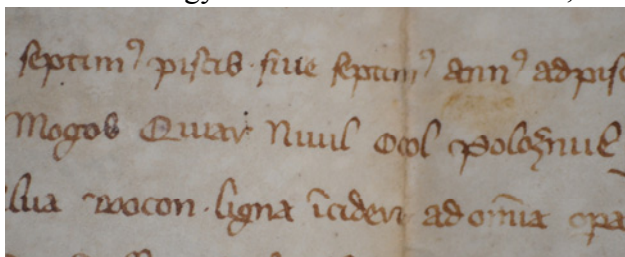
1043,1044,1051. III. Henrik betörései vidékünket is sújtják.

1047. a pogány Vata feldúlja Pannonhalmát és környékét.

1060. I. András és Béla csatározásai a környéken.

1075. Salamon besenyőket üldözve átvonul vidékünkön.

1086 Nulu győri várföld Szt. László alatt, lakói várszolgák

1096-1147 keresztes hadak átvonulásai, fosztogatásai (Godeschalk emberei 1096-ban, később Bouillon Gottfrid hadai, majd II. Konrád és VII. Lajos serege)

1200-as években Nyúl a győri vár földjéhez tartozik, szőlőművelők lakják.

1237-1240 Albeus összeírása szerint

Nul földjének harmada tartozott a Pannonhalmi Apátsághoz, leírja, hogy

az apátságnak volt 800 szőlőművese, kik „igazi szolgái az egyháznak”

Nyúlön volt összesen 10 ház 60 lakóval valószínűleg a síkságon és

30 ház 180 lakóval valószínűleg a hegyben

1242 tatárdúlás (Batu kán Pannonhalmát nem tudta bevenni, így a környék falvain töltötte ki bosszúját. Az öldöklések elől a lakosság az erdőkbe menekült.)

A tatárjárás után a bakonybéli apátság várat épített.

1252-ben az akkor alapított Turóczy Premontrei Prépostságnak is ad IV. Béla nyúli földet.

1252-ben Nwl néven említik

1653-as egyházi összeírásban szerepel a gerhai szőlő neve, meg Tüzestelek és a Palotai rét is.

1673-ban Szabó Ádámot említik, mint a veszprémi püspök nagynyúli jobbágját

1683 az utolsó török támadás során a Bécs felé vonuló sereg fosztogatta az itteni falvakat.

1686 és 1701 Mária karján gyermekével szobor

A Szurdik bejáratánál, egy útkereszteződésben elhelyezett szobor, mely hetven centiméteres talapzaton és egy két méteres korinthoszi oszlop tetején áll. Az alapzaton az 1686-os és 1701-es évszám olvasható, valamint egy címer és egy „BM” monogram. Valószínűleg a szobrot Bubnich Mátyás győri kanonok állíttatta a törökök kiűzése emlékére.

1698-ban a település lélekszáma: Kis-Nagy és Káptalannyúl lakóiból 305 katolikus

68 evangélikus

58 református

Ekkor épül újjá a templom is, de plébános nincs, csak iskolamester.

1700-as évek elején az apátságnak a Gerhán volt szőlője (91 ároknyi)

1710 A Szent Donát-kápolnát Szent Donát püspökről nevezték el, aki római kori vértanú volt és a szőlősgazdák védőszentje. Az épület szentély része 1710-ből való, melyet 1830-ban bővítettek kápolnává és 1901-ben látták el harangtoronnyal.

1704-ben a vesztes koroncói csata után rác és német seregek rabolták ki a falut, mert a kurucok mellé állt a lakosság (Heister kegyetlenkedései). A nyúliak nem voltak hajlandók a győri labanvcár megerősítésénél a robotot elvégezni.

1705 Vak Bottyán elfoglalja Pannonhalmát

1715-ben a Sokoróvidéken 10 838 kapás szőlő van (1 kapás=94 négyszögöl)

vagyis 366,75 hektár, azaz 3,66 km²,

ebből Nyúl területén 1591 kapás = 53,83 hektár, vagyis 0,538 km²,

ezen 663 akó bor termett, azaz 33680 liter, vagyis 336,8 hektoliter

1718 óta van Nyúlon kereszteltek anyakönyve.

1719-ben már van iskolamester.

1739 pestisjárvány pusztított.

1743-ban Győr szabad királyi városi rangot kap Mária Teréziától.

Egyébként Mária Terézia adta oda a veszprémi püspökség nyúli birtokrészeit az újonnan alakuló szombathelyi egyházmegye papnevelő intézetének.

1763. június 27. földrengés pusztított.

1774-78 a barokk templom építése

Az É-D irányba tájolt 35 m magas tornyú épület **1774-78 között épült.**

Terveit (valószínűleg Fellner Jakab típusterve alapján) **Fritsch A. Ferenc** magyaróvári építőmester készítette, ő volt a kivitelező is. Az építéshez a pénzt a királyi udvari kamara biztosította. A felszentelésre Mária Terézia **Kornberger Mátyás** püspököt küldte el, aki az új templom számára magával hozta a királynő ajándékait: Krisztus keresztjének egy darabját ereklyetartóba zárva, (amit a császárnő XIII. Kelemen pápától kapott 1763-ban) és egy 1750-ből való szép kelyhet.

1785-86 a templom képeinek és freskóinak elkészítése

Szily János szombathelyi püspök (a templom akkori kegyura) kérte fel **Dorfmeister Istvánt**, korának 2. leghíresebb hazai festőjét, a templom képeinek elkészítésére.

Az **oltárképek** 1785 telén, a mintegy 200 m²-nyi felületet kitevő **freskók** pedig 1786 áprilisától június elejéig készültek el. A **főoltárt, a szószéket és a padozatot is**

Dorfmeister tervezte. A főoltár 2,5x5 méteres képe az ó- és újszövetség főbb személyeinek ábrázolásával a **Mindenszentek** „bemutatására” vállalkozik, a mellékoltár képe pedig Krisztust ábrázolja a keresztfán. A főoltár fölötti freskón **Szent István első vértanú megdicsőülése**, a mennyezeti képen pedig **Szűz Mária megkoronázása** látható. A sekrestye felőli oldalon **Loyolai Szent Ignác**, a vele szembeni oldalon pedig **Szent Norbert diadalának** 5,5x 2,5 méteres freskója díszíti a templomot.

1792-ben a lakosok 40%-a jobbágys, 60%-a szőlőbirtokos.

1809. június 14-én volt a kismegyeri csata.

Akkor 1974 katolikus, és 24 evangélikus élt Nyúlon, azaz 1998 fő.

Több mint 100 grazi osztrák katonát tartanak fogságban a franciák nyúli pincékben, kivégzésüket sikerül elhalasztatni, majd Franciaországba kerültek fogságba, egy év múlva szabadultak.

1831-ben meggyeszte **kolerajárvány** pusztított.

1848. október 21-én Kossuth Győrben toborzó beszédet mondott.

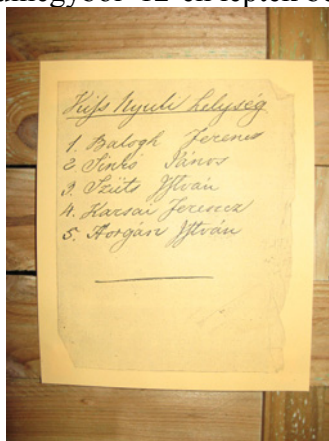
Mednyánszki Sándor népfölkelő vezér Győr környékén toborzott és a Bakonyból kirentva támadta császári seregeket.

A szabadságharcosok közt voltak nyúli katonák is, **Nyúlon is megalakult az Őrsereg**, akik kiegyenesített kaszákkal harcoltak. Patai György és Németh András kitüntetés is kapott és élete végéig 5 korona havipénzt.

Kisnyúlhegyből 9-en,

Kinyúlról 5-en,

Nagynyúlhegyből 12-en léptek be az őrseregbe.

Jellacic seregének átvonulását a lakosság a hegyből nézte végig.

1851-ben Káptalannyúlnak 289 (280 katolikus és 9 zsidó)

Nagynyúlnak és Nagynyúlhegynek 1416 (1410 katolikus és 6 evangélikus)

Kisnyúlnak és Kisnyúlhegynek 749 (743 katolikus és 6 zsidó lakója volt,
összesen tehát 2454-en éltek Nyúlon

1854-ben Szűts András kökeresztet állíttatott a falu végére, mert akkor még itt végződött

Nagynyúl falu. Később a keresztet két ízben is felújították. Először Józsa Márton és neje Szűts Magdolna 1910-ben, aztán 2000-ben özvegy Kovácsics Gézáné.

E keresztet a szocializmus idején tették félre, hogy vörös csillagnak helyet adjon....

Később a márványkereszt került a vörös csillag helyére.

1856. okt. 20-án a nyúliak szőlőiket 38 000 pengőforintért örökváltság keretében megvették. (20 év alatt kellett törleszteni)

1860-70 között 303,8 hektár Nyúl szőlője

1920-30 között már csak 146 hektár,

2001-ben 170 hektár

2011-ben 76 hektár

1868-ban állíttatták a **kisnyúli kereszt** eredetijét az akkor még külön falunak számító Kisnyúl lakói. A 141 éves kereszt helyébe 2009. október 8-án a régivel formailag teljesen megegyező keresztet készíttetett az Egyházközség.

1873-ban **kolerajárvány** volt. 2 hónap alatt 99-en haltak meg. A temető külön részébe temették őket. Rozália napján (szept. 4.) szűnt meg a járvány, ezért e nap sokáig fogadott ünnep Nyúlon.

1873-ban épült az iskola a Petőfi utcában urasági épületek átalakításával. Két tágas tanterem épült tanítói lakásokkal. Az egyház építtette.

1879-ben készült **Kápolna melletti kereszt** Felber Mihály adományából, mely 129 év alatt nagyon rossz állapotba került, ezért 2008-ban az eredetivel teljesen megegyező alakú újat készíttetett helyette az Egyházközség. Szentelésére még ugyanabban évben, búcsúkor került sor. (aug.10.).

1879-ben készült a **temetői nagykereszt** eredetije (a ravatalozó közelében van), állíttatták Kalmer Mihály egykori nyúli plébános örökösei. Annak ellenére, hogy 1998-ban felújították, hamar elég rossz állapotba került, ezért az egyházközség teljes megújítása mellett döntött. 2011-ben készült el, felszentelésére mindenszentekkor került sor. Az égre néző nőalak mellett a feszület bal oldalán márványból faragott nyitott könyvben olvashatjuk a nyúli plébánosok nevét és azon papokét, akik Nyúlon születtek

1880. A **Győri Püspökség** szőlőjében **présház** (püspöki nyaraló) **épült**. A ház és szőlő azóta gazdát cserélt, de új tulajdonosa is szépen megőrizte az épület műemlék homlokzatát, rajta a latin felirattal: GAUDETE IN DOMINO SEMPER (Örvendjete mindig az Úrban!) Díszes kapuzata is megmaradt. Itt állt egykor a Főapátság 1880-ban készült óriás faprése, mely 2012-ben a Községháza előtti parkban kapott helyet.

A püspökség szőlőjébe korábban a kispapokat is gyakran kihozták dolgozni. Nyúli öregek elbeszéléseiből tudjuk, hogy **Apor Vilmos**, aki akkor még Győr püspöke volt, sokszor megfordult itt és ha kellett, maga is példát mutatott a kispapoknak a fizikai munkában. Az épület falán a következő feliratú tábla áll:

„Szőlővesszőt ugyan Rákos szolgáltatott,
Téglát ez új házhoz a kis Pinnyéd adott,
Bor-sajtót is hoztak himódi erdőről,
De a termést várjuk Isten kegyelmétől. 1880.”

1884. **Templom előtti kőkeresztet** emelte Váczi Pál és Sebestyén Teréz.

2007-ben az egész keresztet újra cserélték

1884. **október 19-én egyesítették Nagy-, Kis- és Káptalannyúlt Nyúlfaluvá, valamint Nagy- és Kisnyúlhegyet Nyúlhegyé.**

1888-ban behurcolták a **filoxérát és a szőlők 70-80 %-a kipusztult, ezért sokan kivándoroltak Amerikába**. A kivándorlás 1891-ben kezdődött és az I. világháború végéig tartott, 1907-ben tetőzött.

1889. Önkéntes Tűzoltó Egyesület alakult.

1896-ban készült el a **Győr-Veszprém vasútvonal**, ez tette lehetővé az ingázás és a piacolás beindulását. Ennek hatására jött létre a Vasútsor.

1896 **Ugyanezen évben épült fel az új hegybeli iskola** állami kölcsönből, amit 25 év alatt kellett törleszteni. Iskolára a magas népszaporodás miatt volt szükség. Két tantermes volt szolgálati lakásokkal.

1900-ban a lakosság száma 3232, ekkor jött létre a Szent Imre telep, mai nevén **Dózsa telep**

1901-ben állíttatott Rajos Mihályné, Ábrahám Erzsébet az un. **Rajos-keresztet**. A községnek ez a része, a templomtól idáig, már Káptalannyúl. Egykor itt végződött a falu, így került e kereszt a kisnyúli falu végére. Először 1930-ban gondoltak elődeink e feszület felújítására. Az újra megszépült kereszt ünnepélyes megáldása pedig 2009. október 25-én történt.

1902. júliusában hatalmas felhőszakadás következtében a Szurdikból kiáramló hordalék a falut is elöntötte.

1904. állami pénzből megépült az alsó-hémái (albeli) iskola. Két tantermes volt és szolgálati lakások is tartoztak hozzá.

1909 **Keresztelő Szent János szobrát** emeltette özv. Bellavári Györgyné. Javítva 1930-ban

1910-ben Nyulfaluban 1368, Nyúlhegyben pedig 1875 katolikus élt, összesen 3243, ez 11-el több csak mint 10 évvel korábban. Oka a kivándorlás!

Legalább 378 ember vándorolt ki 1900 és 1910 között.

Nyulfaluban 240, Nyúlhegyben 362 ház volt 1910-ben.

1912. Hangya Fogyasztási és Értékesítési Szövetkezet alakul Domonkos István plébános javaslatára.

1914-18-ban az első világháborúban Nyulfalu 300 katonát adott ebből 45 halt meg

Nyúlhegy 400 katonát adott ebből 70 halt meg.

(A templom előtti emléktáblára 127 hős nevet írták fel.)

A román megszállás alatt a győri ágyúgyár ágyúit Nyúlon rejtgették, de árulás miatt a románok megtalálták és emiatt a nyúliak sokat szenvedtek a megszállóktól.

A világháborút követő években nagy volt a szegénység, olykor 60 km-re is elmentek napszámosnak. A napszámosok heti keresete alig haladta meg a 10 kg-ot búzában!!!

40 család élt pincelakásokban.

1918. **Makra Lajos és neje, Szűcs Rozália keresztet** emeltet Makra Lajos első világháborúból való hazatérésének emlékére. A tönkrement kereszt helyébe az Egyházközség és az Önkormányzat pénzén 2010-ben új készült, megáldására 2012. okt. 21-én került sor.

1921-ben állították a **Gyilkos keresztet** kiengesztelésül. A szomorú történet a XIX. század végére visz bennünket. A kereszt helyén egykor vincellérház állott. Ott történt az a tragédia, melynek során egy Cs. Varga nevű férj szerelemfáltásból és bosszúból kiirtotta családját. A kereszt tövében lakók elmondása szerint a férj a feleségén kívül 3 gyermekével is végzett s csak a legkisebb, pólyás gyermeküket hagyta életben. Mondják, hogy a temetés napján hatalmas jégeső volt és még a gyilkos apa szemfödélét is beszakította. Az életben hagyott legkisebb gyermek felnőtt korában aztán kiengesztelésül állította ezt a keresztet. A majd 9 évtized azonban alaposan megviselte, így teljesen új feszület készült a régi helyett.

Szentelésére 2009. augusztus 16-án került sor, ahova körmenettel érkeztek a hívek.

1923-ban halt meg Domonkos István író. A plébánia főút felé tekintő falán a Szent István Akadémia által készített márványtábla állít emléket **Domonkos Istvánnak** (1862-1923), aki kora megbecsült **prózaírója** volt.

Ő a község plébánosaként 1905-től 1923-ig tevékenykedett Nyúlon.

A márványtáblán olvasható szöveg:

„A Szent István Akadémia Domonkos Istvánnak 1862-1923.

Népét, aki úgy szeresse,
hű tollával szebben fesse,
nem volt senki közöttünk.”

1923-ban a **Salamon keresztet** állíttatta Salamon József és neje Jakatics Teréz.

Felújítás utáni ünnepélyes megáldása 2009. szeptember 6-án történt.

1924-ben öntötték Sopronban a templom 3 harangját.

1925 felavatták a kultúrházat (majorsági épületből) 1935-től mozi is működik benne

1926-ben állíttatta az **Ács-kereszt** Ács András és neje, Farkas Etelka.

Felújítására 2009 tavaszán került sor.

1929-ben Nyúlfaluban 1401-en éltek 300 házban

Nyúlhegyben 1909-en éltek 388 házban

1929-ben megépült a községháza (Horváth R. Illés jegyzősége idején)

1929-ben állíttatott Kalmár László és neje a **Kalmár keresztet**.

Felújítására és megáldására 2010-ben ünnepélyes keretek között került sor.

1930. A Szent Imre-telep (Dózsa-telep kialakítása)

1935. A Szurdik gátrendszerének kiépítése. Április elejétől szeptember végéig elkészült 13 gát, 6 híd és vízelvezető árkok a kivezető szakaszon. 30-105 fő dolgozott, főleg nyúliak. Zömmel államsegélyből épült. 72500 pengőbe került, amelyből 40 000 pengő volt az anyagdíj és 32500 pengő a munkadíj. (eredetileg 113000 pengőre tervezték a munkákat.) A kisebb munkák 1936 tavaszán fejeződtek be.

1939-45 A 2. világháborúban 123-an estek el, de csak 88 név van az emlékoszlopon.

A németek foglyokat hajtva vonultak vissza. (Radnóti)

1940-ben egyesült Nyúlfalu és Nyúlhegy, mert az új lakótelepek a települést összeforrasztották.

1940. A községháza előtt artézi kutat fúrtak.

A kultúrházban elindul a mozi

1942. Vasútállomás épült.

1942 őszén Kisnyúlön tűzvész volt.

1942-1943-ban történt a plébánia átépítése László János plébánossága idején.

1944. novemberében **barbár orosz légitámadás volt egy vonat ellen.**

1945 március 27-28-án vonult át a front. Az oroszok Ság felől jöttek és sok állatot vittek el. Az orosz csapatok távozása után földosztás volt.

A Prépostság, a Szombathelyi Papnevelde és a Székeskáptalan földjeit mérték szét. (452 család kapott 539 hold földet osztottak ki.)

A **földosztó** bizottság elnöke Eszényi Márton volt.

A Rákos-dűlőben levő 11 holdas Markovszky-kertből lett a **Hunyadi-telep 45 háza**,

A Győrújbarát szélén levő Paptag kiosztásából jött létre a **Rákóczi-telep 123 háza**.

1948-ban kezdték a villany bevezetését a faluban, a befejezése a hegyben 1960-ban volt.

1951-ben alakult meg az **első TSZCS**, 1952-ben pedig az Új élet TSZCS

1952-ben szerveződött a könyvtár, de még nincs önálló épülete.

1954-ben készült el a falut a hegygel összekötő köves út.

1954 útépítési munkák folytak a Szurdikban.

1956-tavaszán a hegyben is elkezdtek bevezetni a villanyt.

1956. október 23-án a tanácsházából kiszórták az iratokat

1958-ban **Takarékszövetkezet** alakul. Először a Czimer-féle házban volt, innen 1963-ban a Vasút sorra költözik (felvásárló helyére), onnan pedig 1967-ben a Gunyhó-féle házba (Kossuth u.), onnan pedig 1982-ben a mai óvoda helyére ment át. 1987-ben Győrben is nyitott irodát.

1959-ben erőszakkal létrehozták az Új Élet TSZ-t. Irodája először a községháza nagytermében volt, aztán az Ady és Kossuth u. sarkán kapott helyet az egykori bikaistálló, később kovácsműhely helyén, még később a mai óvoda helyén volt a takarékszövetkezettel egy fedél alatt. Ma a Potyondi úton van a központi irodája.

1960-ban a népességszám 3671, a lakások száma 1200, sok a kettős jövedelmű

1960-ban gátépítések folytak a Szurdikban.

1962-ben új gyógyszertár létesül a Kossuth u. Szabadság u. sarkán.

1965. Megnyílt az óvoda

1967-ben épült fel a **sporttelep** (sakk, foci, tekecsapat működött)

1967-ben megszűnt az albeli és a hegybeli iskola.

1968. nov. 24-én nyílt meg az **új könyvtár** és 1990-ben zárták be.

1968-ban gázcseretelep épült.

1971. szept. 1-én adták át az új iskolát.

1973-tól 1982 ig volt esperes Nyúlön Szuchentrunk Mihály.

1976. átadták az új sporttelepet.

1976. a templom külső-belső renoválásának kezdete.

1979. november 20. A **Vízmű társulat** megalakulása.(1050 fő, 16 km vezeték)
 Közkutak száma: 85
 A 40000 Ft-os családonkénti díjat 1994-ig kell befizetni 2500 Ft-onként.
 A hegyben 1985 után kezdik a szervezést.

1979. lerakták a z új tűzoltó szertár alapkövét és 1980-ban adták át.

1980. újabb gátépítések a Szurdikban.

1980 új posta épült a plébánia kertjének a területén. Korábban vele szemben volt (ma Kovács Imre házában, még előbb a Szabadság u. és Kossuth. u. sarkán.)

1980-as évek végén épült az ikerpályás tekepálya, mellette 8 löállásos MHV légpuska lőtér
 A lakások fele 1960 és 1980 között épült. Korábban 1300 bejáró volt

1981-ben. Samodai József új stációképeket készített.

1982-ben fejeződött be a templom felújítása.

1982-ben készült el a **gyógyszertár** épülete, amely ma közösségi ház.

1983-ban készült el a **tornaterem**.

1984. novemberében alakult meg a Nefelejcs **Nyugdíjasklub**.

1986. A sportpálya mellett új kétsávos tekepályát, nyolcállásos lőteret és amatőr rádiós forgalmazó szobát adtak át.

1989. május 31. A **vezetékes telefon** meghirdetése 400 vonallal
 30 000 Ft-ba került személyenként, amit 3 részletben kellett befizetni.
 A hálózat teljes kiépítését 1991. dec. 31-re ígérték.

1991. február **polgárőrség** megszervezése.

1991. március 2. A faluház felavatása (1.323 628 Ft-ba került)

1991. május 11. A **II. világháborús hősi emlékmű** felavatása.

1991. aug. 12. Megalakult a **Csatornatársulás**.

1991. **Új ravatalozó** épült.

1991. A Hidrostat üzemet létesített Nyúlön.

1992. Szuchentrunk Mihály esperes **új márványkeresztet** emeltetett a vöröscsillag helyére a Takács Vendéglő melletti tér közepén.

1992-93 **gázellátás megszervezése.** (60 cm átmérőjű a távvezeték) Bekötések: 1995-ben

1993. szeptember 21. **Szennyvíz csatornatársulat** alakult.
 40 000 Ft a családonkénti költség, amit 9 év alatt kellett kifizetni.

1993. Új telefonos fogadóállomás létesül, azaz 400-al bővül az 1989-es! (400+400)

1997. **Majorette csoport** alakult.

1997. Polgárőrség alakul 21 alapító taggal.

2000. A Szent István park kialakítása.

2000 június A Hungaplan ponyvagyár gyárat alapít a községben.

2002. augusztus 16-án megalakult a **Polgári Kör**

2003-ban került sor a nyúli **temető első komoly felmérésére** (Tájképesz Kft)
 Minden sírhelyet pontosan térképre rajzoltak és a sírfeliratok alapján az itt nyugvó személyek neve és fejfán szereplő adatai számítógépes feldolgozással internetre kerültek.
www.temetoinfo.hu) Ennek alapján bárki névsorba rendezve gyorsan visszakeresheti, hogy itt nyugvó hozzátartozójának pontosan hol van a sírhelye (ezt térkép is mutatja), mikor élt, illetve mikor hunyt el. 2011 őszén ezt a rendszert újra pontosították és

- fényképfelvételekkel kiegészítették.
2003. szeptemberében **emléktáblával** jelölték meg a **grazi foglyok** megmenekülését márvány emléktáblája arra emlékeztet bennünket, hogy 1809-ben, Napóleon kismegyeri csatája után, itt a nyúli pincékben tartották fogva a franciák azokat a grazi katonákat (112-en voltak), akiket a kismegyeri majorság elleni támadás során foglyul ejtettek. A biztos haláltól csak egy bátor helybeli nő mentette meg őket, aki helyismeretét felhasználva kiszökött az őrizetből, értesítette a magyar hadvezetést, ők aztán sikeres diplomáciával közbelépve még éppen időben meghiúsították a kivégzést. Végül egy évnyi franciaországi hadifogság után jutottak haza e katonák Grazba.
- 2003 a **Széchenyi utca** kialakítása, az Incső aszfaltozása.
2004. okt. 4. Megnyílt a **Márton Lakóotthon** (2002-4 közt épült).
- 2004-2008 A Mez. Szövetkezetben **7 terménytároló** épült 20 ezer t. befogadótérrel.
2005. aug.25-én az **Aranykapu óvoda** új épületet kapott.
- 2005 Az iskola épületében **Teleház** nyílt.
- 2005 A Hefter Hungary Kft. gyárat alapít Nyúlon munkát adva 65 dolgozónak.
- 2006-ban új szárnyal bővítették az iskolát (informatika, nyelvi labor, teleház)
- 2004-től 2007-ig Gábor Jenő** irányításával 61,5 millió forint értékben teljes **külső-belső felújításra került sor a templomban.** Ennek során elvégezték a felvizesedett falak szigetelését, kicserélték a cseréptetőt, felújították a járólapokat. A nyolcvan éves régi orgonát pedig Takács Péter irányításával 25 regiszteresre bővítették.
2007. május 17. **Történelmi Emlékoszlop**ot avatott a Polgári Kör melybe a magyar történelem sorsfordító eseményeinek évszámait vésték. Alapkövén Wittner Mária halálra ítélt szabadságharcostól idézett szöveg olvasható:
„Az igazságot nem lehet felakasztani, mert az igazság a lelkünkben él.”
2008. őszén a 82-es főút écsi oldalán, az egykori pléh-Krisztushoz (**Vörös kereszt**) körmenettel vonultak ki a község lakói, a teljesen megújult kereszt felszentelésekor.
2010. május 30-án a **Hideglelős kereszt** megáldására égdörgéssel, záporosóval kísért kellemetlen időben került sor. Ennek ellenére szép számmal vettek részt a hívek a kápolnától idáig kapaszkodó zárandoklaton. Az eredetileg itt álló pléh-Krisztus anyagát teljesen ki kellett cserélni, mert elég rossz állapotba került. A korábban itt állt feszület állításának évét nem ismerjük, bár az oldalán egy 1967-es dátum volt olvasható, ami valószínűleg inkább a felújítás idejét jelenthette.
2010. aug. 15. **Gerhai kereszt** felszentelése.
Korabeli fényképek tanúsítják, hogy a mai kereszt őse fazsindelyes tetőszerkezetű volt. Nem tudjuk mikor állították, de azt igen, hogy 1927-ben újították fel.
Ennek pusztulása után tetőszerkezetének alakját megőrizve pala fedelet kapott a kereszt, de függőleges szára megrövidült. A feszület teljes megújítására 2010 nyarán került sor, megáldására körmenet zárandokolt ide 2010. augusztus 15-én, Nagyboldogasszony napján
- 2011-ben adták át a **Nyuszi bölcsődét**.
2011. A Szurdik partfalának kikövezése.
2011. Az iskola akadálymentesítése, felújítása.
- 2011.VI.3. **A Trianon Emlékhely** felszentelése (Polgári Kör)
2012. Új épületbe költözött a gyógyszerház.
2012. **A Szent István tér rendbetétele**, 975 éves évforduló megünneplése.
2012. A gyógyszerház régi épületét civil szervezetek kapták meg.
2012. A temető és a falu között **körforgalomi csomópont** épült.
2012. dec. 14. **Műfüves sportpályát** adnak át.
2012. Karácsony előtt **benzinkút** nyílt a temetői körforgalomnál.
2013. február 12. A Pannon-**Hidrosta**l Ipari és Kereskedelmi Kft. termelői kapacitását egy új

üzemcsarnok megépítésével bővítette. 30-ról 60-ra növelte az alkalmazottak számát.
2013. július az Alsó-Egese aszfaltozása

Források:

Fehér Ipoly: Győr megye és város egyetemes leírása (1874)

**Győr-Moson-Sopron közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék és Győr
törv. hat. jogú, sz.kir. város részletes ismertetője és monográfiája
az 1929-1930. évekre**

Tavy Lajos: A nyúlhegyi vízmosáskötő munkálatok (1935)

Lengyel Alfréd: Pusztult falvak, eltűnt helynevek Győr megyében (1944)

dr. Ábrahám Imre: Nyúl nyelvkincse (1991)

Szabó Beáta: Hegybeli, albeli, falusi és az új (2012)

Saját önkormányzati munkám során beszerezett adatok

**Az évszámtár gyarapítása és pontosítása érdekében újabb és pontosabb adatokat e-mail
címemre (nyuliszucs@gmail.com) bárkitől szívesen fogadok.**

Szűcs Mihály

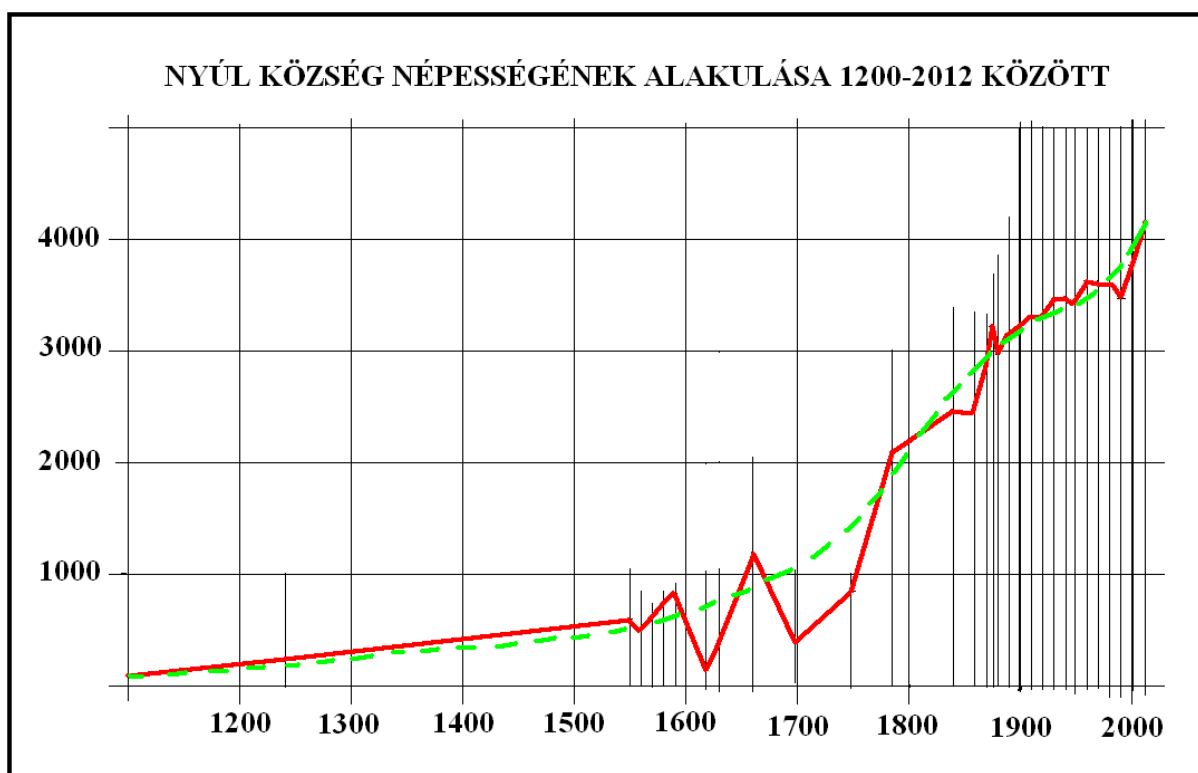
III. A KÖZSÉG NÉPESSÉGE

Közismert tény, hogy hazánkban 10 évenként rendeznek népszámlálást, a legutóbbi 2011-ben volt, melynek adatait a Központi Statisztikai Hivatal 2013-ban mindenki számára hozzáférhetően tette közzé az Interneten. Ennek Nyúl községre vonatkozó részei sok érdekes és értékes adatot tartalmaznak, azonban ezeket legtöbbször nem ismerik kellő mértékben! Hogy mi értelme van évekkel ezelőtti statisztikai adatokat nézegetni?

Csakis a múlt és a jelen állapot összevetéséből lehet felismerni azokat a folyamatokat, amelyek befolyást gyakorolhatnak a község jövőbeni életére. (pl. a bölcsődei, óvodai, és iskolás korúak számának alakulása több évre előre jól látható, így fogadásuk ezen intézményekben jól előre tervezhető. Vagy pl. a községünkben letelepedők számának alakulása komoly hatást gyakorolhat a település szerkezetére, közlekedésére, hiszen számukra új utcákat, lakótereket kell megnyitni, stb. Szükséges, JÓL KELL TEHÁT ISMERNÜNK A KÖRÁBBI ÁLLAPOTOKAT, hogy a legújabb adatok ismeretében meg tudjuk majd mondani, hogy egy népszámlálási számadat jó vagy rossz nekünk, azaz mit kell csinálni, hogyan tervezzük a község jövőjét!

Az új, a 2011-es adatok birtokában mindenki, főleg a község vezetői könnyebben eldönthetik, mi a teendő! Mivel várhatólag az adatok nagy része arányaiban nem sokat változott, még így pár év távlatában önmagában is érdemes őket tanulmányozni.

1. A népesség számának alakulása

Az 1240-es Albeus összeírás szerint:

Nyúl földjének harmada tartozott a Pannonhalmi Apátsághoz.

Leírja, hogy az apátságnak volt 800 szőlőművese, kik „igazi szolgálai az egyháznak”

Nyúlon volt összesen 10 ház 60 lakóval valószínűleg a síkságon és

30 ház 180 lakóval valószínűleg a hegyben.

A **török idők portaösszeírásaiból** is tudunk következtetni a körülbelüli lakosságszámra:

az 1550-es években kb. 570-600,
az 1560-as időszakban kb. 400-470,
az 1570-es években kb. 600-620,
az 1580-as években kb. 700-800,
1591-ben kb. 825,
1618-ban pedig kb. 190 lakója volt Nyúlnak.

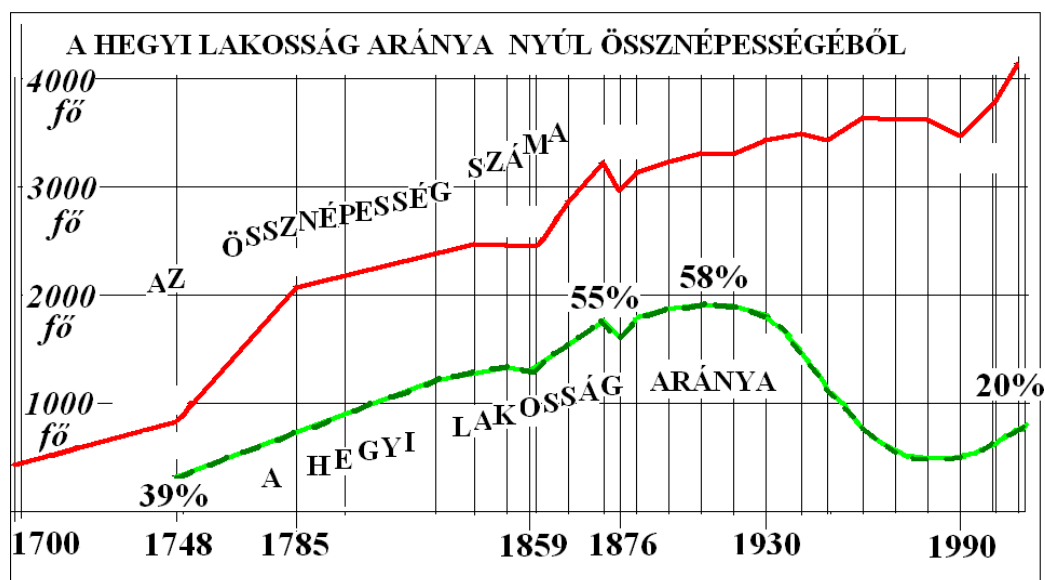
Az 1619-es porta összeírás szerint Nagynyúlon 50,
Kis-Nyúlon 40,
Káptalan-Nyúlon pedig 50 lélek él.

Az 1624-30-as években kb. 250-500,
az 1660-as években viszont már kb. 1200 fő a község lakossága!

Mintegy 150 év óta részletes (10 évenkénti) adatok állnak rendelkezésünkre a község lakosságszámának alakulásáról. Az azt megelőző időkből (a török távozása után) pedig 30-50 évenként van irányadó információnk. Ezeket összegezve a következők állapíthatók meg:

A Nyúl községet alkotó 5 falu (Káptalan- Kis- és Nagynyúlfalu, valamint Kis- és Nagynyúlhegy) lakóinak összlétszáma a török kivonulása után kb. 700-800 fő lehetett. Az 1750-es évek közepén mintegy 450-500-an éltek összesen a 3 síkságra települt faluban és 330-an a két hegyközségben. A Habsburgok tudatos **betelepítési** törekvése és a hatalmas **belső vándorlás** miatt az 5 község összlétszáma az 1760-as évek táján érhetette el az 1000-et, sőt 1785-ben már a 2000-et is meghaladta!!!

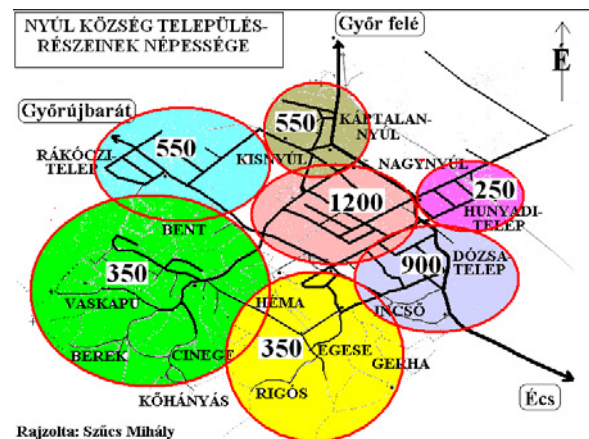
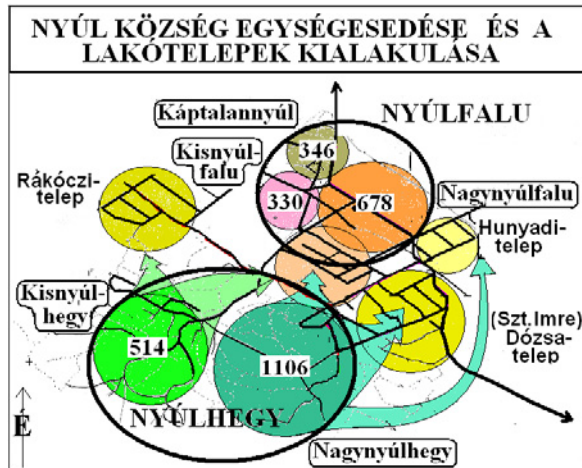
Az 1848-as szabadságharc idején már megközelítette a 2500-at és valamikor az 1870-es évek elején érte el a 3000-et. Ekkor lelassult a népességnövekedés. Többször országos járvány is tizedelte a lakosságot. 1873-ban pl. két hónap alatt 99-en haltak meg Nyúlon kolerában.

A 3 síkságra települt falut 1885-ben egyesítették Nyúlfaluvá, a 2 hegyközséget pedig Nyúlhegygé. Ekkortájt (1890) mintegy 1362-en éltek a faluban és 1773-an a hegyben!!! Bizonyítva, hogy a szőlőtermesztés biztonságos megélhetést jelentett.

S bár 1888 után a filoxéravész a szőlők nagy részét kipusztította és emiatt **jelentős kivándorlás indult meg Amerika felé** (1900-tól 1910-ig kb. a lakosság 10%-a vándorolt

ki!!!), 1920-ig Nyúlhegy lakossága mégis növekedett. Trianon évében (1920) a Faluban 1397-en, a Hegyben pedig 1914-en éltek. **1930-tól kezdve a Hegy lakossága fokozatosan csökkent!!!** Ennek az volt az oka, hogy Győr gyáriparának beindulásával célszerűbb volt a közlekedési utak (vasút, közút) közelébe húzódni, mert onnan könnyebb volt a napi bejárás, mint a távoli hegyi utcákból. Így jött létre a Dózsa-, Hunyadi- és Rákóczi-telep.

A **telepek kialakulása** összeforrasztotta az eddig Hegyre és Falura különült települést ezért **1940-ben Nyúlhegyet és Nyúlfalut egyesítették NYÚL községgé.** (2010-ben kellett volna ünnepelnünk ennek 70. évfordulóját, de úgy látszik, ez bizony nem tűnt fel senkinek!!!)

Egyébként az 1940-es egyesítéskor a település lélekszáma még nem érte el a 3500-at és a 2. világháborús veszteségek miatt 1949-ben is csak 3426-an éltek Nyúlon.

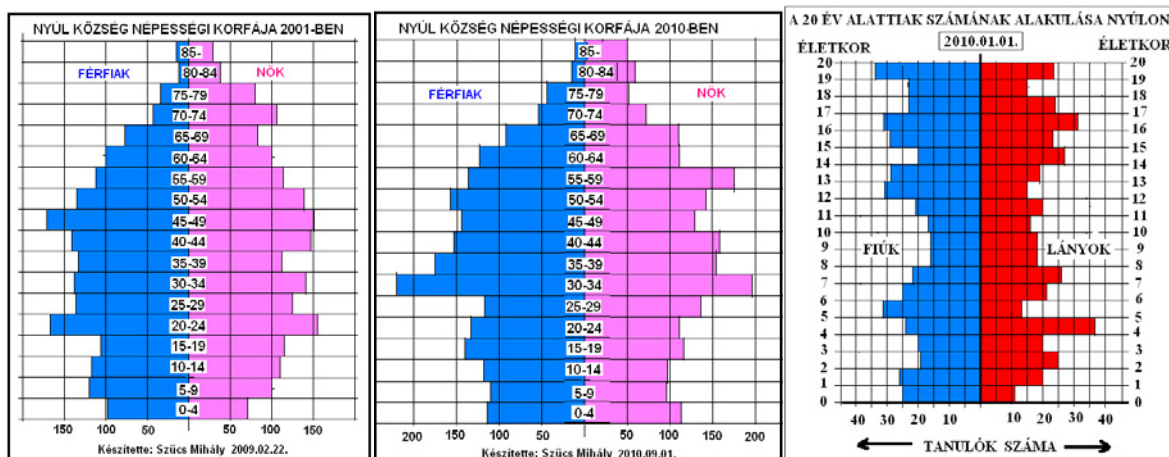
A templom előtti háborús emlékoszlopok tanúsága szerint az első világháborúban 126-an, a másodikban pedig 85-en (más források szerint 123-an) estek el. (A Hegy sorvadásának folyamata csak napjainkban fordult vissza azzal, hogy a városiak falura vándorlása és a megye távolabbi falvaiból és külföldről érkezők miatt egyre többen vásárolnak házat, telket és építenek hétvégi házat, nyaralót, vagy éppen családi házat a Hegyben.)

1950-től 1970-ig nagyon lassú volt a népességnövekedés (20 év alatt 203 fővel), majd **1970-től 1990-ig fogyás állt be** (20 év alatt 165 fővel), ugyanis mint az országban általában, így Nyúlon is a halálozások száma meghaladta a születéseket. Ez a folyamat ugyan még ma is tart, de 1990 óta mégis növekszik a község népességszáma, mert **az erős bevándorlás nemcsak ellensúlyozni képes a fogyást, de egyre növekvő népességgyarapodást is produkál.** 2013-ban Nyúl lakóinak száma meghaladta a 4000-et (4137)

Ez a tény komoly kérdéseket vet fel.

1. Meddig növelhető Nyúl népességszáma, mekkora lehet számára az ideális népességszám?
2. Kitűzhető-e középtávú célként Nyúlnak az 5000 lakosú kisvárossá fejlesztés?
3. Jelenthet-e Nyúl számára funkcióváltást, ha ingázó településből üdülő-szolgáltató szerepkörre vált át?
4. Milyen közlekedési, településszerkezeti változásokat hozhat a várossá fejlesztés?
5. Az oktatás, kultúra, egészségügyi ellátás és környezetvédelem milyen mérvű fejlesztése válik szükségessé egy ilyen méretű és rangú településen?

Ezekkel a kérdésekkel óhatatlanul szembe kell majd néznie a következő évek helyi önkormányzati vezetésének.

NYÚL KORFÁJÁNAK VÁLTOZÁSA 9 ÉV ALATT

A 20 ÉV ALATTIAK SZESZÉLYES MEGOSZTLÁSA

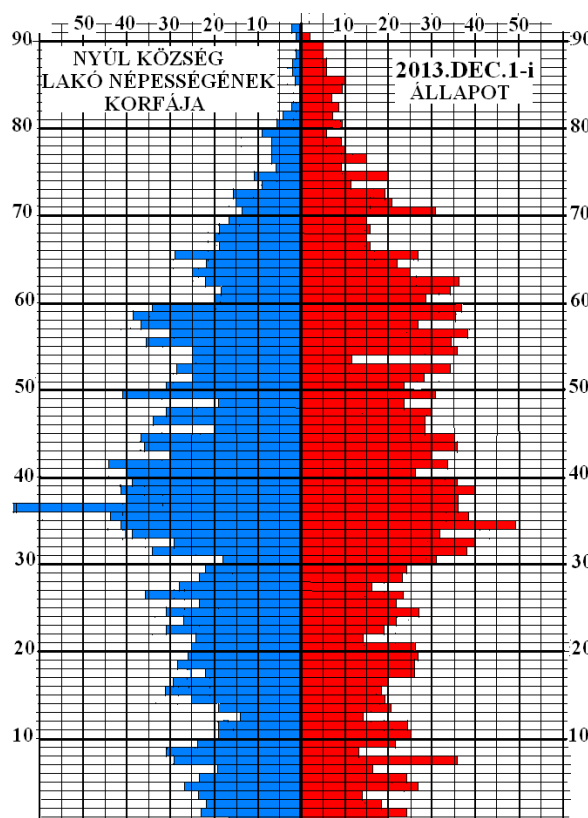
2. A népesség korösszetétele

Egy település korösszetételét az illető település korfáján lehet legszebben bemutatni. A 2011-es népszámlálás friss adatainak birtokában sikerült elkészítenem Nyúl község lakó népességének korfáját. A **KORFA** olyan speciális szalagdiagram, amelynek vízszintes ágain nemenkénti megosztásban (nőket a jobb, férfiakat a baloldalon feltüntetve) ábrázolja az egyes korcsoportok pontos létszámát. Függőleges tengelyén pedig alulról felfelé haladva olvashatjuk le a népesség életkorát 0 évtől akár a 100 év felettiekig.

Ezt tanulmányozva meglehetősen elgondolkodtató kép tárul elénk. Jelenleg feltűnően alacsony a 30 év alattiak aránya, míg a 32-45 évesek (bevándorlások miatt) és a 55-60 év közöttiek (Ratkó-korszak) száma kiugróan magas. A korfa csúcsa felé aztán egyenletesen csökkenve, de elég magas az idősek aránya, különösen a 81-90 év közti nőké. E tények nagyon komolyan vetik fel **az idősek otthona létrehozásának szükségességét...**

A gyermekek, főleg a 0-7 és a 11-14 év közöttiek rendkívül kis száma előbb az óvoda, majd az általános iskola osztálylétszámainál okozhatnak gondot.

Itt nagyon fontos tudni, hogyan alakul majd a folytatás, hányan születnek a következő 10 évben! Ha továbbra is ilyen alacsony létszámúak lesznek ugyanis a gyermek korcsoportok, akkor a nevelési intézmények (bölcsőde, óvoda, iskola) hamarosan súlyos helyzet elé nézhetnek.

Túl kevés gyermeket számláló korcsoportok belépése esetén ugyanis kevesebb tanteremre, kevesebb gondozóra, óvónőre, tanítóra és tanárra lesz szükség, de csak akkor, ha ez a tendencia tartósan bizonyul. Ha csupán egy-egy korcsoport létszáma eltérő, akkor még könnyebb megoldani a kiegyenlítést. (7 éves lány pl. csak 17 van Nyúlon, de 8 éves már 36, pedig az utóbbi évtizedekben általában 20 lány születik évente.) Egy másik különös példa.

A 11-14 éves fiúkból csak 14-19 él községünkben korcsoportonként, a 16-20 éves fiúkból viszont már 26-31, tehát korcsoportonként 12-vel több, ami igen eltérő osztálylétszámokat eredményez! Még szerencse, hogy általában ha a leány korcsoport alacsonyabb létszámú, akkor a fiúké magasabb és fordítva is igaz, így összességében egy elfogadható átlagú osztálylétszámot legtöbbször kiad. Vannak persze kivételek is, amikor mindkét nem rendkívül alacsony létszámú. Leolvasható a korfáról pl., hogy az 7 éves lányok csak 17-an vannak, és a fiúk is csak 19-en!

További elgondolkasztó példák a korcsoportok létszám-egyenlőtlenségére: Amíg pl. a 8 évesek száma 65 a községben, addig a 13 éves korosztályé csak 28., a 20 évesek pedig már 53-an vannak!!! Így bölcsődei és óvodai csoportokat, vagy iskolai osztálylétszámokat tervezni nagyon nehéz.

Az alacsony születésszámon időlegesen csak a több gyermekes családok bevándorlása tud némiképpen segíteni, ez viszont a családok lakásépítési támogatásával függhet össze, melyet pl. az önkormányzattól remélhetnek... De tovább is romolhat a helyzet akkor, ha iskolába kerülve néhányat Győrbe járatnak majd! A korfa segítségével a korcsoportok létszámából kivonva az egyes iskolai évfolyamok létszámát, azt is könnyű kiszámítani, hogy hány tanulót visznek el a szabad iskolaválasztás miatt a községből. **Megdöbbenítő, hogy Győr szívó hatása mintegy 110 tanulóval csökkent a nyúli általános iskola tanulóinak számát**, vagyis ez a lehetséges gyermeklétszám harmadát jelenti!!! A nemrég felújított iskolaépületen kívül a pedagógus pálya jobb megbecsülése is szükséges ahhoz, hogy e folyamat megállítható, sőt megfordítható legyen...

A korfát szemlélve szembetűnő, hogy a 30 év alatti korcsoportok létszáma mennyivel alacsonyabb, mint a 30-60 év közöttieké. A 30 év alatti férfiak korcsoportonként 9-10-el, a nők 10-11-el vannak kevesebben, mint a 30-60 év közöttiekénél!!! 1980 óta országosan is több a halálozás, mint a születés, ezért a lakosság lassan fogy. **Községünk népessége is csak a folyamatos bevándorlás miatt növekszik!** Rendkívüli kilengések persze a korfának ezen a részén is előfordulnak. A legszembetűnőbb a 37 éves férfiak magas létszáma (66-an vannak), míg az ugyanolyan korú nők csak kb. fele annyian (36-an) élnek Nyúlon! Meglepően alacsony az 54 éves nők száma (csak 12-en vannak), miközben az 55 éves nők száma 3-szor annyi (36). A legnépesebb női korcsoportok Nyúlon a 35-40 évesekéi, az ő létszámuk 36-49 fő között ingadozik. Elég népes női csoport még az 55-57, illetve a 59-60 éveseké is, mert ezek 34-38 fősek. A férfiaknál a 34-42, illetve az 56-60 évesekből van a legtöbb, az előbbieket 38-45-en, az utóbbiak 30-38-an vannak. Innentől aztán egyenletesen fogy a férfiak száma, csak a 66 évesek (29 fő) száma magasabb egy kicsit az átlagosnál, viszont a 82 év fölötti életkort már csak kevés férfi éri meg (összesen 11-en vannak). A legidősebb férfi 92 éves (2013). A nőknél 67 évnél indul meg a gyors csökkenés, amiből csak a 71 évesek képeznek pozitív kivételt, mert ők még 31-en vannak!!! Nagyon meglepő a 80-90 év közötti nők viszonylag magas aránya is. A legidősebb nő, egyben a legidősebb nyúli polgár (2013-ban) 95 éves!

A **helyi társadalom elöregedése** is kiderül a 2011-es eredményekből: a 100 aktív korúra jutó gyermekek száma 26, míg a 100 aktív korúra jutó időskorúaké már 32, az is árulkodó adat, hogy Nyúlon a 100 gyermekkorúra jutó időskorúak aránya már 124.

Hasznos információkat nyerhetnek a korfa pontos ismeretéből az orvosok is, hiszen a veszélyeztetett korcsoportok létszámának pontos ismerete egyes esetekben (járványok) igen fontos lehet. Ugyanígy a védőnők az oltandó gyerekek pontos létszámáról, stb. kaphatnak adatokat. Az ügyes kereskedők is fel tudják használni a korfáról leolvasható számokat, hiszen bizonyos árucikkek eléggé életkorhoz kötöttek, így azok rendelési arányait a fogyasztók létszáma határozza meg. A nyugdíjas szervezetek vezetői számára is fontos iránymutató az egymás után belépő időskorú csoportok előbb lassabban, majd rohamosan csökkenő létszáma.

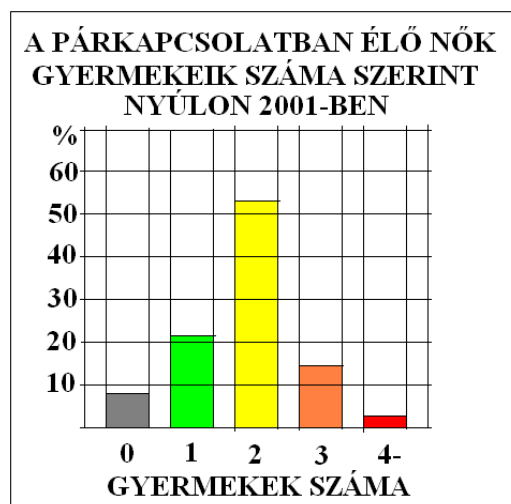
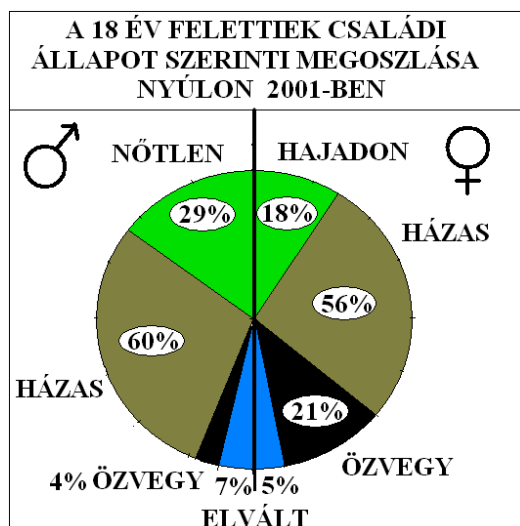
3. A nemek aránya

Ebben a tekintetben Nyúlón is, mint az országban általában a **nők voltak többségben** a 2001-es népszámláláskor. Akkor 1855 férfi és 1916 nő élt a községben. A 2012-es korfa tanúsága szerint az 55-60 éves nők (Ratkó-korszak) és az a fölötti női korosztályok aránya magasabb a férfiakénál nálunk is. Közülük **drámaian sok az özvegy! Az idősök otthona felépítésének ideje tehát szinte követelően érkezett!!!** Különös, hogy a 30-34 évesek nemcsak a nőknél, de a férfiaknál is nagyjából 50-nel többen voltak 2012-ben, mint a 2001-es korfán az akkor még 20-24 évesek! Ez csak úgy lehetséges, hogy kb. **50 nő és 50 férfi költözött Nyúlra az utóbbi 10 évben!!!** Rájuk, azaz a **községbe bevándorlók igényeire külön és komolyan oda kell figyelni a község vezetőinek**, hiszen ők és gyermekeik pótolják azt a veszteséget, amely az alacsony születési és magasabb halálozási különbség hiányából adódik.

A 2011-es népszámláláskor a férfiak és nők aránya közel azonos volt, hiszen 2090 férfi és 2098 nő élt Nyúlón. Magyarország legtöbb településén a nők vannak többségben, különösen a 40 év feletti korcsoportokban. Országosan tehát ez az arány jóval rosszabb képet mutat, ugyanis hazánkban 1000 férfira 1117 nő jut. Megyénkben már csak 1071, Nyúlón pedig mindössze 1003, vagyis ez az érték olyan közel volt az 1000-hez, hogy lassan bekövetkezett az az időszakok, hogy Nyúlón férfitöbbslet alakult ki. 2013 dec.1-én 2106 férfi és 2094 nő élt községünkben. A férfitöbbsletet a mobilabb fiatal férfiak fokozatos bevándorlása okozhatja.

4. A népesség családi állapota, adatok a családokról és a háztartásokról

2001-ben a 18 év feletti férfiak 29 %-a volt nőtlen, 60%-a élt párkapcsolatban, több mint 4%-a volt özvegy és 6,6%-a volt elvált. Ezzel szemben a 18 év feletti nőknek csak 17,8%-a volt hajadon, 56%-a élt párkapcsolatban, **csaknem 21 %-a volt özvegy !!!** és 5,4%-a elvált. A 964 párkapcsolatban élő nő összesen 1760 gyermeket nevelt, tehát egy nőre mindössze csak 1,83 gyermek jutott!!! Ez bizony azt jelenti, hogy **még a szülők utánpótlása sem volt biztosított!**

A párkapcsolatban élő nők 8,5 %-ának nem volt gyermeke, 21,4%-ának csak egy gyermeke volt, a kétgyermekesek aránya 53%, a 3 gyermekeseké 14,5%, míg a 4 vagy annál több gyermekesek aránya mindössze 2,6% volt 2001-ben Nyúlón!

A 2011-es népszámlálás már nem nemek szerint, hanem csak összesítve hozza a 15 évesnél idősebbek családi állapot szerinti megoszlást.

Nőtlen és hajadon 949 fő = 27 %

Házasságban 1897 fő = 54,1 %

Özvegy 370 fő = 10,6 %

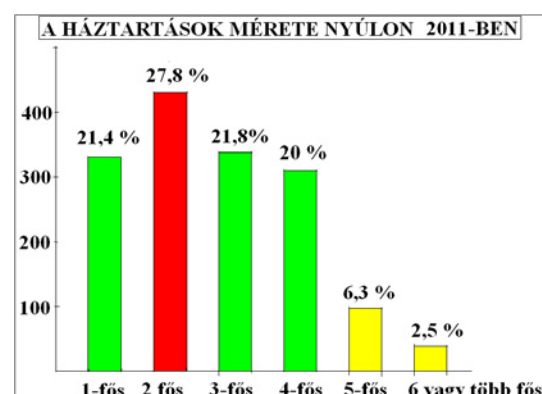
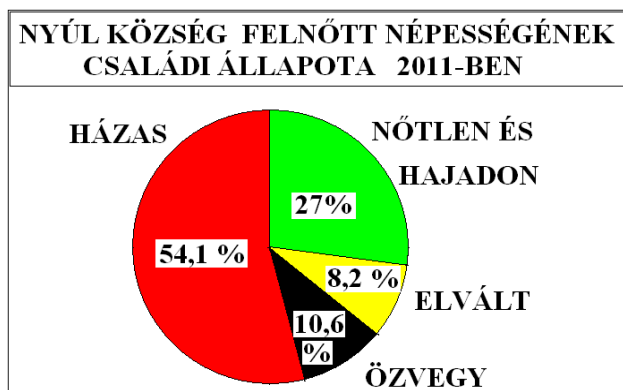
Elvált 289 fő = 8,2 %

Összesen 3505 fő

Ebből

Élettársi kapcsolatban él 287 fő = 8,2 %,

tehát az elváltak és élettársi kapcsolatban élők száma Nyúlon csaknem megegyezik.

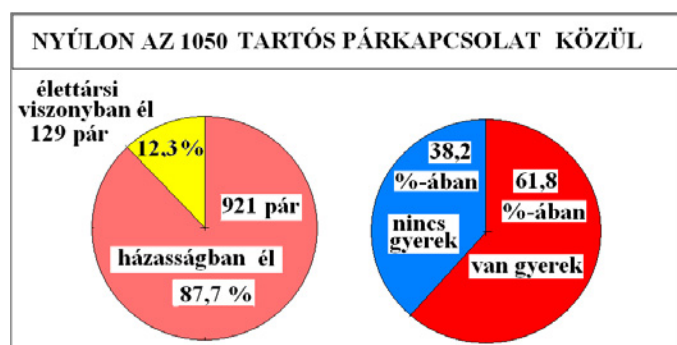

A 2011-es népszámlálás nem annyira a családok, inkább a háztartások adatai felől érdeklődött. A háztartások száma Nyúlon 1545 volt. 100 háztartásra 270 személy jutott, akikből 120 volt foglalkoztatott.

A háztartások mérete a következőképpen alakult 2011-ben:

A háztartások mérete Nyúlon 2011-ben		Összetétele leggyakrabban:	
1 személyes háztartások száma:	331= 21,4%	Egyedül élő özvegy, elvált vagy még nőtlen, hajadon személy	
2 személyes háztartások száma:	430 = 27,8%	2 szülő (már vagy még) gyermek nélkül vagy 1 elvált szülő 1 gyermekkel	
3 személyes háztartások száma:	338 = 21,8%	1 gyermekes család	
4 személyes háztartások száma:	310 = 20 %	2 gyermekes család	
5 személyes háztartások száma:	97 = 6,3%	3 gyermekkel	esetleg nagyszülőkkel élő család
6 vagy több személyes háztartások száma:	39 = 2,5%	4 vagy több gyermekkel	
Az összes háztartás száma:	1545 = 100%		

A **családok száma** Nyúlon 1204, így 100 családra 298 családtag jut, tehát családonként kb. 3 fő. A 100 családra jutó 15 évesnél fiatalabbak (gyermek) száma 56.

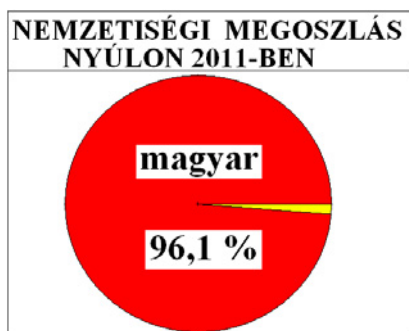
Az 1050 tartós párkapcsolat közül 921 (87,7%) a házasság és 129 (12,3%) az élettársi viszony

Döbbenetes, hogy a párkapcsolatok 61,8%-ában van csak gyerek, 38,2%-ában nincs!!!

A 154 csonka család közül 23 esetben az apával, 131 esetben az anyával élnek a gyerekek.

5. Nemzetiségi megoszlás Nyúl községben

Míg 2001-ben a népesség 97,7%-a vallotta magát magyarnak és csak 23-an jelezték, hogy más nemzetiséghez tartoznak, addig 2011-ben már csak 96,1% volt a magyarok aránya, mert 142-en vallották magukat nem magyarnak. Közülük a 73 volt a német, 17 a cigány, 11 a román és 6 a szlovák, a többi egyéb néphez tartozott. Nemzetiségi megoszlás terén tehát a község még mindig eléggé egységes képet mutat, ugyan, de a lassú változásokat is érdemes lesz figyelemmel kísérni a község mindenkori vezetőinek...

6. A nyúliak vallási összetétele

2011-ben a népesség 2/3-a (66%) vallotta egyértelműen magát vallásosnak, ezek többsége (60 %) katolikus. Közülük 2508-an római és 5-en görög katolikusok. A reformátusok 117-en (2,7%) , az evangélikusok 99-en (2,3%) vannak. Más valláshoz tartozik további 39 személy (0,9%). 281-en (6,7%) jelezték azt, hogy semmilyen valláshoz nem tartoznak. Az ateisták száma pedig 30 (0,7%) és végül 1108-an (26,4%) nem nyilatkoztak vallási hovatartozásukról.

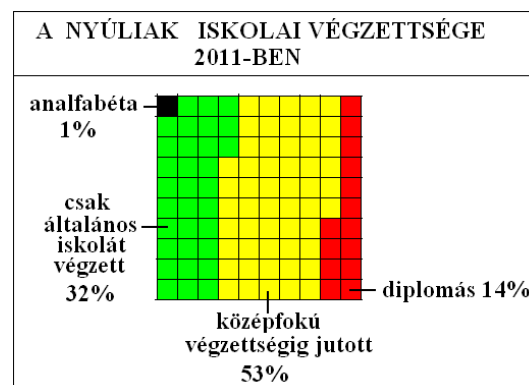
7. A népesség iskolai végzettsége

Nagyon tanulságos a népesség iskolai végzettségének elemzése.

Szinte hihetetlen, hogy a 2011-es összeírás még 41 olyan 7 év feletti személyt talált Nyúlon, aki egyáltalán nem járt iskolába, tehát egyetlen osztályt sem végzett!!! (2001-ben még 60-an voltak!) Az 1-7 osztályt végzettek aránya már nem éri el a 10%-ot (2001-ben még 16,7% volt), a 8 osztályt végzettek pedig 22,1% (4%-al kevesebb, mint 10 évvel korábban). Érettségivel rendelkezik a népesség több, mint negyede (26,3%), középfokú, de érettségi nélküli, szakmát adó iskolát végzett további 26,7 %-a. Diplomás a lakosság 14,2 %-a, ők 550-en vannak. Ez részben az értelmiségiek bevándorlása miatt öröndetesen 6%-os növekedést mutat 10 év alatt, s bár jóval az országos falusi átlag fölött van (9,7%), de még mindig elmarad a 19%-os országos átlag mögött!

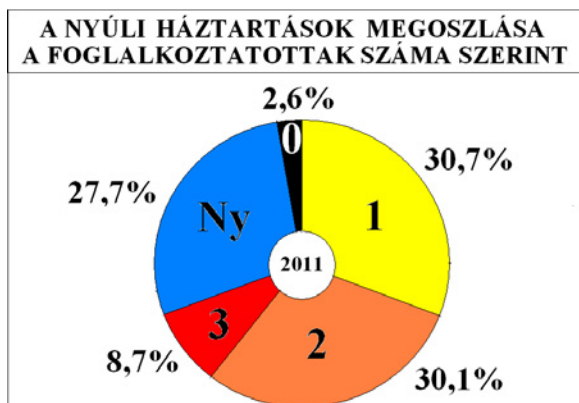
Összegezve azt mondhatjuk tehát, hogy:

	2001-ben	2011-ben
Analfabéta	1,7%	1 %
Csak alapfokú iskolába járt	42,7%	31,7 %
Középfokú végzettségig jutott	47,4%	53,1 %
Felsőfokú végzettségű	8,1%	14,2 %

8. Foglalkoztatási és foglalkozási megoszlás Nyúlon

2001-ben Nyúl lakóinak 42,4%-a (912 férfi és 685 nő) volt foglalkoztatott, 2011-ben pedig már 44,3%-a, vagyis 1855 személy, ehhez képest az inaktív kategóriába soroltak (főleg nyugdíjasok) aránya meglepően magas **26,9 %** Ők 2011-ben szám szerint 1127-an voltak. Az eltartottak (leginkább gyerekek és háztartásbeli nők) a népesség negyedét jelentik (25%) Nyúlon. 2001-ben községünkben 106 személy (2,8%) volt munkanélküli, 2011-ben pedig 157-en (3,7%). Megjegyzendő, hogy az országos átlag ekkor 5,7% volt.

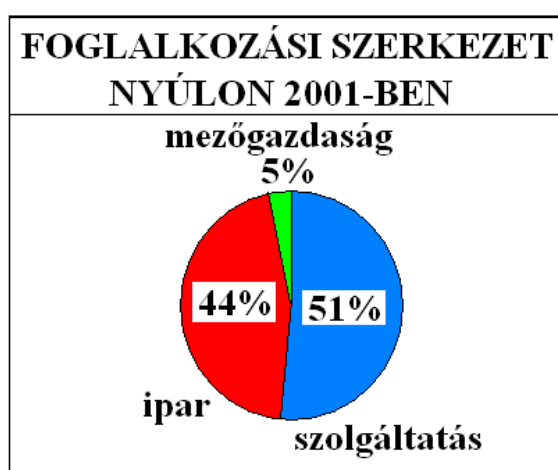
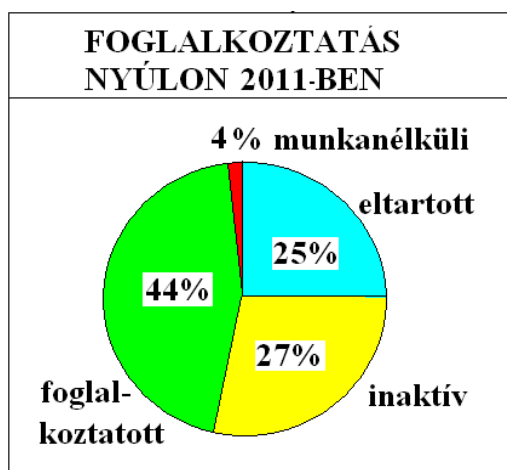

2011-ben a háztartások 31 %-ában egy, 30 %-ában két, és 8,7%-ában három vagy több kereső volt, 28 %-ában pedig nincs kereső, mert már nyugdíjasok, végül 7 olyan háztartás is volt (0,4%), amelyben csak eltartottak voltak keresők nélkül (!!!), illetve 34-ben (2,2%) pedig csak munkanélküliek éltek.

A 4178 háztartásban élő nyúli személyből 1855 (44,4%) foglalkoztatott, 1117 (25,7%) inaktív (nyugdíjas és háztartásbeli) 1049 (25,1%) eltartott, (főleg gyerekek), 157 (3,7%) munkanélküli

Az 1117 inaktívból 850 az idős korú személy

100 háztartásra Nyúlon 270 személy jut, ebből 120 foglalkoztatott és 55 időskorú

Nagyon fontos ismerni a népesség **foglalkozási megoszlását** is. Ha a lakosság gazdasági ágazatok közti megoszlását vesszük figyelembe, akkor a 2001-es adatokból azt láthatjuk, hogy miközben falun élünk, a **mező- és erdőgazdaságban (elsődleges szektorban) dolgozók aránya már az 5%-ot sem éri el (4,9%) !!!** Az iparban és építőiparban (szekunder szektor) foglalkoztatottak aránya Nyúlon 43,6%. A legmagasabb a részarányt ma már a szolgáltatásokban (kereskedelem, közlekedés, egészségügy, oktatás, közigazgatás, stb.)

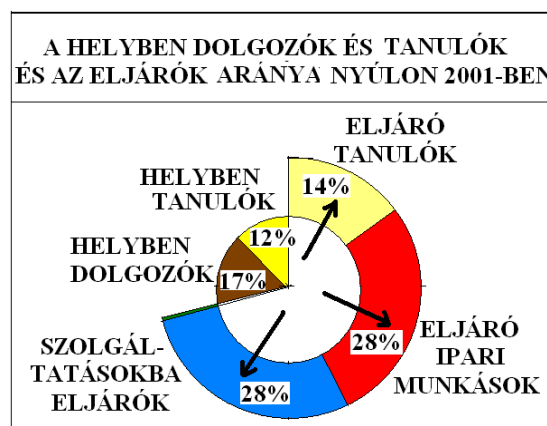
dolgozók képviselik **A szolgáltatások (tercier szektor) részaránya Nyúlon 51,5%, vagyis a foglalkoztatottaknak több mint a fele!**

A majdnem 1600 foglalkoztatott közül 207 dolgozott vezető értelmiségi munkakörben, további 342 személy pedig egyéb szellemi foglalkozásban. Mezőgazdaságból 49-en, iparból pedig 645-en éltek a nyúliai 2001-ben.

A helyben dolgozók száma viszonylag kevés. Mindössze 207 férfi és 156 nő talál magának munkát Nyúlon. Érdekes, hogy 108-an viszont más településről érkeznek nyúli munkahelyükre (pl. több pedagógus). A 2011-es népszámlálás a gazdasági szektorok változásaira nem kérdezett rá, de valószínűsíthető, hogy a szolgáltatásokban dolgozók aránya tovább növekedett. Az izgalmas kérdés az, hogy vajon az ipar, vagy inkább a mezőgazdaság rovására?

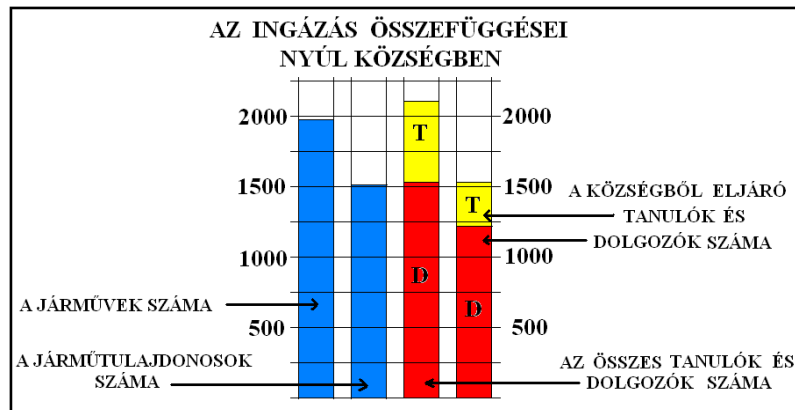
9. Az ingázás

Nyúlon igen magas az ingázók (más településre dolgozni eljárók) száma. Összesen 1234-en, a foglalkoztatottak 77,3%-a utazik naponta tömegközlekedési eszközöket vagy saját gépjárművet igénybe véve munkahelyére, főleg a megyeszékhelyre, Győrbe. Az eljárók többsége (57%-a) férfi. A szolgáltatás (612 fő) és az ipar (609 fő) csaknem azonos embertömeget készítet napi migrációra. Furcsa, de még a mezőgazdaságból élők közül is néhányan (13 fő) ingáznak.

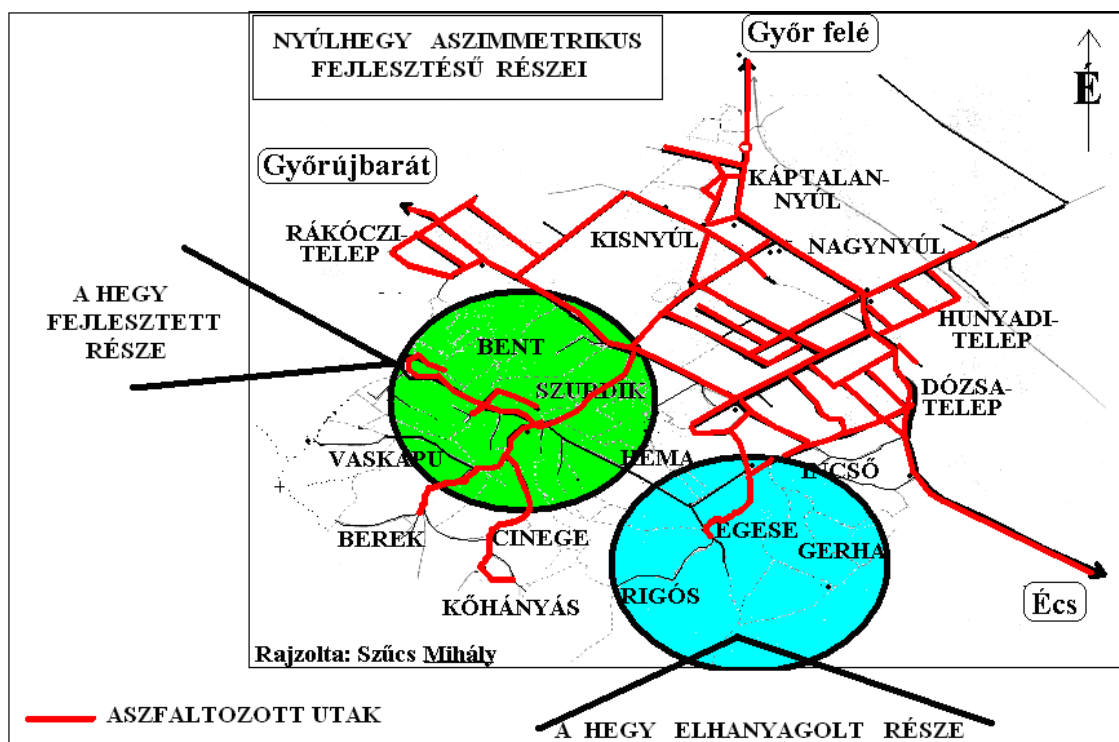
Ugyancsak a napi eljárók számát növelik a közép és felsőfokú iskolákba igyekvő tanulók, illetve azok az általános iskolások, akik a szabad iskolaválasztás miatt Győr valamelyik iskoláját választották. Az ingázó diákok száma összesen 312 volt 2001-ben.

Ha az eljáró dolgozók és iskolások együttes számát nézzük ($1234 + 312 = 1546$ személy) láthatjuk, hogy igen komoly embertömeg, **a község népességének éppen 41% kényszerül utazásra naponta.** A tömegközlekedést igénybe vevők busszal (vonaton már alig utaznak) vagy saját gépkocsival kelnek útra. Nyúlon 2010. nyarán 1511 járműtulajdonos rendelkezett 1947 járművel, tehát csaknem minden második lakosra jut egy jármű! A családok szinte mindegyike rendelkezik személygépkocsival, többen kettővel is! Sajnos a 2011-es népszámlálás az ingázást sem kutatta, így csak következtetni lehet annak növekedésére, részben, mert Győrben több új ipari munkahely is létesült, részben, mert tovább emelkedett a személygépkocsik száma.

10. A népsűrűség változásai

A járművek számának gyarapodása a bejárók számát és az átmenő forgalmat (a 82-es főúton meghaladhatja a napi 10 ezret) is figyelembe véve komoly feladatokat ró az önkormányzatra. **Különösen a hegy déli utcáinak fejlesztése lenne égetően sürgető**, mert a városról falura kitelepülők szép számmal választják a korábban elnéptelenedő hegyi részek újra benépesedő utcáit. Jelenleg a Hegynek már több mint 700 állandó lakója van és ehhez jönnek még azok a hétvégi ház és nyaraló tulajdonosok, akik szombat-vasárnap érkeznek, hogy időszakosan akár ezer fölé gyarapítsák Nyúlhegy népességét. Eddig a Szurdik-Kápolna utca tengely és a belőle nyíló utcák (Madarász utca, Cinege, Berek, Vaskapu) jóval nagyobb figyelmet és több támogatást kaptak, (aszfaltozott utcák, vízmosások pályázatos rendbetétele) mint a hegy déli utcái (Felső-Egese, Rigós), ahol hiányzik az aszfaltburkolat, a felső részeken megoldatlan a szennyvízelvezetés, a gázbekötés, a szemétszállítás, pedig ezen területen is ugyanannyian élnek és az új házak gombamód szaporodnak. **A község mindenkori vezetésének komoly figyelmet kell tehát fordítania arra, hogy a település hegyi része ne aszimmetrikusan fejlődjön tovább.** A népesség egyenletesebb eloszlásának biztosításával ugyanis élhetőbb környezet teremthető minden korosztály számára.

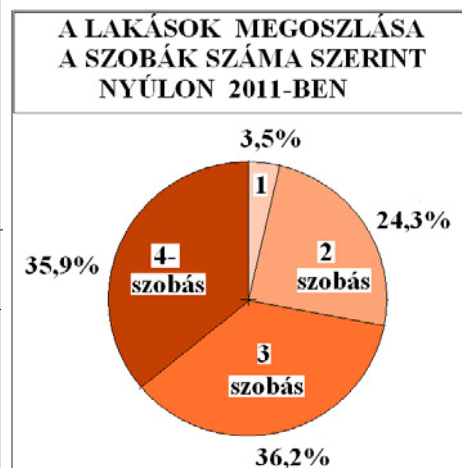
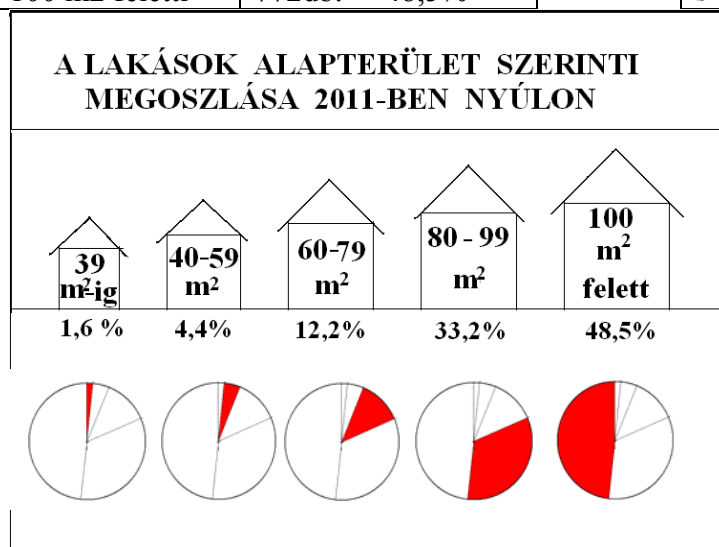
11. Lakáviszonyok Nyúlon

A község 1591 lakásából 1469 (92%) volt lakott a 2011-es népszámláláskor és 8 üdülő, valamint 114 lakás (7,1%) viszont üresen állt.

A lakások mérete és szobaszám szerinti megoszlása:

Mérete m ² -ben	Ilyen lakások száma
39 m ² alatti	25 db. = 1,6%
40-59 m ² közti	70 db. = 4,4%
60-79 m ² közti	195 db. = 12,2%
80-99 m ² közti	529 db. = 33,2%
100 m ² feletti	772db. = 48,5%

Szobák száma	Ilyen lakások száma
1 szobás	56 db. = 3,5 %
2 szobás	387 db.= 24,3%
3 szobás	577 db.= 36,2%
4 vagy több szobás	571 db.= 35,9%

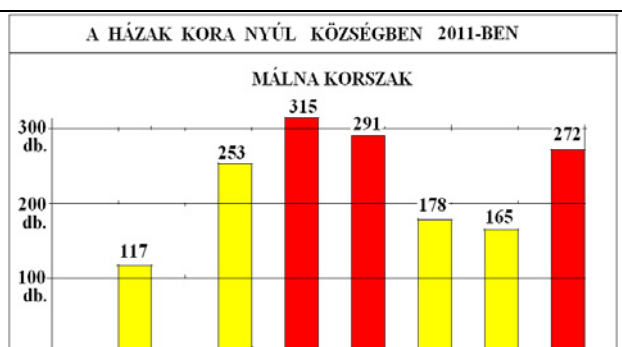

A táblázatokból jól kiolvasható, hogy a lakások többsége (81,7%) 80 m² feletti és az is, hogy legtöbb lakásban (72%) 3 vagy 4 szoba van. Az 1591 lakás 71 %-a összkomfortos vagy komfortos (21,4%), a félkomfortos (69 db.), komfort nélküli (46 db.) és szükséglakások (7db) száma elenyésző. Hálózati vagy házi vízvezetékekkel (98,5%) , illetve meleg folyóvízzel (96%) úgyszólván minden lakás, köz- vagy házi szennyvízesatornával pedig a lakások túlnyomó többsége (86.6+11,9%) ellátott. A 2011-es összeírás csak 2 emeletes házat említ.

Az épületek 98,8 %-a egy lakásos, mindössze 20 olyan van (1,2%) , amelyben 2-3 lakás található. 7 intézményi lakás kivételével Nyúlon valamennyi magántulajdonban van.

A lakások építési évét tekintve a legtöbb 1960-80 közti időben az, ún. málna-korszakban (600 db.) és az utolsó 10 évben (272 db.) épült, de a válság miatt jelenleg stagnál.

A ház építés éve	Épített lakás	%
1946 előtti	117 db.	7,3 %
1946-60	253 db.	15,9%
1961-70	315 db.	19,8%
1971-80	291 db.	18,3%
1981-90	178 db.	11,2%
1991-2000	165 db.	10,3%
2001-2005	158 db.	9,9%

2006-2011	114 db.	7,1%	
Összesen	1591 db.	100%	

Összegezve az elmondottakat megállapítható, hogy kisebb időszakoktól eltekintve 300 év óta Nyúl népességszáma folyamatosan emelkedve érte el a 4000-et. Ez a növekedés főleg természetes szaporodásból eredt, de időnként a migráció is hozzájárult a gyarapodáshoz. Jelenleg is csak az erős bevándorlás képes ellensúlyozni az alacsony születés és magas halálozási arányszám miatti fogyást. Az előnytelenül alakuló korfa tanulmányozása egyrészt a lakosság elöregedésére (özvegy nők magas száma), másrészt az erősödő migrációra (fiatalok bevándorlása) figyelmeztet bennünket. A népesség viszonylag homogén nyelvi és vallási összetétele szerencsésen járul hozzá a közgondolkodás, a közerkölcs és a közrend egységesedéséhez és szinten tartásához.

Fokozatosan javul a népesség iskolázottsági szintje. A középfokú végzettségűek száma már meghaladja az általános iskolát végzetteket és a bevándorlások egyre növelik a községben letelepedő értelmiségiek arányát is. Az inaktív nyugdíjasok és a munkanélküliek számának növekedésével sajnos egyre kevesebb a munkaképes korú kereső. Megfigyelhető, hogy a mezőgazdaságban és az iparban dolgozók számának csökkenésével fokozatosan megnő a szolgáltatásokban dolgozók részaránya, akik több mint a népesség felét adva meghatározó tényezővé váltak. Mivel Nyúl már egy évszázad óta nem képes a mezőgazdaságban lekötni a helyi munkaerőt, így a népesség $\frac{3}{4}$ -e ingázásra kényszerül. Az ingázás 100 év alatt teljesen átalakította a község településszerkezetét. Az ingázók számára előnytelen hegyi rész fokozatosan elnéptelenedett, a síksági részen viszont a közlekedés közelségét keresve új egymással is összefonódó lakótelepek jöttek létre lassan egybeforrasztva a települést alkotó 5 kisközséget.

A migráció tanulmányozása arra is figyelmeztet bennünket, hogy napjainkban ismét felértékelődött a falusi környezet. Egyrészt a megyeszékhelyről kirajzó fiatalok szeretnék egészségesebb környezetben felnevelni gyermekeiket, vagy nyugdíjas éveikben vágnak nagyobb nyugalomra, másrészt a megyeszékhelytől távolabbi falvakból vagy külföldről érkeznek hozzánk, hogy a városközelség előnyeiből részesülhessenek anélkül, hogy a vidéki környezet megszokottságát feladnák. A lassan velük újra benépesülő hegyi utcák fokozottabb odafigyelést igényelnek infrastruktúra fejlesztése terén a község irányítótól, mert tudatos intézkedések nélkül a hegy fejlődése egyenlőtlen népsűrűséget eredményezve torz, aszimmetrikus formát ölthet. Az Önkormányzat a helyi lakosságot szolgálja, így a település demográfiai helyzetének ismerete alapvetően fontos a jövő tervezéséhez. Ugyanezen okból feltétlenül szükséges megismerni és felhasználni a 2011-es népszámlálás adatait is!

12. Nyúl község temetője

A népességről szólva elkerülhetetlen, hogy végül szót ne ejtsünk halottaink nyughelyéről, a község temetőjéről is, hiszen állapota, gondozottsága kultúránk fontos fokmérője.

A temető régi és új bejárata

Temetőnknek mai helyén levő térképi ábrázolásával az első katonai felmérés (1763-85) nyúli térképszelvényén találkozhatunk először. Korábban valószínűleg nálunk is, mint ma Kisbaráton, a templom mellett volt a helye. A mai temető megnyitására minden bizonnyal már előbb (1748 előtt) sor kerülhetett, hiszen egyrészt a török idők elmúltával az erős bevándorlás miatt gyorsan megnőtt a lakosság száma (1739-ben egy pestisjárvány is volt), másrészt a régi temető megléte az új templom építését (1774-78) is nagyon megnehezítette volna.

A trapéz alakú 3,3 hektár nagyságú temető a település északi kapujában foglal helyet a főút vonal és a vasút mentén. ÉK-i 100 méteres oldalát a Feller-féle építőanyag teleptől egy 20 m széles kegyeleti sáv választja el, keleten 200 méteres szakaszon a 82-es főút vonal határolja, DNy-i 230 méteres felét egy csatorna szegélyezi és azon túl a nemrég kialakított mintegy 50 méter széles parkoló határolja el a Széchenyi utcától, ÉNy-on, ugyancsak 230 méterre egy fasor zárja el a szomszédos szántóföldektől.

Környezetéből mintegy 3-4 méterre emelkedik ki. Míg Nagy-, Kis- és Káptalannyúl nagyjából 125 m magasságban terül el, addig a temető legmagasabb pontja az északi széléhez közel (éppen az 1996-ban elhunyt Dr. Csendes Béla költő sírja közelében) a 128 métert is meghaladja. A terület az Öreg-hegy nyugati, lealacsonyodó nyúlványának tekinthető, mely a Sokorói-halomvidék keleti, pannonhalmi láncolatához tartozik.

Tulajdonjogilag a terület **97 %-a római katolikus egyházközség kezelésében van**, 3%-a pedig (a temető ÉNy-i csücske) külön helyrajzi számon az izraelita hitközségé.

A temető első komoly felmérésére 2003-ban került sor, amikor minden sírhelyet pontosan térképre rajzoltak és a sírfeliratok alapján az itt nyugvó személyek neve és fejfán szereplő adatai számítógépes feldolgozással internetre kerültek. (www.temetoinfo.hu) Ennek alapján bárki névsorba rendezve gyorsan visszakeresheti, hogy itt nyugvó hozzátartozójának pontosan hol van a sírhelye (ezt térkép is mutatja), mikor élt, illetve mikor hunyt el. A nyilvántartási rendszert elkészítő Tájékpész Kft. az Önkormányzattal egyeztetve a temető területét 5 parcellára osztotta, ezeket római számokkal jelölte, a parcellákon belüli sorok az ABC nagybetűit kapták, a sorokat alkotó egyes sírhelyek pedig arab számokat viselnek. A nyilvántartási rendszer frissítésekor mellesleg egy fényképes adatbázis is készült, mely alkalmas lehet a könnyebb sírazonosításra, valamint vitás esetekben (pl. sérülések, rongálások, lopások) megmutathatja a sírhely (fejfa, fejkő) eredeti állapotát.

Sor került a legutóbbi felmérés óta történt változások rögzítésére is, így most az önkormányzat havonta jelenti az elhunytak adatait annak a szolgáltatónak, amely folyamatosan bővíti az internetes visszakereső rendszert. **Ehhez viszont az szükséges, hogy mindenki pontosan jelentse az önkormányzat felé elhunyt hozzátartozójának adatait és a temetés pontos idejét és helyét. Ugyancsak be kell jelenteni azt is, ha valaki régi**

sírhelyet akar megszüntetni, illetve ha exhumáltatás után más temetőből haza hozatja hozzátartozójának hamvait vagy keresztjét, fejfáját.

A Tájképzés Kft. ügyvezetőjével, Gróf Andrással beszélgetve tudtam meg, hogy temetők 1908 sírhelyén 3908 személy nyugszik. Érdekes ezt a számot összevetni Nyúl 2013-as népességszámával, jelenleg több mint 4100 személy él községünkben. Legtöbb sírhely egy személy nyugvóhelye, de több mint 800 a kettős, 100 körüli a hármas sírhelyek száma, sőt akad 4-es, 5-ös, de még 2 db 6-os sírhely is előfordul Nyúlon.

Köskeresztel először 1809-ben Szabó Istvánt temették el. (Abban az évben volt a napóleoni háború kismegyeri csatája). Ő egyébként 1761-ben született. Aztán 1821-es halálozási dátum 4 sírkövön is olvasható. Pusztai Pálra meg ez van írva: 1773-1831, Váczi Józsefén pedig ez olvasható: 1797-1864

Községünk történelméből azt is tudjuk, hogy 1873-ban kolerajárvány volt, mely 2 hónapig tartott és ez alatt 99-en haltak meg. Őket a temető nyugati részébe, közös sírba temették. Mivel a járvány Rozália napján szűnt meg, ez a nap sokáig a község fogadott ünnepe volt.

Pusztai Pál (1773-1831) sírköve

Dr. Csendes Béla költő nyughelye

Ha a temetőről készült légi felvételt tanulmányozzuk, megállapíthatjuk, hogy a sírok meglehetősen szabálytalan elrendeződést mutatnak. Jól látható, hogy míg a temető ÉK-i része szinte teljesen megtelt, addig majdnem üres az északi csücske (izraelita sírok), a nyugati sarka (a ravatalozó mögött) és a déli szöglete (lapos alacsony rész). Az is jól látszik, hogy mértani szabályosságról nem beszélhetünk. A sorok görbék, néha összefutnak és megszűnnek, a köztük levő távolságok nagyon eltérőek. Szabályos elrendezést kialakítani már szinte lehetetlen. A még szabadon álló területeken azonban növényzet telepítésével szabályozni lehetne a sírhelyek irányát, táv és sorkézét. (Országosan elfogadott távolságok: sírok közt 60 cm, sorok között 180 cm!!!) Ha egy elhunyt 2 m²-t számolunk, akkor a majdnem 4000 személy sírja közel 8000 m² területet foglal el a 33 357 m² összterületből, vagyis a temető alig negyedét. Igaz a sírok közötti táv és sorközök is rengeteg helyet vesznek fel, de még így is a temetőnek legalább negyede üres!!! Tény az is, hogy a déli és nyugati sarok nagyon lapos, ahol esetleg a talajvízzel is kell számolni. Bővítési lehetőség csak a nyugati oldalán adott. Erre azonban hamarosan nem lesz szükség, ugyanis az un. rátemetésekkel és az egyre szaporodó, már a temetések 20%-át kitevő urnás temetésekkel sok hely újra hasznosítható. (A ravatalozó falában kialakított 72 urnahely csaknem mindegyike még üresen áll!)

Az 1991-ben elkészült ravatalozó oldalában az urnahelyek nagy része még üresen áll.

A rátemetésről azt kell tudni, hogy koporsós temetésnél legalább 5 évnek kell eltelnie a 2 temetés között. (A sírgödör mélysége 2 m, koporsós rátemetésnél is legalább 160 cm.) A temetési hely feletti rendelkezési jog 25 év. A sírhely díját minden esetben temetés (rátemetés) előtt kell fizetni.

Fontos tudni, hogy a sírok díszítéséből, rendben tartásából keletkező hulladékokat a kijelölt lerakóhelyeken szabad csak elhelyezni, továbbá, hogy vízvétel céljából 4 kút áll a lakosság rendelkezésére. Sajnos nagyon elterjedt, hogy a temetőbe látogatók vízszállítás céljából műanyagpalackokat hagynak a sírok környékén, annak ellenére, hogy a kutaknál kihelyezett tartókon több is található. A temetőben fellelhető növényzet is rejteklül szolgál e műanyagpalackoknak, valamint síremlékdaraboknak, mely különösen a téli időszakban tárul a temetőt felkereső emberek szeme elé. Mind a hulladék elszállítása, mind a vízvételi lehetőség biztosítása, de a temető kaszálása is önkormányzati feladat, viszont a ravatalozóba kiszállított holttest folyamatos hűtéséről a katolikus egyház gondoskodik, ugyanis a temetőre vonatkozó fenntartási és üzemeltetési kötelezettségeket az önkormányzat és az egyház külön megállapodásban szabályozta. **A modern, hűtővel ellátott új ravatalozó** Szuchentrunk Mihály esperes úr idejében, **1991-ben készült el.** Korábban, 1950-ig Nyúlón is háztól temették a halottat. Ugyancsak 1991-ben új kerítést is kapott a sírkert. A tervek szerint a temető ezen túl majd nyári (6-21 óra között) és téli (8-19 óra között) nyitva tartási rend szerint lesz látogatható. Azt is fontos tudni, hogy 10 éven aluli gyermek kísérelő nélkül a temetőben nem tartózkodhat, továbbá, hogy kutyával vagy más állattal tilos a temető területére lépni.

Légi felvétel a temetőről

Sírkertünket illetően a legnagyobb változás, azzal ált elő a közel múltban, hogy a temető és a Széchenyi utca közti 50 méter széles és 230 méter hosszú területet parkolóvá alakították. A temető főbejárata így a 82-es főút felől áttevődött a DNy-i oldalra, ezzel egyrészt csökkent a főúton való átkelésből eredő balesetveszély, másrészt nőtt a parkoló tér nagysága. A nemrég kialakított új 5 ágú körforgalmi csomópont pedig remélhetőleg csökkenteni fogja a községeen átmenő forgalom sebességét is. Az új főbejáraton, amíg sorompóval le nem zárták azt, eleinte sajnos sokan autóval is behajtottak, ami kegyeleti okból egyáltalán nem kívánatos jelenség...

A temetőben való könnyebb tájékozódás céljából a ravatalozó melletti (jelenleg üresen álló) hirdető táblára hasznos lenne mihamarább kihelyezni a temető szektorokra, sorokra osztott térképét, úgy hogy egy-egy sír helye könnyen azonosítható legyen...

Egy település temetőjének közállapotán jól lemérhető az ott élők gondolkodásmódja, intelligenciája, abból ugyanis, ahogyan az élők halottaikhoz viszonyulnak fontos következtetéseket lehet levonni viselkedéskultúrájukat illetően. A mi temetőnk főútvonal mellett fekszik. De ne csak azért fordítsunk nagyobb gondot rá, mert mellette elhaladva sokan látják azt, hanem bensőnkéből fakadó igényességgel törekedjünk arra, hogy olyan környezetet teremtsünk ott, amelyben mi magunk is szeretnénk egykor nyugodni...!!!

IV. A NYÚLI KÖZINTÉZMÉNYEK ÉS A KÖZELLÁTÁS

1. Közigazgatás

Közigazgatásilag településünk 2013-tól Győr-Moson-Sopron megye **győri járásához** tartozik (korábban a győri kistérséghez), 6 község határolja. Önkormányzatának képviselőtestülete 6+1 tagú.

A Községháza

A tűzoltószertár

2. A közbiztonságot

a rendőrség mellett az annak munkáját segítő **helyi polgárőrség** is hivatott megteremteni. Községünknek **önkéntes tűzoltói** is vannak.

3. Az egészségügyi ellátást

2 háziorvos, gyermekorvos, fogorvos, védőnői szolgálat, állatorvos és a gyógyszerár teszi teljessé. Az orvosi rendelőknek a Faluház adott helyet.

A 2004 óta működő ápoló-gondozó célú **Márton Lakóotthon** 12 közepesen sérült fiatal számára biztosít folyamatos és tartós gondozást, ápolást, valamint egész napos és éjszakai felügyeletet, ellátást.

A Márton Lakóotthon

A Faluház az orvosi rendelőkkel

4. A gyermekintézmények

sorában az **új modern óvoda** (2005) és a **Nyuszi bölcsőde** átadásával (2011) a község régi vágya teljesült. (A bölcsődében 28, az óvoda 6 csoportjában pedig 150 gyermek kapott helyet.) Az **alapfokú oktatás** a Pilinszky János nevét viselő 8 évfolyamos általános iskola 13 osztályában folyik, ahova mintegy 250 tanuló jár (2013). Az épülethez tágas tornaterem is tartozik. A községben élénk sportélet zajlik, ahol szép eredménnyel szerepel a falu labdarúgó csapata. A sportbázis 2012 decemberében műfüves pályával gazdagodott.

A Pilinszky Általános Iskola

meccs a sportpályán

Az Óvoda

Nyuszi bölcsőde

5.

A kultúrélet

rendezvényeinek a **faluház** és az iskola ad otthont. (**Pilinszky-napok**, községi könyvtár). A könyvtár állománya 12600 kötet, ennek 42 %-a szépirodalom, 38%-a szakirodalom, 20%-a pedig gyermekirodalom. Az iskola büszkesége a **majorette csoport**. A **Donát-napi búcsún** kívül évi rendszerességgel ismétlődő kultúr- és szórakoztató esemény községünkben a **Falunap**. A 2003 óta formálódó „**Nyúli Húsvét**” **Tavaszi Fesztivál és Hagyományörző Kulturális Találkozó** civil kezdeményezéssel és összefogással indult rendezvény. (A 2011 tavaszán borvidéki háttérrel újtára indított **Pincefesztivál** még csak helyét kereső borünnep.) A bor mellett dalolni vágyó férfiakat a **Borbarátok Dalköre** tömöríti. A községben élő időseket a **Nefelejcs Nyugdíjas Egyesület** fogja egybe. (Kezdeményezés indult el idősek otthonának építésére is.) Jelenleg a különböző civil szervezeteknek a **közösségi ház** ad otthont, de a helyi kultúrélet felpozíciójára és a fiatalok megtartása érdekében nagy szükség lenne egy művelődési házra, ahol a könyvtár és különböző települési kultúrcsoportok és szervezetek is helyet kaphatnának.

Búcsú a sportpálya mellett

borünnep a Vaskapunál

6. **A hitélet**

színtere főleg a műemlék **templom** és a **hegyi kápolna**. Nyúlnak és Győrújbarátnak közös plébánosa van, aki viszont Nyúlon lakik. A lakosság túlnyomó többsége római katolikus. Hitoktatás az iskolában és a plébániai hittanteremben folyik. A plébániahivatal a templom mellett található.

Búcsúi nagymise a Szent Donát kápolnánál

A barokk templom

V. GAZDASÁGI ÉLET, MEGÉLHETÉS NYÚLON

1. Mezőgazdaság

A korábbi évszázadokban a település lakossága **mezőgazdaságból** élt. A hegyi részen a római korig visszavezethető **szőlőtermesztés** adott biztos megélhetést. A **filoxéravész** (1885-95) előtt több mint 300 hektár volt Nyúl szőlőterülete. A szőlők rohamos kipusztulása következtében azonban gyorsan elszegényedett a lakosság és **jelentős számban vándoroltak ki Amerikába**. A szőlők újratelepítése óta eltelt évszázad minőségi változásokat hozott. Ennek elismeréseként 1990-ben **történelmi borvidékké** nyilvánították a Sokorói-halomvidék 12 községét, köztük Nyúlt is. A borvidék fajtaösszetételében **meghatározóak a fehér borok** (olasz rizling, tramini, rizlingszilváni, királyleányka, cerszegi fűszeres, szürkebarát, rajnai rizling) A község mai (2013) szőlőterülete csupán 128 hektár, (2007 óta több új telepítés is történt).. Bár a településen 180-200 gazda foglalkozik szőlőtermesztéssel, a 2003-ban kialakított „Nyúli borút” még csak 13 helyi pincészet összefogásával létrejött idegenforgalmi vállalkozás. A pincék száma 110-120 körül lehet. Ezek közül legtöbb (kb. 40) a Vaskapu, és a Madarász utca (kb. 20) területén található !

a Szemenyei Borászat

az 1880-as püspökségi faprés

A leghíresebb a „Szurdik” felső részénél nyíló ún. **Sárkánylyuk** pince, amely több száz éves és feltehetőleg dézsmapince volt. 60-70 ezer liter bor tárolására alkalmas. A szőlőn kívül a málna, a szilva, és más gyümölcsök termesztése is széles körben elterjedt. (Településünkön ezeket feldolgozó szeszfőzde is működik.) A málna termesztése különösen az 1960-90 közti időszakban élte fénykorát.

a Sárkánylyuk pince a Szurdikban

Szeszfőzde

Míg a község hegyi része a szőlő- és gyümölcsstermesztés színtere, addig síkságra nyúló területe a gabonafélék, a kukorica valamint más ipari- és takarmánynövények termesztésének kedvez.

A **Nyúli Mezőgazdasági Szövetkezet**, mely 750 hektáron gazdálkodik (ez a község területének 30%-a) főleg **növénytermesztéssel** (kukorica, őszi búza, tavaszi- és őszi árpa, napraforgó, cirok) és **terménytárolással** foglalkozik. A 2004-8 közt épült 5 tároló egysége 17-18 ezer tonna gabonát képes befogadni.

Az egykori TSZ major területén 2006-ban Tóth Lajos és Fidél vállalkozók **tejtermelő gazdasága** kapott helyet. A 380 szarvasmarhát számláló állományból 165 a tehén. Ezekből napi 3000 liter körüli tejet fejnek, amit a MIZO cég szállít el. Ezen kívül még a községben 11 udvarban 70 szarvasmarhát tartanak. Sertést már csak 30-an nevelnek. Ugyancsak 11-en foglalkoznak lótenyésztéssel. A lova száma Nyúlon 30, de két tulajdonos pónilovakat is tart.

Sokan nevelnek csirkét, kacsát, pulykát, vagy tartanak tojótyúkot a községben. A vágott, pucolt baromfit illetve a tojást a győri piacon és a vásárcsarnokban értékesítik. Hárman nagyobb számú méhcsaláddal foglalkoznak.

a szövetkezet terménytárolói

a KSH Rugógyára

2. Ipar, szolgáltatások

Nyúl község 1945-től 1990-ig Győr legnagyobb ingázó falva volt. Korábban a lakosság zöme a megyeszékhely **ipari üzemekben** talált megélhetést. Ma már (a dolgozók 55%-át foglalkoztatva) inkább a **szolgáltatások** és a szép számban növekedő kisebb-nagyobb **helyi vállalkozások** adnak kenyeret a nyúliaknak.

Az állomással szemben, a vasúton túl 3 jelentősebb külföldi érdekeltségű üzem telepedett le községünkben. Az 1991-ben létrehozott **Hidrostat Kft.** szennyvíz- és ipari szivattyúkat állít elő. 2013 februárjában új üzemcsarnok építésével 30-ról 60-ra növelte alkalmazottainak számát. A 2005-ben Nyúlra települt **német érdekeltségű Hefter Hungary Kft.** ipari takarítógépeket, irodagépeket gyárt, illetve egyedi és kis szériás gép- és alkatrészgyártással foglalkozik, 65 embernek ad munkát. 2014-ben a Hefter kft. szomszédságában új épületet emelve a német érdekeltségű **KSH Rugógyár Bt.** helyezte át működését Győrből, mely szintén 60 főt foglalkoztat.

Hefter Hungary Kft.

Hidrostat Kft.

A „nagyok” szomszédságában 2 kisebb magyar tulajdonú cég is helyet talált. A 9 dolgozót foglalkoztató **Hungaroplan Kft.**, mely 2000-ben telepedett Nyúlra, raktár-, rendezvény- és sportsátrakat, valamint kamionponyvákat gyárt és forgalmaz. A 2003-ban alapított, dinamikusan fejlődő **Pulai Fémforgácsoló Gépműhelyben** tízen dolgoznak hagyományos és modern gépekkel. Szerszámokat, szerelő készülékeket, célgépeket és berendezéseket készítenek hazai és tengeren túli piacra egyaránt.

3. **Kereskedelem, pénzügyek**

Nyúl **bolthálózata** főleg az alapvető cikkek árusítására rendezkedett be, melyet néhány szaküzlet egészít ki és területileg szétszórtnak sok kisebb egységből áll. Az új épületben működő **takarékszövetkezet** éjjel-nappal igénybe vehető automata pénzfelvevő hellyel is rendelkezik.

a Nyúl és Vidéke Takarékszövetkezet

Kereskedelmi épületek

4. **Vendéglátás**

A hozzánk látogató turisták számára különböző szintű vendégházak, fogadók, egyéni szállásadók, éttermek és boros pincék (borút) kínálnak pihenési és szórakozási lehetőséget.

(Józandülő Vendégház, Platán Csárda, Szél Fiai Fogadó, Takács Vendéglő, Szent Donát Borozó, Diófa Borozó, Kiskulacs Borozó, Lapító Kocsma, Évi Fagyizó, stb.)

a volt Takács Vendéglő

a Szél Fiai Fogadó

5. A közlekedés

közüti tengelye a 82-es főútvonal, mely Győr irányába az M1-es, délre pedig a Balaton felé teremt kapcsolatot. A község közúton Győrújbarát felől is megközelíthető. Mindkét vonalon sűrű az autóbusz forgalom. Nyúl útjainak többsége aszfaltozott vagy murva burkolatú. A település É-i bejáratánál 2012 őszén 5 ágú körforgalmi csomópontot és benzinkutat adtak át.

Vonaton Győr és Veszprém irányába lehet eljutni. (A vasútvonal 1896-ban az állomás épülete 1942-ben épült.)

az 5 ágú körforgalmi csomópont és a benzinkút

6. Hírközlés

Településünk saját **postahivatallal** rendelkezik, az általános iskola épületében 2005 óta sikerrel működik a **teleház!** A **kábel TV** hálózat a további bővítés után még a hegyi utcákban is hozzáférhető.

A **vezetékes telefonhálózat kiépítése** 1989-ben kezdődött Nyúlon 400 vonallal (A belépés 30 000 Ft-ba került családonként, amit 3 részletben kellett befizetni.)

A hálózat teljes kiépítését 1991. dec. 31-re ígérték, de 1993-ban már új fogadóállomás létesült, azaz újabb 400-al bővítették a vonalak számát.

a posta épülete

a vízmű

7. Az infrastrukturális ellátottság

csaknem **teljeskörű a községben!** A villany-, víz-, gáz-, csatorna- és vezetékes telefonhálózat szinte minden lakos számára elérhető.

Áramellátás 2013-as adatok szerint a község területén 18,5 km a közép feszültségű (20 kV) légvezetékek hossza, a kisfeszültségű (0,4 kV) légvezetékeké pedig több mint 36 km. Nyúl utcáit 520 lámpa világítja meg.

A növekvő vízgondok megoldására a Pándzsa-völgy községei **térségi vízművet** hoztak létre, az üzemmérnökségnek Nyúlon van a központja.

A **Vízmű társulat** 1979. november 20-án alakult meg 40 000 Ft-os családonkénti belépési díjjal, amit 1994-ig kellett befizetni 2500 Ft-onként. A hegyben 1985 után kezdték a szervezést. Az egészséges artézi vizet 13 kút biztosítja. A kutak Nyúl és Écs között helyezkednek el a vasútvonal mellett. 130-260 mélységből, a 3. vízadó rétegből nyerik a vizet és akár napi 5000 m³ felhozatalára is képesek. Mivel a nyersvíz vas és mangántartalma határérték feletti, ezért a nyúli vízmű telepen zárt homokszűrővel ellátott vastalanító tartályokon keresztülvezetve kerül a lakossághoz. A hegyi részen 2 nyomásfokozó és a Lilán meg a Zsidó- dombon elhelyezett magas tározók segítségével jut el a víz a fogyasztókhoz. A vízvezeték hálózat teljes hossza Nyúl területén 38 km. Ez a hálózat 2013-ban 1985 lakást és hétvégi telket, valamint 58 közületi fogyasztót látott el vízzel, ami közel teljes ellátottságnak felel meg. Ezen kívül 76 tűzcsap és 17 utcai közkút is tartozik a község vízvezetékrendszeréhez, mely Ménfőcsanaknál Győr vízvezeték hálózatával is össze van kötve. 2011-ben 158 ezer m³ volt a község évi vízfogyasztása, miközben 125 ezer m³ szennyvizet termelt.

Az erősen szennyezett talajvizek valamint a letelepedni kívánó ipar igényei miatt **regionális szennyvízelvezető és tisztító rendszer** kialakítása is szükségessé vált.

A **Szennyvíz csatornatársulat** Nyúlon 1993. szeptember 21-én alakult. 40 000 Ft volt a családonkénti induló költség, amit 9 év alatt kellett kifizetni. 1994 óta a több településre kiterjedő regionális rendszer biológiai szennyvíztisztító telepe Écsen van. 2013-ban az 1455 csatornabekötés Nyúlon 96% körüli ellátottságot jelentett. A mintegy 37 km-es szennyvíz csőhálózatból 9 átemelő és 14 szivattyú biztosítja a szennyvíz továbbítását az écsi szennyvíztisztító felé.

A **szervezett hulladékelszállítás** is megoldott. Bár a kommunális hulladékok kukás, illetve konténeres gyűjtését hetente egyszer a GYŐRSZOL Zrt. elvégzi, de a hegyi részen az elszállítás továbbra is nagy gond. A sajátos terepviszonyok miatt ugyanis a gyűjtő járművek mozgása nehezen oldható meg. A hulladékokat és az építési törmeléket annak ellenére, hogy **Écsen hulladékudvar** is áll a lakosság rendelkezésére egyesek a vízmosásokba rakják le!

A **vezetékes gázellátást** községünkben 1992-93-ban kezdték megszervezni, a bekötések zömére 1995-ben került sor. A 2001-es népszámláláskor Nyúlon a háztartások 59,2% a rendelkezett vezetékes gázzal és 36,4%-a palackos gázzal. Ekkor a lakások 64%-a volt központi fűtéses. (A vezetékes gázt e vidéknek egy 60 cm átmérőjű távvezeték biztosítja.)

VI. NYÚL KÖZSÉG IDEGENFORGALMA

VI.1. A település idegenforgalmi értékei

Tisztelt Olvasó!

Jelen írásom célja, hogy bemutassa Önöknek Nyúl község **idegenforgalmi értékeit**. Az idegenforgalom önkéntes és békés vándorlás! A távoli tájak, városok megismerése, a kirándulás nagyon-nagyon régi találmánya, kedvelt időtöltése az emberiségnek. Igaz, a régebbi korok emberei közül kizárólag kedvtelésből még csak kevesen tehették meg azt, hogy útra keljenek. Az utazás legtöbbször a foglalkozásukkal együtt járó tevékenység volt (vándorkereskedők) vagy kényszerű vonulás (háborúk). Széles néprétegekre kiterjedő időtöltéssé csak a 20. század második felében kezdett válni az idegenforgalom, amikor a második világháborút követően a fokozatosan javuló életszínvonal, a növekvő szabadidő (szabadszombat bevezetése), a gyorsuló közlekedés (személyautók elterjedése), és a javuló infrastruktúra (fejlődő úthálózat, gyarapodó szállodák, a telefonhálózat kiépülése stb.) eredményeként milliók keltek útra, hogy szűkebb környezetüket vagy a távoli országokat felkereshessék. A legtöbb ember látnivaló értéknek csupán a távolit, az egzotikust tartja, miközben saját környezetében nem képes felfedezni a mások számára érdekeset, értékeset. Alighanem így lehetünk ezzel mi nyúliak is! Ha a községünk közepén kocsijából kikászálódó idegen a látnivalók felől érdeklődik valószínűleg 10-ből 7-en Pannonhalmára vagy Győrbe irányítanak, attól függően, hogy melyik irányba áll a kocsija orra! Azt, hogy Nyúlon is van bőven látnivaló, nagyon kevesen gondolnák! A legtöbb ember úgy vélekedik, hogy nincs itt se tenger, se tó, de még folyó sem kanyarog, vagy gyógyforrás sem fakad, nincsen várunk, nem született itt híres ember, nem zajlott errefelé nagy csata, így emlékművek és műemlékek sincsenek, szóval Nyúlon nem érdemes megállni! Nem is állnak meg sokan, legfeljebb étkezni páran egy-egy vendéglőben, aztán mennek is tovább! **Tízezrek, sőt százezrek robognak át a községen, mert mi hagyjuk, hogy továbbmenjenek zsebükben az idegenforgalomra szánt pénzzel!** Hagyjuk, hogy tovább menjenek, sőt valljuk be őszintén, néha még zavar is bennünket (különösen nyáron) ez a hatalmas forgalom. Gondoljanak bele, mennyi pénz megy át a községen és senkinek sem jut eszébe, hogy egy fél napra, vagy legalább pár órára feltartóztassa őket..... Abból a temérdek pénzből pedig Nyúl községnek, az itt élőknek is juthatna, ha sikerülne megállítani őket!!!

Szinte látom, amint lekicsinylően legyintenek: - Ugyan kérem! Mit lehetne itt megnézni? Tényleg, mit lehetne Nyúlon megnézni?

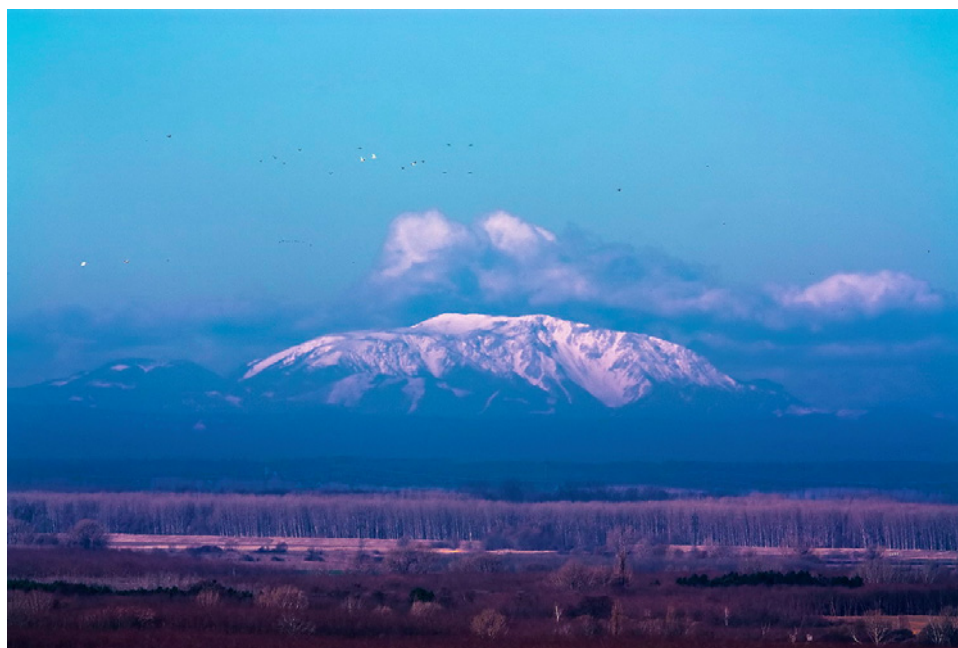
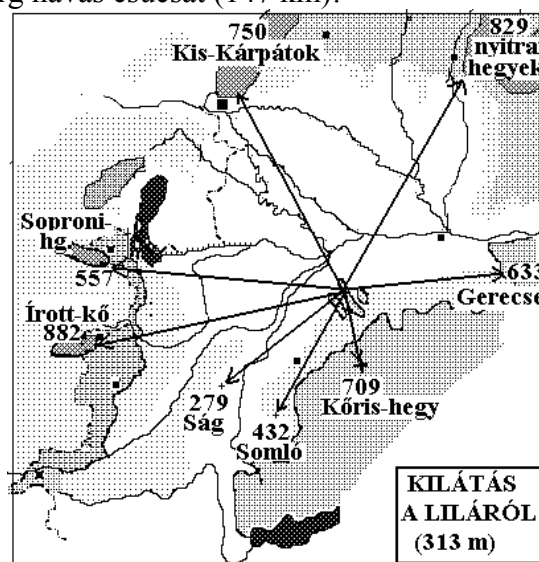
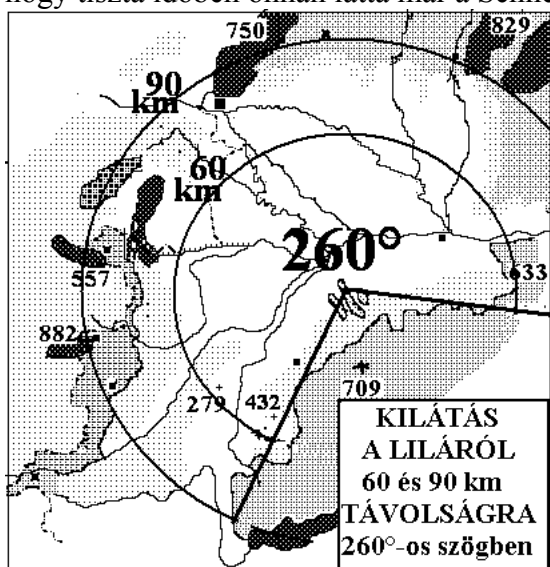
A szakemberek az idegenforgalmi vonzerőket két csoportba szokták osztani:

- 1 természeti értékek** (a domborzat, az éghajlat, a vízrajz és az élővilág értékei)
 - 2. társadalmi adottságok** (történelmi, irodalmi és művészeti emlékek, kulturális rendezvények, néprajzi értékek, települési sajátosságok, gasztronómiai értékek stb.)
- Ha hiszi, ha nem, szinte mindegyikkel rendelkezünk!** Tételesem bebizonyítom!

VI.1.1. Természeti értékek

A természet községünket bőkezűen ellátta ajándékokkal! Nincsenek ugyan égig nyúló hegyóriásaink, de a Bécs felől már két órája a Kisalföld síkján átkelő autósoknak a mi dombjaink jelentik az első felüdülést a látóhatáron. Azért tűnnek hegyeknek, mert bár a terület maga Győr felé lejt, de a dombok Ravazdtól Nyúlig fokozatosan magasodnak és itt Nyúl, Écs és Tényő közös határpontjánál éri el a dombság a legmagasabb pontját (Szent

Pál-tető, Nyúli-hegy 317m.) A győrieknek is ez a legközelebbi **gyalogos kirándulásra kényelmesen alkalmas** magaslat! A messzebből idáig érkező autózó is szívesen mozgatja meg tagjait, vállal kisebb gyaloglást, különösen, ha **fentről szép körkilyítésban lehet része**. Én jól tudom, mert a szőlődombomról gyakran látom, hogy tiszta időben szépen idelátszik a Pozsony mögötti **Kis-Kárpátok** (90 km!), kelet felé Tata irányában a Gerecse (60 km) és délnek a Bakonyban a **Kórishegy** meg a Kékhegy (32 km) körvonalait lehet kivenni. A Lila tetején levő kilátóból többször láttam már a **Somlót** (50 km), sőt egyszer a **Kőszegi-hegységet** is (90 km), de nem lennék meglepve, ha valaki azt állítaná, hogy tiszta időben onnan látta már a Schneeberg havas csúcsát (147 km)!

A Schneeberg tőlünk csak rendkívül tiszta időben látható (Sztikay Gábor felvétele)

Sokan azt hiszik, hogy az **éghajlat** nem jelenthet különösebb vonzerőt. Tévednek! Persze mediterrán nyárról nem számolhatok be, de ez a 300 méteres dombsor elég ahhoz, hogy 550-ről 600 mm-re megemelje a csapadékszintet! **Odafönn 2-3 C°-al hűvösebb van, így télen előbb válik hóvá a csapadék, ami aztán később is olvad el!** Mi, nyúliak jól tudjuk, hogy némi túlzással tréfásan „Nyúli-havasoknak” becézik magaslatainkat. **Ez a havas táj télen**

aztán kedvelt kiruccanó helye a kisgyerekes szánkózó turistáknak és a szerényebb pénzügyőri síelőknek, akik a Tátraig vagy az Alpokig nem juthatnak el!

Ugye kíváncsian várják, hogy miféle **vízrajzi** vonzereje lehet Nyúlnak, amikor a gyér vízű, 27 km hosszú Pándzsa patakocskája is csaknem elkerüli a községet és bővízü források sem fakadnak semerre. Nos, Nyúlon a szeszélyes csapadékeloszlás miatt a nyaranta lehulló záporok óriási vízmosásokat produkáltak! A leghatalmasabb persze a Sárkánylyuk (**Szurdik**), mely Közép-Európa legnagyobb vízmosása! **Nyugodtan ki merem jelenteni, hogy Nyúlon talán ez a sajátos vízrajzi képződmény a legfőbb természeti látnivaló.** Emberi beavatkozás hatására elindult kialakulása roppant tanulságos az utókor számára, de mint geológiai feltárás is nagyon érdekes. **A Sárkánylyuk szurdok az ember és a természet birkózásának egy döbbenetes máig nyúló bizonyítéka.** Tudom, a nyúliak legszívesebben elfelejtenék, bizonyos értelemben szégyellnivaló mulasztás is, de az idegenek számára az eróziós pusztítás leglátványosabb megnyilvánulási helye! **Ugyanígy minden löszmélyút, löszszakadék a község területén különös, érdekes látványosság, sajátos domborzati specialitás!**

A község legszebb látnivalói minden bizonnyal az élővilág soraiból kerülnek ki. Ez a növény és állatvilágra egyformán érvényes. **Szigorúan védett gyönyörű virágai** (leánykökörcsin, több kosborfaj, méhbangó, árvalányhaj, erdei szellőrózsa, stb.) elhagyott dombtetők rejtekén nyílnak, **csodálatos szín és formagazdagságot mutató lepkéi** (atalantalepke, kardos lepke, nappali pávaszem stb.) erdőszéli bokrosok látogatói, **színpompás védett madarai** (gyurgyalag) meredek löszfalak lakói.

A Pannonhalmi Tájvédelmi Körzet a Ferő-Hansági Nemzeti Park részeként a Sárkánylyuk szurdokkal együtt természetesen oltalom alá helyezte a település biológiai és geológiai látnivalóit.

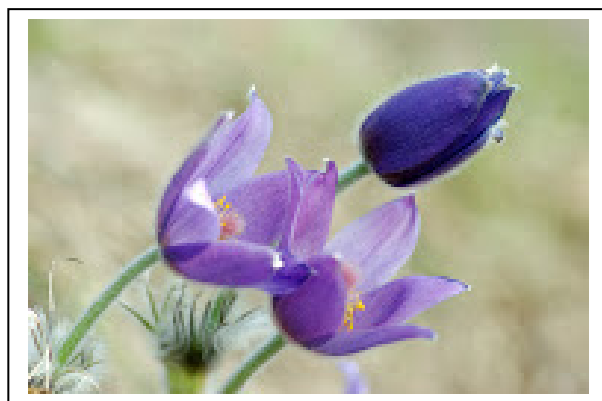
A látogató a vasútállomástól **jelzett turistautakon** juthat fel a dombság legszebb részeire. Kérem, tartsanak velem, induljunk el együtt községünk fontosabb védett vagy védelemre érdemes természeti értékeinek megismerésére. Szeretném elérni ugyanis, hogy minden nyúli lakosban tudatosodjon: községünk több olyan páratlan szépséggel és természeti különlegességgel rendelkezik, amellyel csak kevés település e hazában. Nem elég azonban büszkének lennünk értékeinkre, de védelmükről is gondoskodnunk kell, hiszen fennmaradásukért felelősséggel tartozunk az utóknak.

Elsőként növénykülönlegességeink közül a **leánykökörcsint** mutatom be, majd pedig Nyúl község érdekes **őreg fáiról** szólok, aztán gyönyörű védett madarunkat, a **gyurgyalagot ismertetem**, majd a löszmélyutak, **löszfalak** és pincék világába teszünk látogatást, végül pedig a **Sárkánylyuk szurdok** kialakulását és megzabolázásának történetét tárom Önök elé.

A leánykökörcsin

A kora tavasz melengető napfénye a Sokorótáj lankáira is visszavonhatatlanul meghozza a kikeletet. Nyúl község lösztakarós dombhátaiban különösen becses természeti értékek, gyönyörű tavaszi virágok bontogatják szirmaikat. Egy képzeletbeli dombvidéki séta keretében ismerkedjünk meg a legpompásabb vadvirágunkkal, a leánykökörcsinnel. Szépségben minden bizonnyal valamennyi tavaszi virágon túlszárnyal a boglárkafélék családjába sorolt **leánykökörcsin** (*Pulsatilla grandis*). Már a melegebb márciusi napok kicsalogatják a föld alól előbújó bimbóit, melyeket molyhos szőrzet burkol bundás takaróval. Kék leplüket hat felé tárva lenyűgöző látványt nyújtanak a dombhátak déli oldalait benépesítő színpompás bokrocskái. Áprily Lajos így ír erről Leánykökörcsin című versében:

„Az est becsuk, s egy fényes kéz kinyit,
mikor a nap felhőtlen égre hág.
Becézem kelyhed érző bolyhait,
s tűnődve kérdelem: Lélek vagy virág?”

Levelei háromszor szárnyasan hasogatottak. Egy-egy virágból is több száz résztermés fejlődik, ezek a szelek szárnyán terjednek szét.

Hazánkban sajnos nem túl gyakori, Nyúl községnek is csak néhány pontján lelhető fel megkímélt domboldalok és dombtetők rejtekében.

A leánykökörcsint korábban gyógynövényként is leírták. (Vese- és köszvénybántalmak elleni tea készült belőle.) Minthogy védett növény, feltétlenül kíméletet, fokozott oltalmat érdemel! Sajnos, gyakran előfordul, hogy a dombságot járó turisták (nemcsak gyerekek) tudatlanságból a leánykökörcsint leszedve csokorba gyűjtik, majd amikor az a kezükben rohamosan hervadni kezd, úton-útfélen eldobálják az értékes és védett növényritkaságokat! Kiásásuk, áttelepítésük még durvább természetrombolás!

Gondoljunk az utánunk jövőkre is! Ne akarjuk a természetet mindenáron kisajátítani, birtokba venni, hadd maradjon a természet szépsége mindenkié!!!

Természetesen az sem véletlen, hogy ez a virágcsoda Donator alapítványunk címerébe is belekerült. Azt szerettük volna érzékeltetni vele, hogy községünk olyan természeti értékek birtokosa, amelyekről talán sokan nem is tudnak!

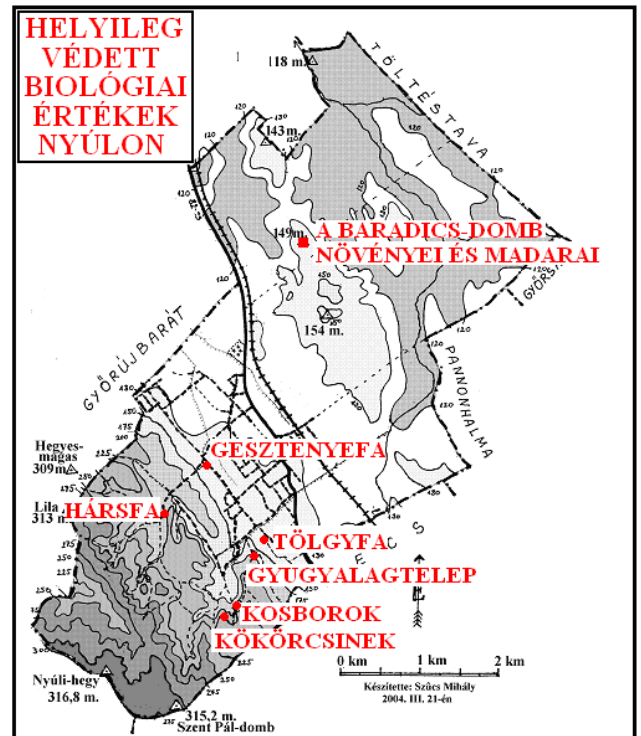
Védjük, óvjuk tehát a leánykökörcsinek minden szálát, hogy még sokáig büszkéek lehessünk rájuk! Alapítványunk egyik célja éppen az, hogy a helyi értékeket tudatosítsa, óvja és átmentse az utókor számára. Községünk ugyanis csodálatos természeti környezetével egy ipari nagyváros olyan közelségében él, amely könnyen végveszélybe sodorhatja dombtetőink féltett kincseit!

Érdekes, öreg fák Nyúlon

A fák, az élővilág néma óriásai természetes nyugalommal élik mindennapjaikat, és csak akkor vesszük észre őket, ha virágaik illatában gyönyörködve, gyümölcsüket fogyasztva vagy árnyékuk menedékét élvezve áldásaikból részesülünk. S miközben faanyagukkal elkísérnek bennünket a bölcsőtől a koporsóig, olykor hálátlanok is tudunk lenni velük szemben! Gyakran morgolódunk ősszel levett levélkontösük eltakarítása közben, máskor meg gyökereik és ágaik vannak útban fölbeli és légi vezetékeinknek, járdáinknak, pedig hát ők voltak előbb ott, a vezetékeket mi csak később telepítettük oda. Hamar fejsze vagy motorfűrész után nyúlunk és eszünkbe se jut, hogy kivágni pár perc műve, de felnevelni akár 50-70 év is lehet!

Ritkán gondolunk arra, hogy vajon hány fának hány levelet kell növesztenie ahhoz, hogy egy ember számára elegendő oxigént készítsen!!!

A fák között, akárcsak az emberek esetében vannak átlagosak, nem feltűnőek, de vannak különlegesek, érdekesek, közismertek. Ebben az írásban róluk, az érdekes, értékes, nemegyszer védett nyúli fákról essék szó. Szinte minden településen, városban és falun egyaránt vannak jellegzetes, mindenki által ismert fák. Ezeket általában az a hely teszi közismertté, ahol állnak. Ritkábban a koruk, vagy a különleges alakjuk. Ki ne ismerné falunkban például azt az öreg vadgesztenyefát, mely a Sárkánylyuk vízmosás (Szurdik) aljában levő Mária-szobor mellett áll! Valószínűleg már akkor is a szobrot őrizte, amikor az elektromosságot fel sem fedezték. A villany és telefonvezetékeket aztán olyan szerencsétlenül vezették el mellette, hogy az a fának több ágába került és a szoborról sem lehet úgy felvételt készíteni, hogy a drótok bele ne lógnának a képbe...

A Mária-szobor
melletti
← vadgesztenyefa

A gyilkos kereszt
melletti
hársfa →

A Szent Donát-kápolna környéki hársfákat leginkább árnyékadónak telepíthették őseink, hogy búcsúkor a szabadtéri mise alatt legyen hol meghúzódni a perzselő augusztusi napfény elől. Ugyanígy egy hatalmas hársfa őrizetére bízták őseink a „gyilkos keresztet” is, mely a Hématető oldalából magaslik ki nevet adva egyúttal a kereszthez vezető utcának. Nem is gondolnánk azonban, hogy ez a terebélyes óriás beteg. Az út felől nem látszik, de ha felkapaszkodunk a kereszthez, hátulról észrevehetjük, hogy mekkora nyílás tátong az oldalán. Hatalmas odúrendszere a fő ágakba is belenyúlik. Félő, hogy egyszer egy váratlan lökésszerűen rátörő vihar az ágait a keresztre ránthatja... Nem a fa kivágása azonban az egyetlen megoldás, hanem léteznek már humánusabb eljárások is! Nem minden öreg fa került azonban községi védelem alá. Van például a Pillis homlokán egy természetes hárs, amelyet csak kevesen ismernek, talán jó is így, mert ritka és védett virágokra vigyáz....

Máskor nagyon is ismert helyen levő fák szorulnak háttérbe azáltal, hogy nem ők a főszereplők. Ilyenek a nyúli vasútállomás óriás hársfái. Ketten vannak, tudunk róluk, de nem szoktunk róluk beszélni. Védelem alá helyezésük például fel sem merült. Néha a fák különleges alakja jelent sajátos vonzerőt. Így van ez a Külső-Incső tölgyfaival is. A töből szétágazó nyúlványok polipkarszerűen kanyarognak a magasba. Külön gyönyörűség, hogy bár ezek a tölgyek egy ház udvarán, tehát magánterületén állnak, de „tulajdonosuk” pontosan tisztában van értékükkel. Ő maga kérte védelem alá helyezésüket, amit örömmel teljesítettünk, hiszen a fantasztikus alakú fák így „örangyalra” találtak.

A Külső-Incső százkarú tölgyfája

A Szent Donát-kápolnára vigyázó vén hársfa

Érdekes, hogy a Kossuth utca Takács Vendéglőtől Győr felé húzódó szakaszán milyen értékes fák sorakoznak. Különösen a platánok egyik-másika szemet gyönyörködtető, de több nyírfa is figyelmet érdemel ezen a szakaszon. Látom, hogy néhány ház előtt az ott élők „szabadulni igyekeznek” ezektől a fáktól, hogy parkoló helyet nyerhessenek vállalkozásuknak, vagy a fák felszínformáló gyökereivel gyűlt meg a bajuk. Szerencsére ellenpéldák is akadnak. Van, aki kivágta ugyan a fákat, de újakat telepített helyette, mások pedig vendéglőjük névadójának is befogadták az előttük lévő fákat (Platán Csárda, Diófa Borozó).

El kell ismerni, nem minden esetben lehet és kell azonban megmenteni egy-egy fa életét. A Jókai utca középső szakaszán levő óriás akácfa lezuhanó száraz ágai komoly baleset forrásai lehettek volna... A Berek vízmosásából az út felé kihajló matuzsálemi korú fűzfák is vágásérettnek bizonyultak! A Petőfi utca 12 és 14-es ház előtt strázsáló, a többi fa vonalából kiugró természetes kőrisfa esete is elgondolkoztató.

A községet járva feltűnik, hogy milyen sokan ültettek a házuk elé fenyőt. Amíg kicsi a fa, addig aranyos, karácsonyi hangulatot kölcsönöz a háznak. Amint megnő, kiderül, hogy nagyobb helyet igényelne, mert elárnyékolja az ablakokat... Előbb csak sajnálják kivágni, aztán már alig lehet, mert útba van a ház, meg a vezetékek...

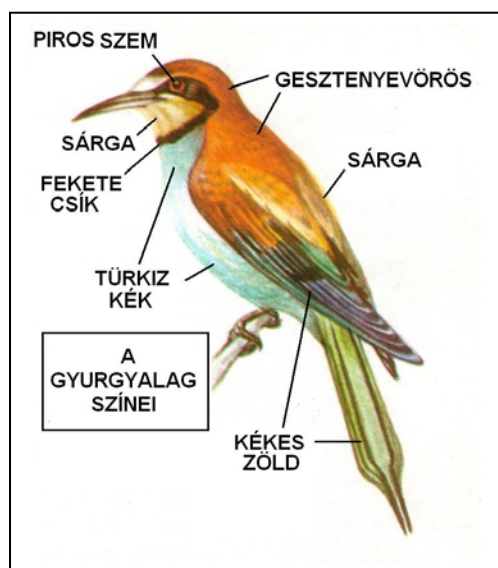
Olykor egészen különös fákkal is lehet találkozni meglepő helyeken. Egy megtermett Krisztus-fa (*Gleditsia triacanthos*) látható például a Márton Lakóotthon kerítése mellett. Ez a faj hatalmas, több ágú töviseiről és hosszú csavarodott hüvelyterméseiről nevezetes. A legenda, miszerint ilyen fának a szűrős hajlásaiból fonták Jézus töviskoszorúját azonban nem igaz, hiszen a faj Amerikából származik.

Érdekes és kedves új népszokás, hogy karácsony közeledtével apró égőkkel díszítik fel a házak előtti fákat, bokrokat. Valószínűleg e téren azonban még van mit tanulnunk, hiszen néha a túldíszítettség is tud ám taszító lenni... Így gazdasági válság idején az ilyen fajta túlzó fényűzés egyenesen provokatív...

Gondolom, a Kedves Olvasók még más híres-neves nyúli fákat is ismernek, hiszen szinte minden utcának megvan a maga kedvence. Védjük, óvjuk ezeket az öreg fákat, hogy legyen gyerekeinknek, ahol mászni tanulnak, ifjainknak, ahol randiznak, öregjeinknek, pedig ahol karszékükben elmerengenek azon, hogy egykoron ezekkel a fákkal együtt voltak fiatalok...

A gyurgyalag

A **gyurgyalag** (*Merops apiaster*) Magyarország legszínpompásabb állatainak egyike. Trópusi kinézetű madarunk testhossza mintegy 28 cm. Fekete csőre hosszú, hajlott. Farkának középső tollai megnyúltak, ezekről könnyen felismerhető! Fejeteteje, nyaka, hátoldala gesztenyevörös és kénsárga, ugyancsak sárga begyét fekete csík választja el türkizkék mellétől, kézevezői és farka kékeszöld. Torka aranyárgán ragyog, melle és hasa is élénk kékeszöld. Szeme karminpiros. A nemek hasonló színűek, testtömegük 50-80 g. Hangjuk semmi más madáréval össze nem téveszthető lágy bugyborékolásszerű „prü-prü”

A gyurgyalag

*Szőlőm végén, a part alatt
lakik egy tucat gyurgyalag,
számomra a legszebb madár,
mely tavaszunként visszajár.*

*Májusban nyíló tollvirág
elhagyva forró Afrikát
megjön végre a gyurgyalag
s elfoglalja a löszfalat.*

*Színpompás rovarfogó,
röpte nyílallva szárnyaló,
hangja lágy buborékolás,
nem tud ilyen dalt senki más!*

*De ha eljő az ősz, a tél,
a tengerentúlra visszatér
s szívembe csak emlék marad,
a legszebb madár, a gyurgyalag!*

Nyúl, 1992.

Szűcs Mihály

Bár seregély nagyságú, de szárnya jóval hosszabb (10,5 cm) és hegyesebb. Repülése változatos, nyilalló suhanásait kanyargó siklások követik. Szívesen telepszik kiálló száraz ágra. Fel és leszállása lepkeszerűen könnyed. Repülő hártácsszárnyúakra, lepkékre, szitakötőkre, darazsakra vadméhekre, lepkékre stb. támad, ezeket repülés közben fecskeszerűen vadászva szerzik meg. A nagyobb rovarokat (pl. szitakötőket) előbb ülőfáján megöli és csak azután nyeli le. Nem veti meg a házi méhet sem, ezért a méhészek üldözik. Ősszel viszont megtisztítja a szőlőt a darazsaktól.

Társasan jár és telepesen fészkel. A bokros-fás területeket kedveli. Nyúlon a löszfalak, homokbányák (Gerha) meredek falába vájja üregeit. Járatát 10-25 nap alatt maga kaparja ki, mintegy 1,5-2 m hosszúra, mely a végén kiöblösödik. Ásás közben akár 12 kg földet is megmozgathat. A tojásrakás május végén, június elején kezdődik. 5-7 fényes fehér gömbölyű tojását az üreg puszta fenekére rakja. Később a fiókák a szülők által kiöklendezett emészthetetlen rovarrészeket helyezkednek el, mely a fullánkkal együtt lenyelt darazsakból, poszméhekből és más rovarokból marad vissza. Mindkét szülő kotlik, de a tojó általában éjjel. Évente egyszer költ. A fiókák 20-22 napi kotlás után vakon bújnak ki a tojásból. Tollaik tüskések, zászlajuk sokáig zárva marad. A fészket 31-33 napos korukban hagyják el, de a szülők még hetekig etetik őket. Amikor az öregek felkeresik a járatot, többnyire a levegőből egyenesen besurrannak oda, anélkül, hogy előtte a partfalba kapaszkodnának. A költési időn kívül az éjszakát egymást melegítve gyakran ágakon töltik. Telelni K- és D-Afrikába járnak. Szeptember közepén vonulnak el és május első felében érkeznek. Rokonai (23 faj) szubtrópusi, trópusi tájakon élnek és valamennyien a szalakótaalakúak rendjébe tartoznak.

Mínhogy gyurgyalagok községünk több pontján is előfordulnak, rájuk és az alább bemutatandó élőhelyükre, a partfalakra sokkal nagyobb gondot kellene fordítanunk, hiszen e színpompás madár a fentebb leírt leánykőkörcsinnel együtt szebben mutatna Nyúl község címerében mint a középkort idéző lovagi öltözet páncélsisakja a két oldali díszlevelekkel ...

Löszfalak, löszmélyutak, löszpincék Nyúlon

Nyúl község természeti értékeit bemutatva mindenképpen essen szó azokról a természetes és mesterséges löszképződményekről is, melyek jellegzetes arculatot adnak egy-egy nyúlhegyi utcának s ezzel jelentős idegenforgalmi vonzerőt képviselnek a község idegenforgalmában.

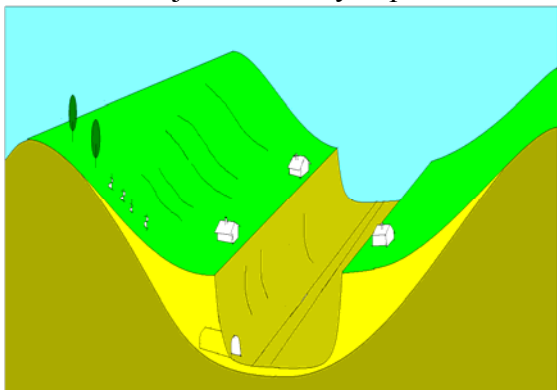
A hazánk harmadát, így a Sokorói-halomvidék keleti lejtőit, vagyis Nyúl hegyi részét is betakaró lösz nagyon jellegzetes kőzet. A legutolsó jégkorszak idején keletkezett, amikor Magyarországot ugyan nem borította jég, de az ahhoz közeli területeken, így nálunk is hűvös, száraz szeles éghajlat uralkodott. S mint ma a Lappföldet, úgy vidékünket akkortájt még tundraszerű növényzet borította! A szárazság miatt keletkező lisztfinomságú port a heves szelek a magasba emelve lepelként hullajtották a tájra, ahol a gyér növényzet fokozatosan megkötve évről évre vastagodó löszréteget képezett. E löszréteg vastagsága Ravazdnál (Likas-horog) még 25-30 méteres falakat alkot, majd Écsen át Nyúl, Győrújbarát irányába fokozatosan elvékonyodik. A lösz sárga, néhány század mm átmérőjű kvarpor szemcséit vékony bevonatú mészréteg cementálja össze, emiatt az meredek, függőleges falakban is képes megállni. Szárazon teherbírása jelentős, ezért a löszbe mélyített pincék nem igénylik a téglaboltozást!!! Mivel a lösz hajszálcsöves szerkezetű, jól szellőző kőzet ezért kiválóan alkalmas száraz löszlakások készítésére! (Kínában milliók laknak még ma is ilyenekben.) 100-150 évvel ezelőtt még Nyúlon is többen éltek ilyen partlakásokban. A Madarász utcában egynek az ablaka még ma is látható, de a Rigósban is fellelhető néhánynak a beomlasztott ajtaja. Ezeket belül kimeszelték és rendszerint több helyiséget alakítottak ki rajtuk.

Az utolsó megmaradt pincelakás a Madarász utcában

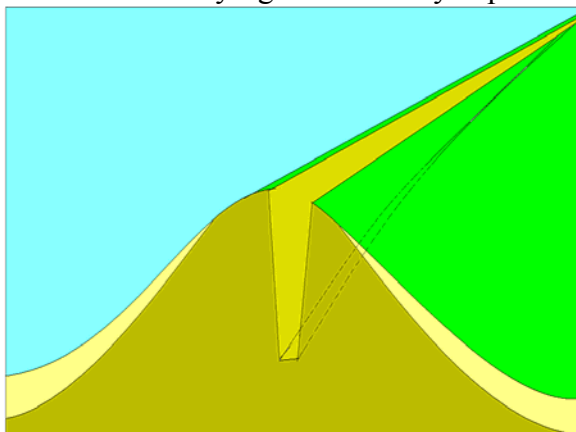
A lösz porózus szerkezete következtében könnyen művelhető, sárgás színe miatt Nyúlon „szőke földnek” is nevezik. Községünkben is fellelhető pusztulási formái, a löszmélyutak zömmel emberi beavatkozás következményei. A löszmélyutaknak, löszszakadékoknak, vagy ahogyan Nyúlon mondják „zúgoknak vagy horgasoknak” 3 változatát lehet a községben megkülönböztetni.

1. A **völgyekben haladó hegyi utcákat** az időszakosan lezúduló csapadékvíz mélyutakká változtatta, ahol a 3-5 méteres partfalakat ördögcérna futja be, lenn pincék sorakoznak, a fenti házakhoz feljáró vezet. Ilyen például a Vaskapu, a Madarász utca eleje, de az Alsó-Egese is.

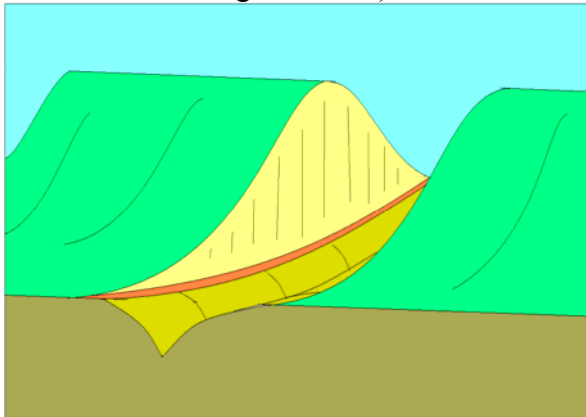
Völgy alján haladó pinceutca

2. A **dombtetők gerincén** végigfutó utak keréknyomában a heves esőzések fokozatosan egyre mélyülő vízmosásokat hoznak létre. Az út végül már a dombot hosszában kettévágva 10-15 méter mélységben halad. Ilyen például Nyúlon a Gerha is.

Dombgerincbe vágódott löszmélyút

3. A **hosszanti dombot merőlegesen kettészelő** vízmosás meglehetősen ritka. Mindenki által ismert példája Nyúlon a Sárkánylyuk szurdok és a Szűkút. (Ezek kialakulásával a később bővebben foglalkozom.)

Dombhátat merőlegesen kettészelő vízmosás

A fent bemutatott löszfalak természetes élőhelyei a védett gyurgyalagoknak, a lösszel fedett dombtetők pedig sajátos növénytakarsulásokat színhelyei, ahol az árvalányhaj éppúgy előfordul mint a tavaszi hérics vagy a búbajos leánykökörcsin!

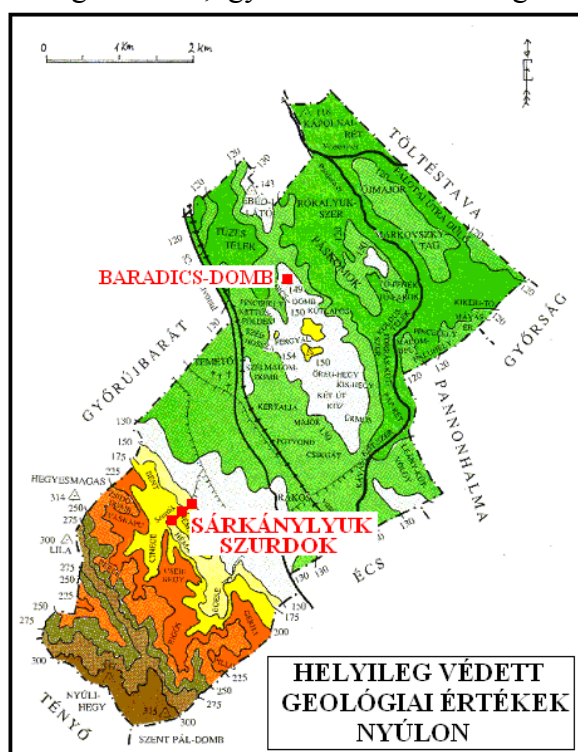
Fontosnak tartom, hogy a löszfalak védelmét sokkal komolyabban vegyék a nyúliak és a helyi ismeretekkel nem rendelkező újonnan betelepülők! Szomorúan látom, hogy a Vaskapu utca elején a partot megbontva blokkokból készült magán mini parkoló épült, feljebb a löszmélyutat találta keskenynek valaki így „fazonigazítást” végzett rajta! Egy ős nyúli pedig dicsekedve mutatta nekem végig kiteglázott pincéjét! Másutt vörös terméskővel kifalazott partrészeket láttam. Az Egesében egy partfalba mélyített régi kemencén keresztül vitte ki valaki a szennyvízcsövet. Sír az ember lelke A táj, a természet ismeretének teljes hiánya ez!!! Durva beavatkozás a természetbe, a természetesbe.... Ha tönkretesszük azt, ami sajátosan nyúli vonzerő, akkor nem fognak felkeresni bennünket, vége az idegenforgalmunknak, még a megszületése előtt hal el, hiszen blokkokból meg vörös mészkőből épült falakat, kiteglázott pincéket máshol is lehet ám látni...

Tudom, soraim több nyúli számára sértőek, de szándékosan nem írtam le egyetlen nevet sem, mert nem az volt a célom, hogy egyeseket megszégyenítsek, hanem az, hogy az általuk elkövetett helytelen magatartást elítéljem. Pedagógusként tudom, hogy nem az embert, hanem a bűnt kell elítélni, mert az ember még változhat, de a bűnt meg kell mutatni, hogy mások el ne kövessék! NEM AKARUNK TÖBB PARTROMBOLÁST!!!

A Sárkánylyuk szurdok múltja, jelene és jövője

Nyúl község természeti nevezetességei közül minden bizonnyal első helyen áll hatalmas vízmosása a Sárkánylyuk szurdok. A földrajzi szakirodalomban szurdoknak (az „i”-ző tájszólású területeken, így Nyúlon is szurdiknak) a meredek falu mély omladékvölgyeket nevezik, melyet löszös területen időszakos vizek hoznak létre. A mi „Szurdikunk” sajátossága, hogy a Hématető dombhátára merőlegesen ÉK-DNy-i irányban jött létre 630 méter hosszan teljesen átvágva azt. Szélessége mintegy 40-60 méter, partfalainak magassága 20-30 méter. A nyúliak előszeretettel mondják Közép-Európa, de legalábbis Magyarország legnagyobb vízmosásának. Erre vonatkozólag összehasonlító adatok sajnos nincsenek, annyi azonban biztos, hogy szegedi egyetemista koromban légi felvételtől készült képeit oktató kisfilm formájában felhasználták az erózió bemutatására. Kialakulására vonatkozóan legalább

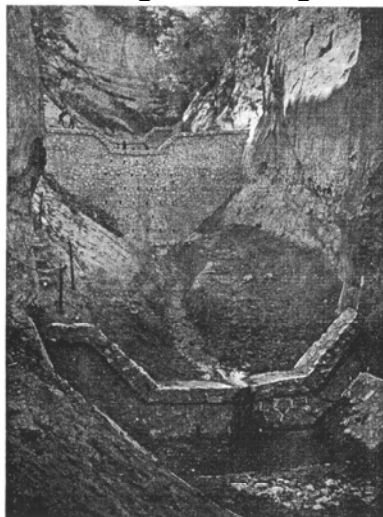
3 elmélet született. Mivel valószínűleg kisebb-nagyobb mértékben mindegyik tartalmaz valóságselemeket, így az alábbiakban a leghihetőbb összesített változatot ismertetem.

A Szurdik vad vízmosás volt 1935-ig

Az első 1784-es katonai térképen még nem szerepel, valószínűsíthető azonban, hogy helyén kocsíút vezetett fel az erdők rovására mindinkább terjeszkedő szőlőhegybe. Az 1830-as térképen megnevezés nélkül úgy ábrázolják, mintha az út vízmosás közepén vezetne fel a kápolna felé. 50 évvel később az 1880-as térképen már „Sáránylik” megnevezéssel tüntetik fel. A legvalószínűbb az, hogy a Hématetön átvezető kocsíút fokozatosan mélyülve vízmosássá szélesedett, amely egyre jobban a gerinc irányába fokozatosan hátravágta magát. A tető túloldalán a kápolna felé vezető rövidebb szakaszon ugyanez történt csak kisebb mértékben. Amikor a két hátráló vízmosás a gerinchez közeledve már csaknem elérte egymást, a felső rész lezúduló vizei egy nagyobb esőzéskor (valószínűleg egy vakondjáraton keresztül) lefolyást kerestek maguknak a túloldalra. Ez a lakosság körében félelmetes víznyelő lyuk (Sáránylik) egyre szélesedett, mígnem valamikor az 1800-as évek vége felé a Héma utcában lakók kérésére át nem vágták a két vízmosás egymást megközelítő gerincmaradékot. A hémaiak azért kérték az átvágást, mert korábban a Cinege, Berek, Vaskapu és Madarász utca kb. 2 km²-es öblözetében felgyűlt csapadékvíz a Hématetön átfolyni nem tudván nagy pusztítást végezve a Héma utcán vonult végig az Egese felé, megkeserítve az ott lakók életét. Az átvágás előre nem sejtett súlyos következményekkel járt. Az előbb említett öblözet összes vizei új medret alakítva a falu felé vették útjukat. Az 50 méteres szintkülönbség miatt a vízmosás rohamosan mélyült és szélesedett irdatlan mennyiségű hordalékot szállítva Káptalan- és Kisnyúl felé. (A nyúli templomba korábban lépcsőn kellett felmenni, ma szintje a térszint alá került.) A Szurdik hordalékkúpja mintegy 1400 m hosszan, 20-30 m szélességben nyúlt ÉK felé környezetéből 2-3 méterre kiemelkedve. Ennek tetején szeszélyesen kanyarogva haladt a víz a mai Jókai-Sport-Park utca irányába a Kis-Pándzsa egykori, temető melletti medre felé. A sorozatosan ismétlődő iszapelöntések miatt most az érintett 2 falu lakói fordultak panasszal az előljárósághoz. A legnagyobb áradást 1902 júliusában érték meg az itt élők. Végül a Szurdokon lezúduló vizeket a mai sportpályától kezdve új mederbe, északi irányba terelték, hogy megvédjék Kis- és Káptalan-nyúl falut. Az egykori hordalékkúp pedig, amelyen ma a Jókai út közlekedése zajlik természetes gátként

maradt meg védve a település laposabb részeit. A tovább szélesedő és mélyülő Sárkánylyuk azonban továbbra is sok gondot okozott a nyúliaknak. Nem csoda, hogy a két világháború között bevett országgyűlési képviselői trükknek számított megígérni a nyúliaknak, hogy megvásárlásuk esetén „betemetetik a Szurdikot”. A vad vízmosás alján fakadó forrásokra egy élelmes helyi zsidó vállalkozó (Sonnenfeld Ferenc) még strandfürdőt is tervezett. A különös gondolat megvalósítását korabeli képeslapok őrzik.

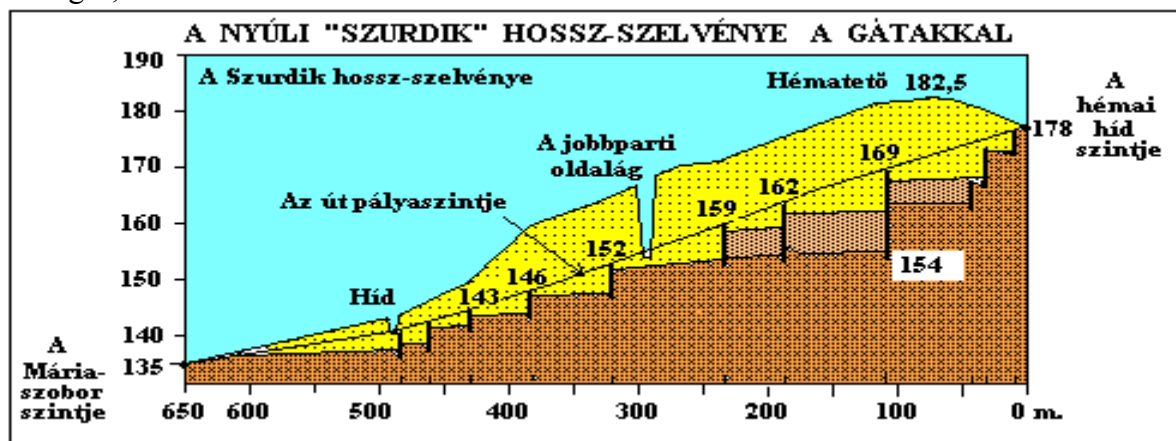
7. kép. A VI., VII. és VIII. sz. gátak.

Az 1935-ben épült gátak

Útszélesítési és mellvéd építési munkák 2011-ben

Az első hordalék visszatartó kőgátak állami támogatással 1935 nyarán készültek el, szám szerint 13. 1938-ban pedig a felvezető út építésére született alispáni véghatározat. Újabb jelentős beavatkozásra 1954-ben került sor, amikor is több új kőgát építésén kívül a mai helyére került a kiszélesített hegybe vezető út. 1959-ben egy hatalmas esőzés során gátszakadásra került sor. Ezeket a gátakat több évtizedes csapadék átlagokat figyelembe véve úgy tervezték, hogy a 2 km²-es vízgyűjtőről 4,6 m/sec sebességgel leérkező vizek 20 perc alatt leérve 1,3 m magasságban hömpölygő 19 m³/ sec mennyiségnek is ellenálljanak. 1959 nyár elején viszont egy 1,5-2 órás esőből 21,5 m³-es áradat keletkezett, így a gátszakadás elkerülhetetlenné vált. A munkálatok 1960-tól folytatódtak. 10 új gát épült. A legnagyobb 15 m magas, 1 m széles és 30 m hosszú.

A vízmosás gátjainak építése során különösen kitűnt Madarász János kőműves. Az eltelt időben a gátak mögötti terület fokozatosan feltöltődött, az 1980-as beavatkozás óta pl. hatalmas fák nőttek fel. Szükség lenne a gátak további magasítására. 1985-ben a 260 m-es torkolati szakasz épült ki, 2011 nyarán pedig az egyre gyakoribbá váló és a közlekedést

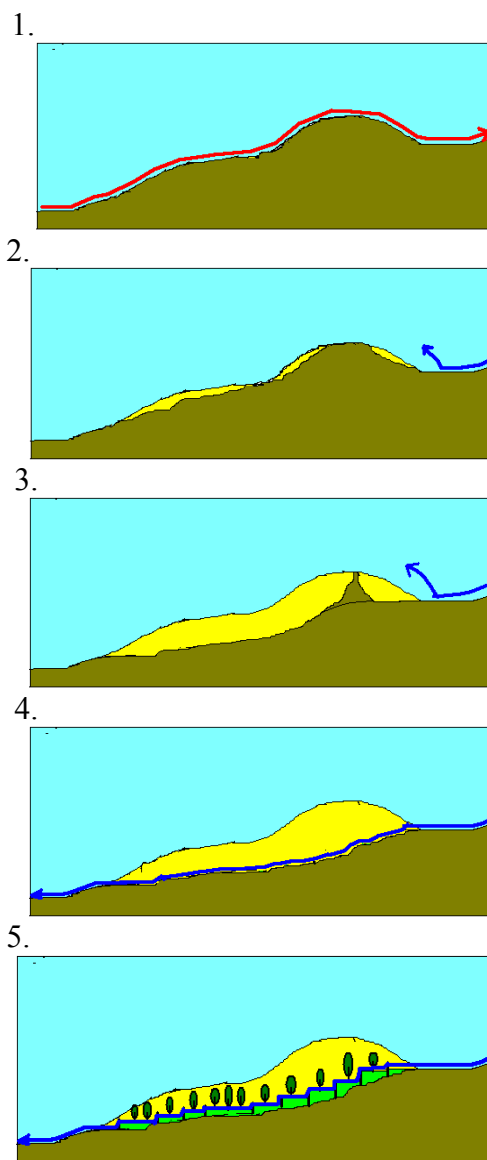
veszélyeztető csuszamlások kivédésére a felvezető út melletti ÉNY-i oldalon útszélesítésre és terméskő mellvéd építésére került sor.

Érdekes fordulatot hozott a Sárkánylyuk szurdok életében az, hogy a Pannonhalmi Tájvédelmi Körzet megalakulása után, annak részeként geológiai védelem alá került. A lezúduló vizek által kettészelt domb partfalán szemléletes geológiai múzeumként tanulmányozhatjuk a Pannon-tenger agyag és homokkőrétegeit, illetve a jégkorszaki löszlerakódás, a talajfolyás és a fagyzsákok nyomait.

Az óriásvízmosás jövőjét kutatva mindenképpen az idegenforgalom felé kell fordulnunk. Annak előfeltételeként el kell érni, hogy a nyúliak a „Szurdikot” ne feneketlen szemétdombnak tekintsék, ami mindent elnyel. Ebből a szempontból példamutató a helyi általános iskolások munkája. Évente kitakarítják a vízmosást és reméljük hamarosan megvalósul nagy tervünk is, nevezetesen az, hogy túraút, illetve tanösvény tárja fel a látnivalókat és ismeretterjesztő táblák adnak eligazítást az érdeklődőknek. Előbb-utóbb talán megvalósul majd az az elképzelés is, hogy a vízmosásról légi felvételek készüljenek és képeslapokon is bemutatthassuk az óriásszurdok természeti szépségeit!

A NYÚLI SÁRKÁNYLYUK SZURDOK KIALAKULÁSÁNAK FÁZISAI

1.
A középkor óta az előhegyen (Héमतető) át kocsit vezetett az erdő felé. A sokasodó lakosság az erdők rovására növelte szőlőterületeit, így az erdőirtások miatt a csapadékvíz elszabadult és akadálytalanul hömpölygött a völgyek irányába..
2.
A lehulló csapadék a keréknymok vonalában végigfolyva kikezdte a domb mindkét oldalát, mélyutakat hozva létre. A magasabb részekről lezúduló víz csak az előhegy megkerülésével juthatott ki a hegy lábához.
3.
Amikor a vízmosássá váló mélyutak fokozatosan hátrálva a vízválasztónál megközelítették egymást, a víz a talajlakó állatok járatain utat keresett magának. A hegy lakói a vízválasztót átvágva próbáltak megszabadulni az időnként őket elöntő árvizektől.
4.
A nagy esés miatt az átvágás nyomán a vízmosás hatalmas szurdokká fejlődött. A víz által elhordott laza löszös kőzet a síkságra települt község házainak gyors feltöltődését eredményezte.
5.
Keresztgátak építésével sikerült a vízmosás növekedését megállítani. A gátak hatalmas mennyiségű iszap befogásával idővel feltöltődtek. A feltöltött területen gyorsan növekvő fajok és cserjék telepedtek meg.

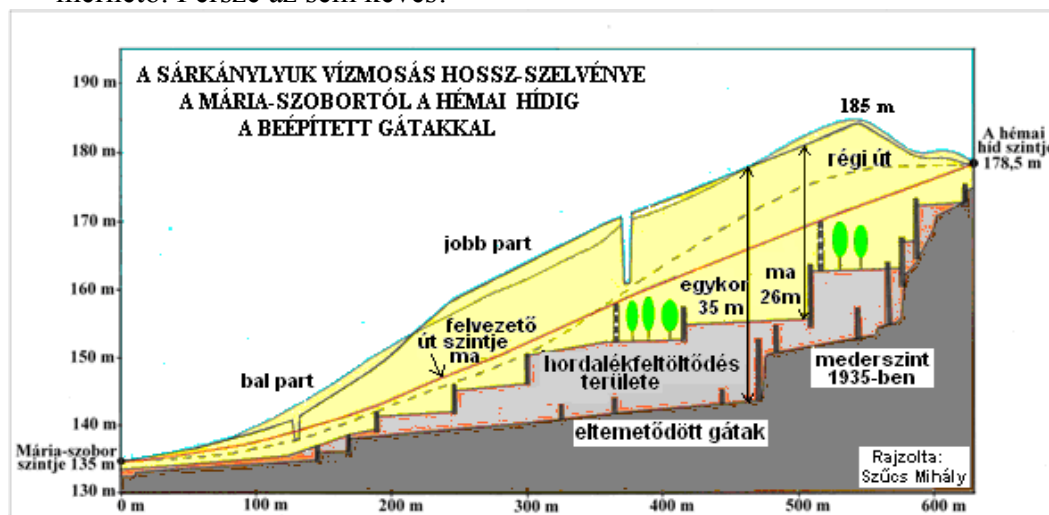
A Sárkánylyuk-vízmosás (Szurdik) méretei

Kinek ne jutott volna már eszébe a Szurdikon fel vagy lefelé haladtában vagy a Lengyelék pincéje elől nézelődve, hogy vajon pontosan mekkora is lehet ez a vízmosás? Vendégeinket kalauzolván szívesen használjuk a Nyúlón jól ismert formulát, hogy „itt van Közép-Európa legnagyobb vízmosása”, de legalábbis azt, hogy „Magyarországon ez a legnagyobb ...”

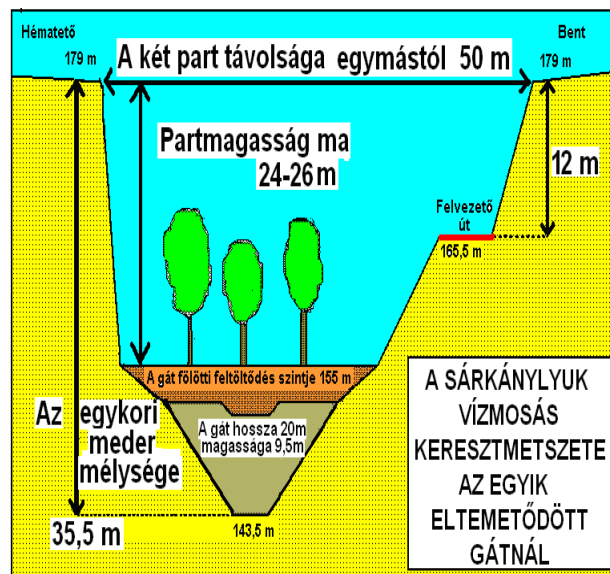
A Szurdik keletkezésével foglalkozva magam is többször szembesültem azzal a problémával, hogy nem álltak rendelkezésemre pontos, megbízható adatok. A partfalak magasságára, a szurdokvölgy mélységére és a fenti partszegélyek egymástól való távolságára vonatkozólag leginkább csak becslést, tág határok közt ingadozó értékekkel lehet találkozni. A vízmosás hatalmas méretei miatt ezen mérések elvégzése sokáig elérhetetlennek tűnt számomra. Nemrég azonban egy községi pályázattal kapcsolatban módom nyílt betekinteni egy még 2005-ben készült komoly mérnöki tervbe, mely a következő címet viseli: „Nyúl Sárkánylyuk és Berek vízmosásokban a partfalak állékonyságát biztosító vízmosáskötési munkák vízjogi engedélyezési terve” Nos, ebben Dr. Bárdi Pál által precízen elkészített dokumentációban végre csaknem minden a Szurdikkal kapcsolatos kérdésemre centiméter pontosságú választ kaptam! Minthogy a fent leírt kérdések minden bizonnyal nem csak engem érdekelhetnek, úgy gondoltam, hogy ezzel közzé teszem a fellelt adatokat!!!

Vegyük tehát sorra a tényeket.

1. A Szurdik hossza. Ezt viszonylag a legkönnyebb lemérni, hiszen a gépkocsik távolságmérője is megmutatja. A Héma Kápolna utcába történő betorkolásánál levő hídtól a Mária-szobor melletti hídig a távolság 630 méter.
2. A Szurdik mélysége már bonyolultabb ügy, hiszen tudjuk, meg korabeli fényképek is vannak róla, egykoron a gátak építése előtt jóval mélyebb lehetett, hiszen a gátak mögött évtizedek alatt sokat töltődött a térszint. Szerencsére a vízmérnökök színtezése a korabeli adatokat is rögzítette. Mindenek előtt tudnunk kell, hogy a Hématető legmagasabb pontja (185 m) és a Mária-szobornál lévő legalacsonyabb pont (135 m) közti szintkülönbség 50 méter. Ezt a mélységet azonban a vízmosás soha sehol sem érte el. Ott, ahol egykor a gátépítések előtt legmélyebb volt (egy kissé a 185 m-es gerinc szintjéről lejjebb) 35,5 méteres volt a szintkülönbség! Hogy ez mennyi? Kicsivel **több, mint a nyúli templom magassága a kereszt csúcsáig.** Tehát képzeletben a templomot a Szurdik mélyére helyezve nem látszott volna ki belőle! A Lengyelék pincéjétől lefelé számított 150 méteres hosszban korábban mindenütt meghaladta a 30 méteres mélységet. A gátépítések miatti feltöltődés következtében azonban ezen a szakaszon ma már 16-26 méternél nagyobb mélység sehol sem mérhető. Persze az sem kevés!

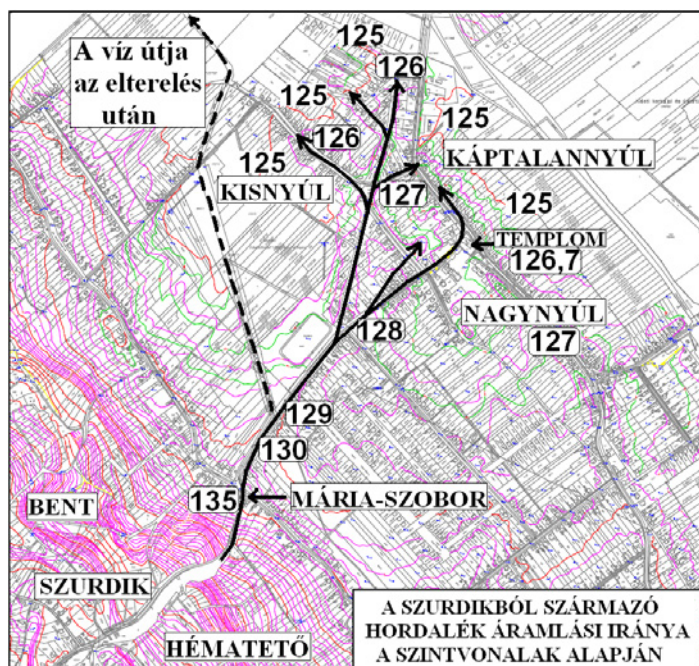

3. A Szurdik szélessége. Vagyis a két partfal egymástól való távolsága eléri, sőt meghaladja az 50 métert, mi több a jobb oldalról betorkolló mellékágnál a 65 métert is! A Szurdik 630 méteres teljes hosszából a középső 300 méteren 50 méternél több a vízmosás szélessége!!! (Vízfolyásoknál, még ha időszakosak is, mint a Szurdik, a jobb és bal oldalt a folyás irány szerint illik értelmezni. Tehát a Szurdiknak a bal oldalán fut a felvezető út és a jobb oldalán tátong a szakadék benne a gátakkal.) A vízmosás a hémai hídnál 17 méter szélesen kezdődik és a Táncsics utca oldalán mintegy 20 m szélesen ér véget.
4. A gátak mérete is nagyon különböző, de a legnagyobbak eléri a 20 méter szélességet és a 9,5 méteres magasságot, falvastagságuk pedig közel 1 m! A mellékelt rajzokból jól kitűnik, hogy az idők során 8 közülük már teljesen betemetődött és csak 9 másik figyelhető meg a felszínen. További 2 új építése pedig még indokolt lenne.

15. kép. A vízmosás képe a VIII. sz. gátról felfelé nézve.

5. Van aztán egy olyan adat is, amiről szinte soha nem esik szó, pedig nagyon izgalmas következtetések levonására alkalmas, nevezetesen az, hogy hány m³ föld vándorolt el a Szurdik kialakulásakor, vagyis mennyi lehet a Szurdik űrtartalma? Természetesen a vízmosás különleges, szabálytalan alakja miatt ezt nagyon nehéz kiszámítani. Hosszadalmas számításokat végezve arra a végkövetkeztetésre jutottam, hogy ez az érték minimum 250 000 és maximum 300 000 m³ közé tehető. Bármennyi is azonban a helyes adat, ezt az értéket nagyon nehéz elképzelni, ezért, hogy szemléletesebbé tegyem a fenti számokat, elmondom, hogy ha ezt a földmennyiséget 10 cm vastagságban szétterítenénk, akkor 2,5-3 négyzetkilométeres földterületet lehetne beborítani vele. Nos, a Szurdikból kiáramló vizek ezt meg is tették. A Mária-szobortól Kis- és Káptalannyúl irányába áramolva a szintvonalakon egészen a temető melletti Széchenyi utcáig jól követhető a hordaléklepel. Igaz, ez a terület nincs 2,5-3 négyzetkilométeres, legfeljebb csak 500-szor 500 méteres, azaz a 2,5 km² tizede, de nem is 10 cm vastagságú a hordalék, hanem helyenként tízszer akkora, azaz 1 méteres, hiszen a 125 méteres környezetéből a szintvonalak tanúsága szerint a feltöltött rész 126 méterre emelkedik ki! Nagynyúl területét a feltöltés egyáltalán nem vagy csak kis mértékben érintette, mivel annak nagy része 127 m-en fekszik. A 126,7 m magasságban levő templomnál pl. csak 20-30 cm lehetett a lerakódás. Ezt látszik igazolni az az idősebbektől hallott információ is miszerint egykor a nyúli templomba lépcsőn kellett belépni, holott ma már a templom belső szintje a külső térszint alatt van.

9. kép. A X. sz. nagygát.

A Szurdik 1935-ben

Próbáltam ezt az irdatlan hordalékmennyiséget másként is elképzelhetővé tenni. A legnagyobb egyiptomi piramis, a Kheopsz gúlájának köbtartalmához hasonlítva arra a meglepő következtetésre jutottam, hogy a mi Szurdikunkból hiányzó földmennyiség bizony a 232 m alapélű és 146 m magas Kheopsz piramist csak úrtartalmának tizedéig töltené meg! Hihetetlen? Számoljanak utána, én kétszer megtettem! A piramis köbtartalma $2,62 \text{ millió m}^3$, a Szurdiké pedig a legvalószínűbb értéket figyelembe véve 263000 m^3 . Hogy mi bennük mégis a közös? Talán az, hogy mindkettő létrejött emberi tevékenység eredménye. Csakhogy amíg a piramist tudatos építő munka hozta létre, igaz kegyetlen rabszolgamunka árán egy ember önző szándékából, addig a mi óriás-vízmosásunk kialakulását meggondolatlan emberi beavatkozás indította el, igaz eredetileg nemes, közösséget segítő szándékkal... Nos, ki-ki döntse el, mi a különbség, az eredmény azonban mindkét esetben roppant látványos!

VI/2. Társadalmi, kultúrtörténeti értékek

A természeti értékek után most a társadalmi adottságokat vegyük szemügyre. Községünk ugyanis szerencsére nincsen híján társadalmi adottságoknak sem. Igaz, várakat és hatalmas főúri kastélyokat nem hagyott ránk a múlt, de a népi építészet néhány remeke, dacolva a múló idővel ma is áll. A hegy területén (bár nagyon megfogyatkozva) fellelhetők még azok a **régi tömésházak**, **présházak**, melyek mestergerendáin 19. századi évszámok díszelgnek. Sajnos az egykori **partlakások** szinte nyom nélkül tűntek el (csak a Madarász utcában maradt meg egy belőlük), bár **lőszfalba vájt kemence** még talán itt-ott maradt fenn mutatóban.

Tömésfalú nádasház az Alsó-Egesében

Partba vájt kemencék a Madarász utcában

Külön kategóriát alkotnak a nyúli **borospincék**. A lőszfalak rendkívül alkalmasak pinceásásra. A hegy területén mindenfelé találkozhatunk velük és gazdáikkal. Különösen a **Vaskapu utca pincésora** figyelemre méltó, sajátosan nyúli **idegenforgalmi látványosság!**

A Vaskapu pincentúja

A Győri Püspökség egykori faprése

S ha már a pincéknél tartunk emlékezzünk meg itt arról is, hogy községünk része annak a **borvidéknek**, amely országos rangra ugyan csak a közelmúltban emeltetett, de múltja távoli évszázadokban gyökerezik és szorosan összefonódik az egyház itteni egykori szőlőbirtokosainak a Győri Püspökségnek, a Pannonhalmi Főapátságnak, a Szombathelyi Püspökségnek a történetével. A **Győri Püspökség présháza mint kultúrtörténeti műemlék** ma is tanúskodik az egyház és a helyi borok kapcsolatáról. **A táj jó minőségű borai messze földön keresettek**, de a helyszínen különös funkciót töltenek be;

az idegenforgalom sajátos gasztronómiai vonzerői, speciális vendégmarasztalók!

Az **ezredéves múltú szőlőkultúra** sajátos helyi vonása az is, hogy Nyúlon a szőlőhegyek védőszentjének tiszteletéből érdekes **Szent Donát kultusz alakult ki**, melynek messze földön híres **búcsúnapja augusztus elején különleges népünnepélyé terebélyesedve hatalmas vonzerőt gyakorol a környék településeire is.**

Kedves hagyománya községünknek az őszi **szüreti mulatság** megrendezése is, mely ugyancsak nagy érdeklődésre tart számot, így komoly idegenforgalmi vonzerőnek tekinthető.

Sajnos a népszokások és a népi hagyományok a város közelsége és a kor szelleme miatt csaknem teljesen eltűntek már és csak a nagy egyházi ünnepekhez kapcsolódó őselemekre korlátozódnak (betlehemezés, ételszentelés, piros tojás festés) vagy eltorzult formában örökítődtek tovább (húsvéti locsolás) Népviselet nem lévén legfeljebb csak a **helyi í-ző tájszólás keltheti fel a jó fülű idegen figyelmét** (píz=pénz, níz=néz, kír=kér, tik=tyúk) A rádió és a televízió, no meg a városi iskoláztatás hatására azonban ez is eltűnőben van, bár **az idősebb korosztály soraiban még széles körben használatos.** Néhány sajátos helyi étel közül a **csiripiszli készítés** érdemel figyelmet és megízlelést!

Az állattartás nálunk is háttérbe szorult, így ostort csattogatva nem hajt ki már a gulyás, mint egykor, de **lovaskocsival még azért lehet találkozni** és téli ünnepek előtti hajnalokon távoli keserves sivalkodás jelzi a **vidám disznóölések** színhelyét.

A kakaskukorékolás és a kutyaugatás ugyanúgy hozzátartozik a falusi reggelek „csendjéhez”, mint a nyári esték tücsökciripelése vagy a fecskék hangos csivitelése és a gerlék burukkolása. Nos, éppen ezek lehetnek vonzóak azok számára, akik a városi emeletes házak bezártsága után az egymás hegyén-hátán lakást és a papírfalakat meg a kamiondübörgést megunva jó levegőre, madárcsicsergésre és saját termésű gyümölcs vagy zöldség fogyasztására vágyva hétvégi ház építésébe kezdenek Nyúlon a hegyben, ahova ráadásul odalátzik a pannonthalmi monostor tornya is!

Igen, a pihenő funkció biztosítása is komoly idegenforgalmi vonzerő lehet Nyúl számára. Azokból a gyalogos turistákból, akik hétvégeken kikapcsolódni jönnek hozzánk a tájba beleszerelmesedve lesznek a község jövődö lakói! Tőlük persze ne várjuk el, hogy permetezővel a hátukon róják a szőlősorokat és ne lepődjünk meg ha a lovat nem szántásra, kocsi húzásra meg trágyahordásra használják, hanem „csupán” lovagolásra.

Nem lenne teljes Nyúl község idegenforgalmi vonzerőit felsorakoztató írásom, ha végül nem említeném meg a **község egyházi műemlékeit**: a Mária Terézia idején épített barokk templomot, a hegyi Szent Donát-kápolnát és a 310 éves Mária-szobrot.

Nyúl község barokk temploma

A hegyi Szent Donát-kápolna

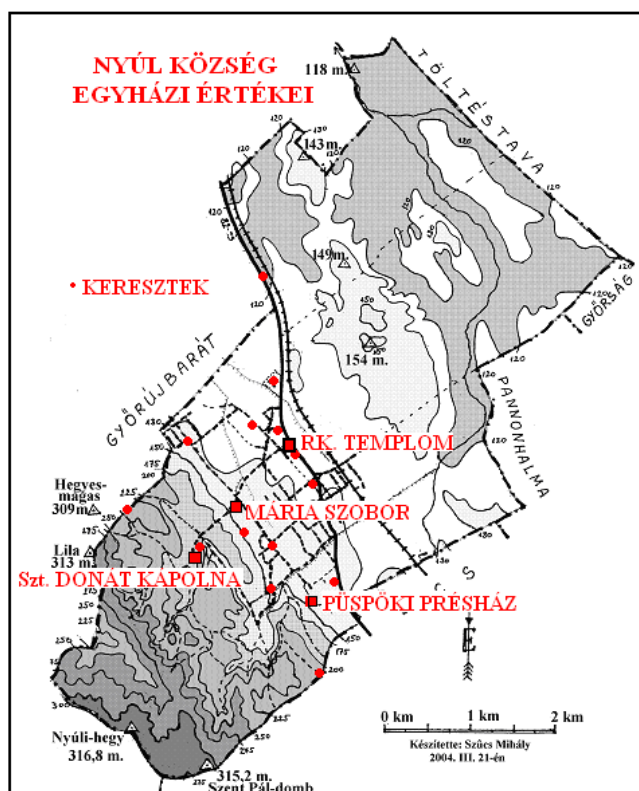
Valószínűleg **az 1774-78 között épült templom** az, ahol a Nyúlra érkező idegennek

először meg kell állnia. Ez a templom azonban nem csupán egy azon templomok hosszú sorából, melyek ebben a korban és stílusban készültek! Több azoknál! Kevesen tudják, hogy **freskóit és oltárképét a kor híres festője Dorfmeister István készítette**, sőt az oltárt és a padokat is ő tervezte 1785-86-ban.

További érdekesség, hogy Mária Terézia a felszenteléskor **Krisztus keresztyéből származó ereklyét** és egy **1750-ből való szép díszítésű kelyhet** adományozott a templomnak, melyek ma is megvannak.

A **hegyi Szent Donát-kápolna** szentélye 1710-ből való, melyet 1830-ban bővítettek kápolnává és 1901-ben látták el toronnyal. A kápolna melletti hatalmas öreg hársfák alatt tartják a búcsúi nagymisét a szent ünnepét (augusztus 7.) követő vasárnap délelőttjén, ahova az egész község területéről és a szomszéd településekről is több százan érkeznek.

A **község legidősebb műemléke** a „Szurdik” kijáratánál egy hatalmas gesztenyefa oltalmában álló, a török kiűzése után készült **Mária-szobor**, melyet 1994-ben szépen felújítottak. (Egyházi értékeink részletes leírását Olvasóink a dr. Ábrahám Imre által írt könyvben találhatják meg!)

A Mária-szobor

Nos, a felsorolás végéhez érve bízom benne, sikerült meggyőzni Önöket arról, hogy Nyúl mindenféle látnivalókban minden évszakban gazdag, így érdemes arra, hogy legalább fél napra, de minimum pár órára megállítsuk az idegent. Jöjjenek velem, induljunk együtt!

Írásom további részében ugyanis a **Kököröcsin-körút** és a **Kereszt-út** részletes bemutatásával gyalogtúrára hívom Önöket. E két, településen belüli túraútvonal községünk szinte minden látni érdemes idegenforgalmi értékét felfűzve bőséges képanyaggal kalauzolja végig a hozzánk látogató turistákat Nyúl község síksági és dombsági részein, a bűbajos sokorói Pannon-tájon.

VI/2. A KÖZSÉG SAJÁT TÚRAÚTVONALAI

Szeretettel köszöntjük 4200 lakosú, évezredes múltú községünkben, Nyúlön. Önkormányzatunk saját, településen belüli turistautak kijelölésével és azok bemutatásával szeretné a helyi idegenforgalmat népszerűsíteni, a speciálisan nyúli látnivalókra felhívni az Önök figyelmét és kiadványainkkal, túraútvonal-javaslatainkkal segíteni Vendégeinknek az itteni eligazodásban. Kérjük tehát, tartsanak velünk!

Az alábbiakban **két helyi túraútvonallal** ismerkedhetnek meg. Mindkettő a templomtól indul, de aztán más-más útvonalat követve járja be a település legszebb és legérdekesebb részeit. A **KÖKÖRC SIN-KÖRÚT** az óramutató járásával ellentétes irányban halad végig a településnek főleg a hegyi részén. Érintve a legfontosabb helyi geológiai, biológiai, építészeti, néprajzi, történelmi és irodalmi értékeket úgy, hogy közben 11 kilométert megtéve messzire néző kilátópontokat keres fel, ahol gyönyörködhetünk a tájban, árnyas löszmélyutak alján megbúvó hangulatos pincesorok között bandukolhatunk, vagy asztalokkal, padokkal ellátott pihenőhelyeken fogyaszthatjuk el elemózsiánkat. Aki egyszerre nem akarja végigjárni a 11 km-es körutat, annak módja van megszakítani azt, rövidebb úton visszatérni a legközelebbi buszmegállóhoz. Hat ilyen levezető úton lehet lerövidíteni sétánkat, ezeket a levezetőket itt élő madarokról neveztük el.

A másik helyi túraút a **KERESZT-ÚT** nevet kapta, mely az óramutató mozgásirányát követve visz bennünket körbe a település egyházi látnivalóin. Ennek leírása az utolsó részben olvasható!

VI.2.1. A KÖKÖRC SIN-KÖRÚT RÉSZLETES BEMUTATÁSA

Végig a KÖKÖRC SIN KÖRÚTON	Templom-Mária-szobor-Szurdik-Madarász u.-Zsidó-domb- Torkos út-Vaskapu-Szekér út-Berek-Pojt-Kőhányás-Rigós- Szili-horog-Gerha-Incső-Vízmű	10940 méter
--	--	-------------

A Nyúl községből induló turistautak talán legfontosabb kiindulópontja a templom melletti buszmegálló. A község házával szembeni park oldalánál száll le a hozzánk érkező utazó, ott, ahol egy hatalmas 1880-ban készült faprés jelzi, hogy szőlőtermő vidékre érkezett, annak is a szívébe.

Körülnézve, az első, ami rögtön észre veteti magát, az a **római katolikus templom** nemrég kívül-belül szépen felújított barokk épülete. Hazánk sok-sok barokk temploma közül a nyúli több nevezetessége miatt is megérdemli, hogy településnéző sétánkat itt kezdve feltétlenül felkeressük

. A 35 méter magas tornyú épületet **Fritsch A. Ferenc** tervei szerint emelték 1774-78 között a késői barokk lehiggadt stílusában a királyi udvari kamara pénzéből. Felszentelésére a császárnő egy 1750-ből származó szép kelyhet és egy olyan ereklyetartót küldött ajándékba, amely Krisztus keresztféjének egy kis darabkáját őrzi. Mindkét ajándék az uralkodó hitelesítő kísérelével együtt mind a mai napig megvan. 1785 őszén Szili János, szombathelyi püspök, a templom kegyura **Dorfmeister Istvánt**, az akkori idők 2. leghíresebb hazai festőjét kérte fel a templom freskóinak elkészítésére. A művész 1786 tavaszán 2 hónap alatt készült el a freskókkal, de a főoltárt, a szószéket és a padokat is Dorfmeister tervezte. A főoltár 2,5 x 5 méteres képe az ó- és újszövetség főbb személyeinek ábrázolásával a „Mindenszentek” bemutatására vállalkozik, a mellékoltár képe pedig Krisztust ábrázolja a keresztfán. A főoltár fölötti freskón Szent István első vértanú megdicsőülése, a mennyezeti képen pedig Szűz Mária megkoronázása látható. A sekrestye felőli oldalfalon Loyolai Szent Ignác, a vele szembeni oldalon pedig Szent Norbert diadalának 5,5 x 2,5 méteres freskója díszíti a templomot. A stációképek 200 évvel későbbiek, Samodai József munkái. A 2005-től 2007-ig tartó teljes körű tatarozás-renoválás-restaurálás során sikeresen szigetelték a felázott falakat és megújult az orgona is.

Ha a templomból kilépve a hegy felé tekintünk, a község megújult **faluközpontja**, a négyzet alakú **Szent István tér** tárul elénk. Balra tőlünk a **községháza** emeletes épülete valamint az **óvoda** új épületszárnya magasodik, szemben velünk az orvosi rendelőket is magába foglaló **faluház** látható, jobbra pedig, az út túloldalán a **posta** és a **plébánia** zárja a négyszöget.

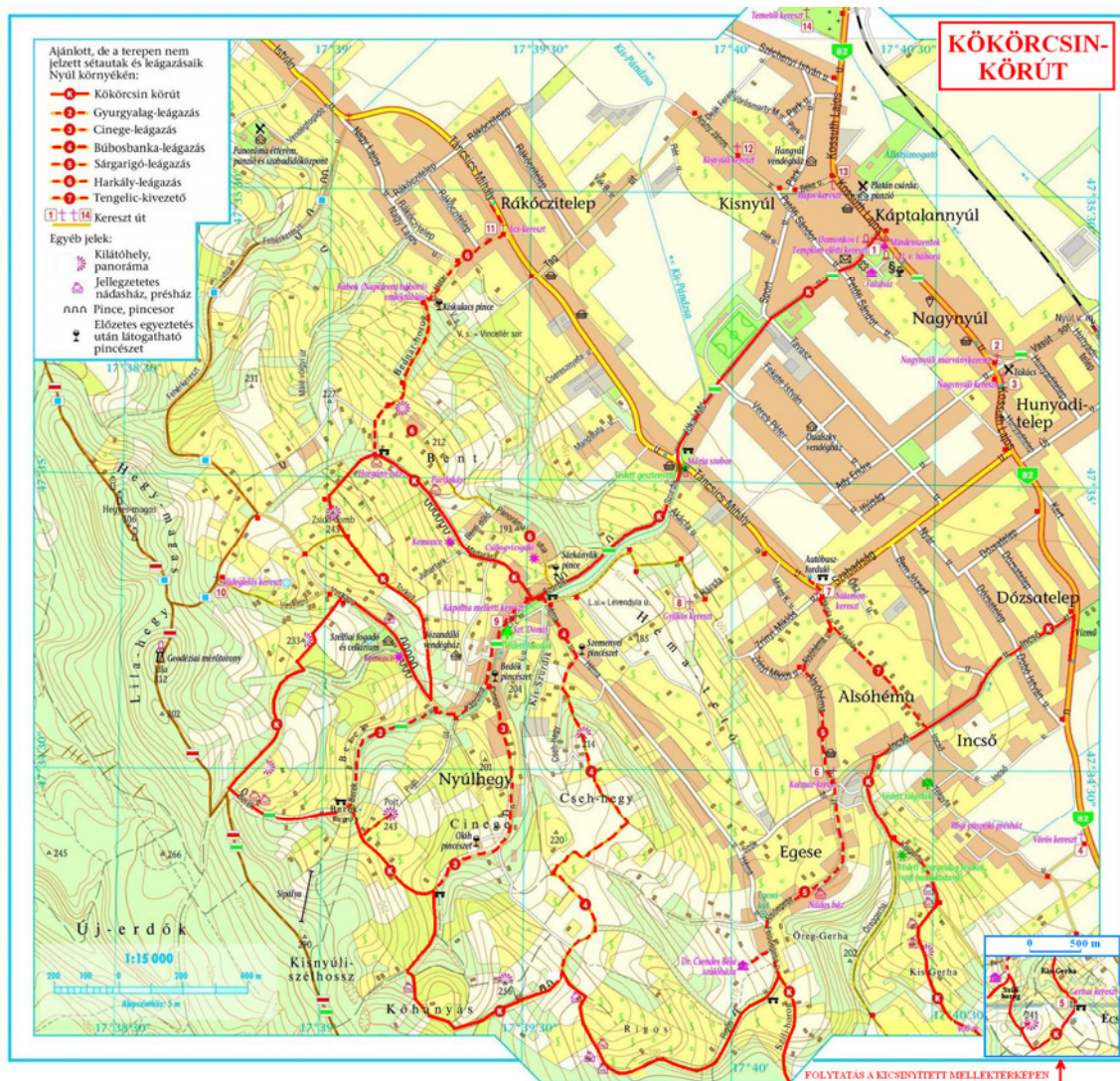
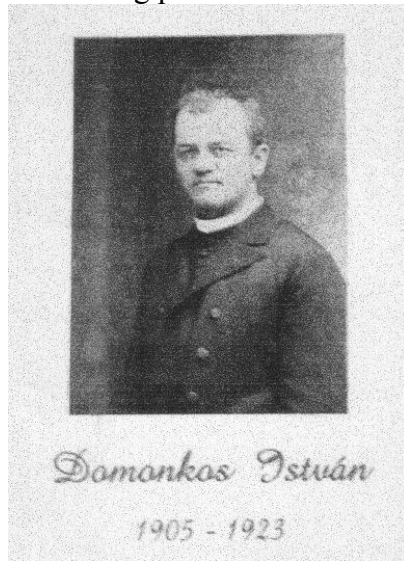

A tér egyre inkább kezd történelmi jelleget öltetni. A múltra először a templom bejáratától balra elhelyezett **első és második világháborús emlékhely** figyelmeztet, ahol a község hősi halottainak hosszú névsora előtt tiszteleghetünk. Továbbmenve a községház oldalába süllyesztve **Szent István mellsobrát** láthatjuk, a tér közepén pedig a 2007-ben felállított **történelmi emlékoszlop** faragott kopjafája hívja fel magára figyelmünket. Az oszlopon túl a faluház előtt balra a **millenniumi kettős kereszt** kapott helyet, jobbra pedig a 2011-ben kialakított **trianoni emlékhely** mellett haladunk el.

A térről elindulva nézelődésünket érdemes a plébániánál kezdeni.

A plébánia főút felé tekintő falán a Szent István Akadémia által készített márványtábla állít emléket **Domonkos Istvánnak** (1862-1923), aki kora megbecsült **prózaírója** volt. Ő a község plébánosaként 1905-től 1923-ig tevékenykedett Nyúlön.

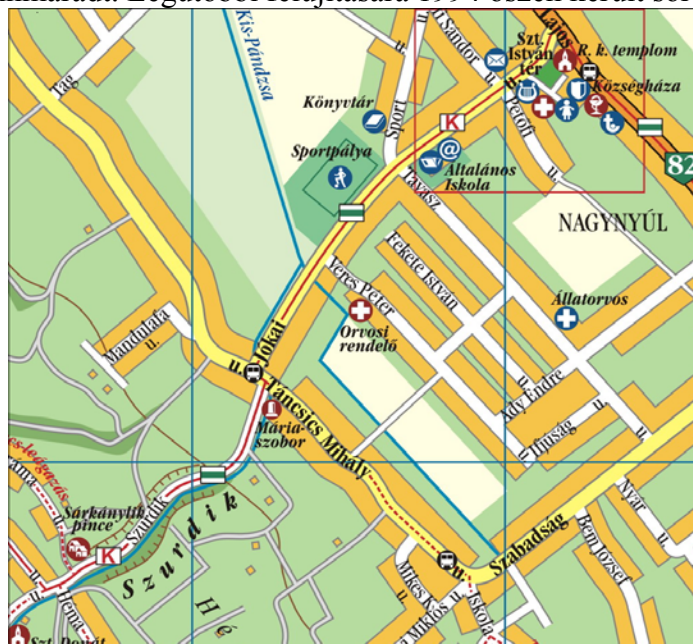

Ha a templomtól a hegy felé vezető Jókai utcában a zöld turistajelzést követjük, balra hamarosan a **Pilinszky János** nevét viselő általános iskola mellett haladunk el, jobbra

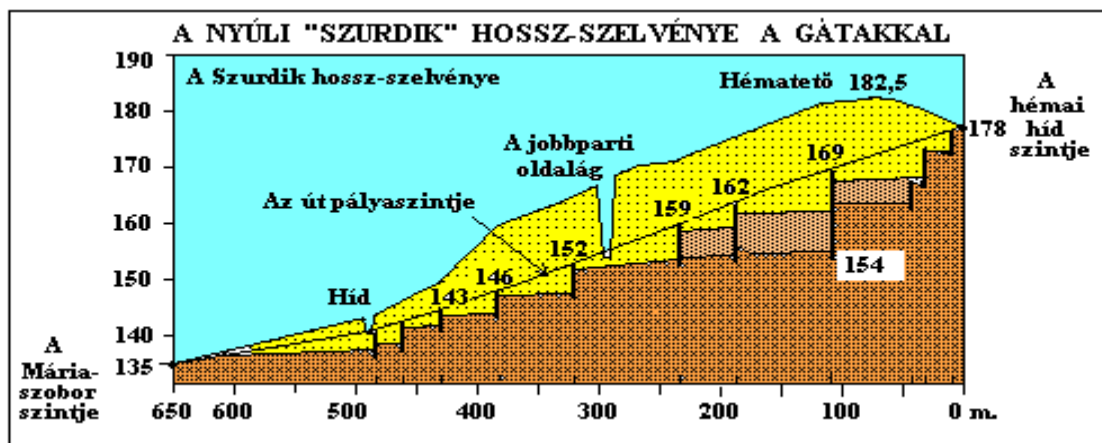
pedig a község sportlétesítményei tárulnak elénk. A közút gátszerű magaslaton fut, míg a vele balra párhuzamos járda lenn a házsor (Jókai u.) mellett. A templomtól mintegy 960 méter megtétele után érjük el a hegy lábát. Négyes útkereszteződésbe érünk. Utunkat a Táncsics M. utca keresztezi. Egy köves árok hídján átkelve mi a hegy felé menő, az árkot szegélyező utat követjük majd. Mielőtt azonban befordulnánk a Szurdik irányába, vessünk egy pillantást az útkereszteződésnél álló hatalmas, védett vadgesztenyefa oltalmában megbúvó szoborra is.

Az alacsony fakerítéssel védett, virágokkal körülültetett, 70 cm-es talapzaton 2 méteres korinthuszi oszlop áll, tetején **Mária karján gyermekével szoborral**. Fején a jellegzetes koronával. A talapzaton két évszám olvasható (1686 és 1701) egy címer és egy monogram (BM) társaságában. Valószínűleg a szobrot Bubnich Mátyás győri kanonok állíttatta a török kiűzése emlékére. (A töröktől a környék, így községünk is a középkorban sokat szenvedett) A helyi hagyomány szerint viszont az alkotás fogadalmi-engesztelő szobor abból az időből, amikor a kuruc-labanc háborúskodások idején a Heister generális vezette rációk felégették a falut büntetésül azért, mert Nyúl község népe a kurucok oldalán harcolt. Akármelyik állítás igaz, tény az, hogy ez a szobor a legrégebbi emberi alkotás, amely községünkben fennmaradt. Legutóbbi felújítására 1994 őszén került sor.

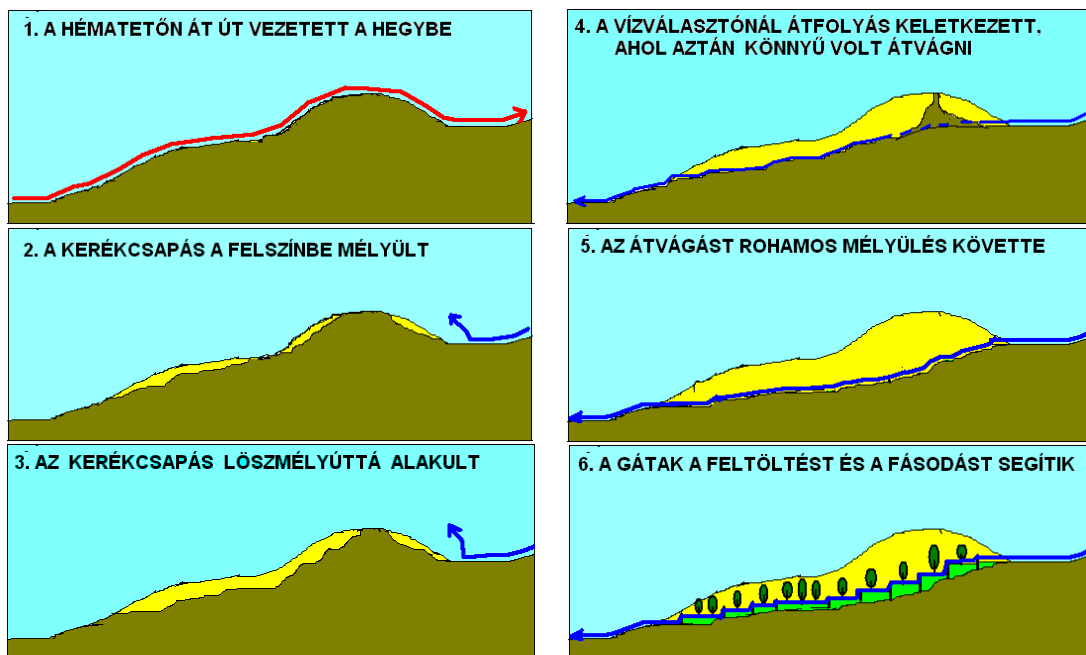
A barokk templom mellett a község másik híres látnivalója a helyi „í”-ző tájszólással „Szurdik” néven emlegetett óriás-vízmosás éppen itt, a Mária-szobornál ér véget. A 650 méter hosszú képződmény a Héma-tető dombélét merőlegesen átvágva 40-60 méter széles, helyenként 20-30 méter mély vízmosást jelent. A domb felső és alsó pontja közti szintkülönbség 50 méter. A vízmosást először az 1840-es katonai térképeken jelölték „Sárkánylik” néven.

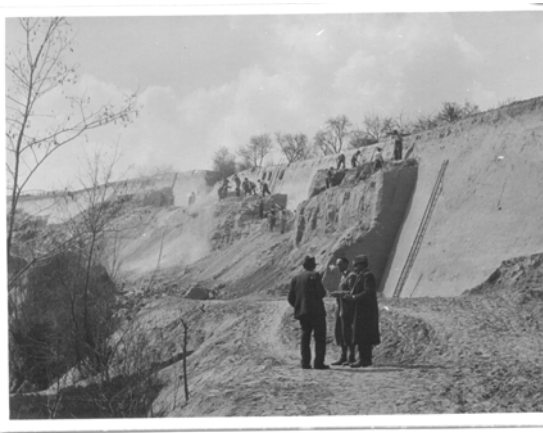
Kialakulása tehát mintegy 150-200 évvel ezelőtt kezdődhetett, amikor a török távozása után a távolabbról betelepülők miatt megszaporodó lakosság a megélhetésüket jelentő szőlőterületek növelése érdekében az erdőket mindinkább kiirtotta, utat nyitva így a felszínt pusztító erózióknak. A vízügyi szakemberek szerint a felsőbb utcák (Cinege, Berek, Vaskapu, Madarász utca) mintegy 2 km²-es vízgyűjtőjéről 20 perc alatt ért ide az 1 méternél magasabban hömpölygő, másodpercenként 4-5 méteres sebességű lösztől szőke áradat, amely akár 20 köbméter vizet is szállíthatott másodpercenként! A lerohanó víz a felsőbb utcákat mélyutakká változtatta, majd a Háma utcán végigszágulva az ottani házakat rendszeresen elárasztotta. Ezért az ott élők panaszának enyhítésére valamikor az 1800-as évek derekán a Héma-tető alacsony vízválasztóját átvágták és a lezúduló víztömeget a túloldali vízmosás mélyútját is felhasználva a falu felé terelték.

A meg gondolatlan emberi beavatkozás következtében a Sárkánylyuk szurdok pár évtized alatt félelmetes vízmosássá szélesedett és mélyült, miközben a belőle elhordott löszös földtömeg komoly gondokat okozva a síkságra települt falurész házainak gyors feltöltését eredményezte.

(Nagyszüleinktől tudjuk, hogy a nyúli templomba egykor lépcsőn kellett felmenni, ma kövezete a környező térszintnél alacsonyabb.) Végül a sokasodó panaszok orvoslására a vízmosásból alárohanó, hegylábhoz érkező vizet egy csatornával északra, a Kis-Pándzsa felé irányították, a falut pedig a „Szurdik” felől rájuk zúduló áradattól az egykori hordalékkúp anyagából kialakított gáttal védték meg. (E gát tetején fut ma a Jókai utca forgalma.). A vízmosás további szélesedésének és mélyülésének fékezésére a szurdokba 1935-ben hatalmas kőgátakat építettek. Később 1960-ban, végül 1980-ban került sor újabb gátépítésekre. S bár 1959-ben egy hatalmas eső után még gátszakadásra is volt példa, a több új gát hatására végre megállt a vízmosás további növekedése és megindult a feltöltődés és a lassú befásodás. A szabályozások során, 1954-ben kapott helyet a hegybe felvivő aszfaltozott út is a partfalba kialakított nyomvonalon. Itt vezet fel a zöld turistajelzés is, melyet az autóbusról leszállva mindeddig követtünk.

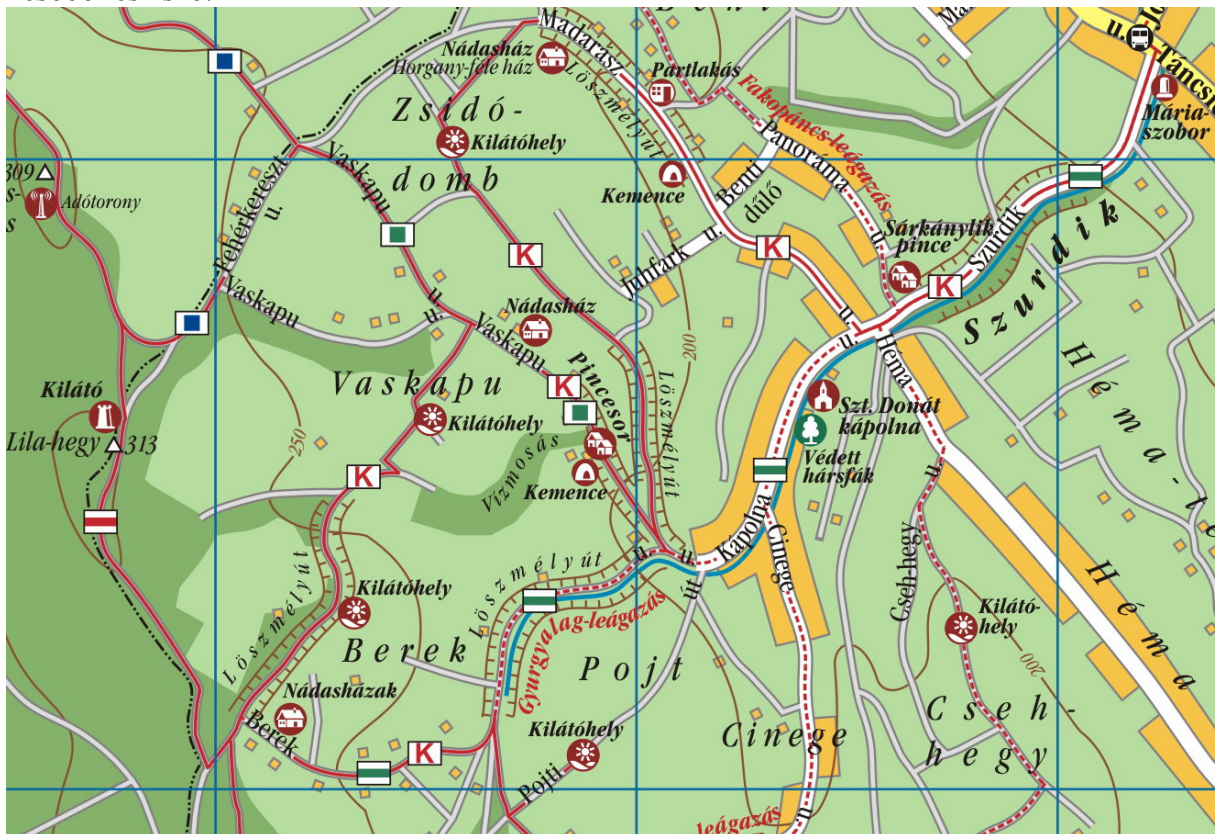
Ma a Sárkánylyuk szurdok a Fertő-Hansági NP-hoz tartozó természetvédelmi terület, mely sajátos geológiai látványosság, feltárva az egykor itt hullámzó Pannon-tenger üledékrétegeit és a jégkorszak hulló porából lerakódott lösztakarót. Meredek fala nemcsak a partlakó madaraknak ad védett élőhelyet, de nevezetes pincék kialakítására is csábította őseinket. Nyúl leghíresebb pincéje, a Sárkánylik pl. a nyúli borút fontos állomása.

A „**Sárgánylik**” természetes, U alakban kimélyített pincéje állítólag legalább 500 éves. Egykoron dézsma-pinceként szerepelt, vagyis ide gyűjtötték a hegyközség egyházi birtokosai a beszolgáltatott tizedet. Érdeemes látogatást tenni e föld alatti világba! Hatalmas, több ezer literes fahordókban érlelik, őrzik Lengyelék, a jelenlegi tulajdonosok a hegy nemes nedűit. (Nyitvatartásos vásárlási lehetőség, szíves invitálás várja a megfáradt vándort e helyen.)

A Szurdikból felérve négyes útkereszteződéshez érünk. Balra a Szurdik hídján át a Héma utca felé kanyarodik az út. (A hídon túl néhány gépkocsi számára elegendő parkolási lehetőség van.) A Héma 1 km hosszú utca, mely az előhegyet (Hématető) választja el a második domb sor itt felmagasodó tagjától (Cseh-hegy).

Az útkereszteződésben középen a Szurdik folytatásaként a Kápolna utcába juthatunk. Mivel a hegyet végig járó túrautunkon ezen az utcán jövünk majd visszafelé, ezért erről később lesz szó.

Ha folytatni akarjuk a Kökörcsin-körút bejárását, akkor viszont a Szurdikból felérve a négyes útkereszteződésben válasszuk a jobb felé kanyarodó **Madarász utcát**.

Ez az utca lényegében a Héma folytatása. Jobbra tőlünk a Bent nevű dombvonulat magasodik. Tetején magán-csillagvizsgáló kupoláját fedezhetjük fel. Balra a Zsidó-domb emelkedik ki. Mindkét dombon nyaralók, hétvégi házak tarka sokasága figyelmeztet bennünket, hogy itt már az üdülőövezet területén járunk. A Bent dombhátán utcává sűrűsödő házak elnevezése árulkodó. „Panoráma utca” hirdeti a Madarász utcából felkanyarodó faragott utcátábla. A mintegy 750 m-es Madarász utca középső és felső szakasza löszmélyút. A hegyből lezúduló víz alakította, formálta ilyenné. Balra egy ördögcérnával befutott partfal oldalába **kenyérsütő kemencét** pillanthatunk meg. Nyúlón korábban elterjedt szokás volt a kemencéket partfalba mélyíteni. Mára sajnos csak egy-kettő maradt meg közülük mutatóba. Tovább menve magasodik a partfal. Érdekes felfelpillantani, mert jobboldalt különleges látványban lehet részünk. A lecsöngő ördögcérnahajtások közül ablak kukucskál ki a partfalból. Pincére nem szokás ablakot nyitni, itt sem arról van szó! A meredek löszfal mögött egykori **partlakás** rejtőzik.

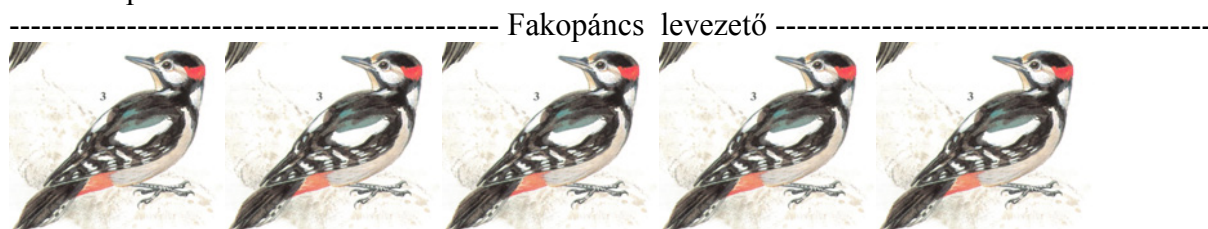
Persze ma már csak kevesen tudják, mi az a partlakás! A XIX. század végére rohamosan megnőtt a község lakosságának száma. Akkortájt családonként 8-10 gyermek nem volt ritka. Ennyi gyereket kiházasítani, lakáshoz juttatni viszont nem volt könnyű dolog. Különösen akkor nem, amikor 1888 után a filoxéravész idején a szőlőből, boreladásból élő hegyi lakosság egy csapásra elszegényedett. Kényszermegoldásként sokan az Amerikába való kivándorlást választották, míg mások a partfalakba vájt pincészerű lakásokba költöztek. Ezek télen melegek, nyáron hűvösek maradtak ugyan, de a rosszul szellőző, dohos környezetben tombolt a „morbus hungaricus”, sűrűn szedte áldozatait a tüdőbaj. A partlakások falát szépen fehérre meszelték, a maguk módján még be is bútorozták. A konyhai füstöt a felszínre vezetett szellőző járatokon át engedték ki, de azért

minden bizonnyal jutott belőle a bent lakóknak is... A partlakások többsége a két világháború közti időben vált lakatlanná, de egy itt élő idős őslakó elbeszéléséből tudjuk, hogy tán ez lehetett az utolsó, mert még az 1950-es években is laktak itt szegény sorsú emberek... A hegyközség más részein pl. a Rigósban is voltak partlakások, mára azonban vagy betemették, vagy pincévé alakították valamennyit. A valamikor itt élők leszármazottai mindent elkövettek, hogy a szegényteljes múlt emlékeit végérvényesen eltüntessék, unokáik emlékéből örökre kitöröljék a nyomorúság tanúbizonyítékait...

Pár méterre az utolsó partlakástól baloldalon azt is szemügyre vehetjük, hogy milyen volt elődeink igazi hajléka. A **Horgány-ház** ugyanis szinte teljes épségben maradt meg. A nádfedeles tömésfalú öreg épület meglepően jó állapotban vészelt át több mint 100 évet. Nyúlón csak kevés maradt meg közülük. Többnyire az 1880-as években épültek, de Écsen találtak 1848 előttit is! Kalapos kéménye, búbos kemencéje ritkaságszámba megy...

A Madarász utca vége felé kiépített parkoló és pihenőhely csábít bennünket néhány perces letelepedésre.

Le a FAKOPÁNC ágon	(Templom-Mária-szobor-Szurdik-Madarász u).- Panoráma u. --- -Bednár-horgas-Bent (rabok emléktáblája, Vincellérsor)- Táncsics u.	7580 méter
---------------------------------	--	------------

Ha nem akarjuk bejárni a hegy felsőbb utcáit, vagy kevés időnk van, viszont újat is szeretnénk látni, akkor menjünk le a Fakopáncs leágazáson, mely a Táncsics utcai buszmegállóhoz visz bennünket. A Madarász utca végén az út Y alakban kettéágazik. Ha balra megyünk tovább, a Kökörcsin-körút gerincvonalát követjük, ha pedig jobbra az aszfalt úton indulunk el, akkor a Fakopáncs-leágazást választottuk. Kisebb emelkedő után az út jobbra fordul. Itt érdemes megállni, mert Győr irányába remek kilátás nyílik a tájra. A kanyarban irányjelző tábla mutatja, hogy az aszfaltozott urat elhagyva balra lefelé menjünk tovább.

A bokrokkal szegélyezett út egyre mélyül, lassan balra tart. Nemsokára baloldalon egy magányos épülethez érünk, itt figyeljünk, hogy az újabb irányjelző táblát, mely a Bednár-horgas lejárati pontját jelzi, el ne kerüljük! A tábla az út jobb szélén, sűrű aljnövényzetből kiemelkedve jobbra lefelé mutat. Lépcsősoron ereszkedünk alá a horgas fenekéig, közben homokkősziklákat kell kerülnünk. A horgas félhomályában lefelé haladva jobb felől pincesorhoz érkezünk.

Itt, a horgas pincékkel kísért partfalába helyezték el azt az emléktáblát, melyet a kismegyeri csatában (1809) elfogott és itt, a nyúli pincékben fogságban tartott több mint 100 grazi katona emlékére állítottak. A Győrt megszálló napóleoni francia sereg által már kivégzésre előkészített század katonáinak életét végül is egy bátor magyar nő leleményessége mentette meg. Az emléktábla közelében levő pincés présház sor (Vincellérsor) elől szép rálátás nyílik a községre és a Pannonhalma felé nyúló völgyre. Innen már rövid gyaloglással elérhetjük a Rákóczi-telep buszmegállóját, vagy megpihenhetünk a közeli Kiskulacs borozóban.

-----tovább a Kőkörcsin-körúton -----

Ha a Kőkörcsin-körutat folytatni szeretnénk, akkor célszerű a Madarász utca végében levő pihenési lehetőséget kihasználni, mert a pihenőhely után balra fordulva meglehetősen meredek út visz fel a **Zsidó-domb** tetejére, melyet vasúti sínek egykori talpazataként használt betongyámokkal tettek kocsik számára is járhatóvá. Feljebb nyaralók sorakoznak.

Az erős kaptatón már csak a szusszanás ürügyén is, érdemes néhányszor megállni és hátra nézve gyönyörködni az egyre szélesebbre tárulkozó látóhatárban .

Ha a Bent tetején húzódó utcát Panráma utcának nevezték, akkor ezt Messzelátó utcának lenne érdemes elkeresztelni. Különösen a 241 méteres Zsidó-domb tetejéről nyílik remek kilátás a Győrtől Pannónhalmáig szétnyíló látószögben. Tiszta időben nemcsak Nyúl község utcáira, de a távolabbi községekre is szépen rálátni. A Gerecséig terjedő síkság messzeségein szabadon fut a szem a ködlő távlatok felé. Hátat fordítva a kilátót hordozó Lila és az URH-antennával megemelt Hegyesmagas jelöli ki a látóhatár felső vonalát. Innen dél felé végigtekintve az erdős 280 méteres gerincen a Kőhányás és a Szent Pál-hegy egyenletes vonulatán fut a tekintet a távolba vesző écsi és ravazdi magaslatokig. Közvetlen alattunk a Vaskapu, balra a Kápolna utca, és a Cinege völgyei engednek betekintést, távolabb pedig a Cseh-hegy a Gerha és a Pillis emelkedik ki a nyúli dombok közül. Ez a pompás nézelődőhely mindenképpen megérdemelne egy kilátót.

A Zsidó-domb gerincén 750 m-es földút halad végig, mely egyenletesen DK-felé tartva ér le a Vaskapu utcába, de annak Kápolna utcába való torkolata előtt ez a földút már fokozatosan mélyül. Ezt a hangulatos löszmélyutat a helybeliek Torkos útnak nevezik. Nevét onnan kapta, hogy a „mindenki cseresznyefája” mellett vezetett el... A mélyútban nyáron kellemes sétálni. A felül összezáruló akáclombok árnyas takarásában olyan érzése van az embernek, mintha csak egy természet alkotta metróalagútban ballagna...

A Torkos út a **Vaskapu** bejáratához vezet bennünket. Ne menjünk ki azonban a Vaskapu utcából sem a lefelé vivő Kápolna utca, sem a felfelé vezető Berek irányába (ezekről visszafelé utunk során lesz majd szó), hanem hegyes szögben jobbra fordulva kanyarodjunk vissza a Vaskapuba. A hagyomány szerint a török időkben az utca bejáratát biztonsági okokból eltorlaszolták, innen az utca elnevezése. Mások szerint vasból levő kapu állt itt. A legvalószínűbb azonban, hogy csupán az utca szűk szakadékos, vízmosásos jellegét fejezték ki ezzel a találó elnevezéssel.

A Vaskapu minden bizonnyal Nyúl község egyik legjellegzetesebb látnivalója, tipikus pinceutca. A 450 méteres löszmélyútnak különösen az alsó, bevezető szakasza látványos. Az esőzésekkor alááraduló víz 4-5 méteres meredek falú mélyutat hozott létre, ezek a partfalak az elmúlt századokban pinceásásra csábították az egykoron itt élőket. A hajdani utca ősi képére már csak a Szél Fiai Fogadó előtt balról betorkolló vízmosás gátja alatti partfalban lelhetünk. Itt egy partba mélyített kemence nemrég omlott be. Fölötte a nádas ház áll még, igaz kissé átalakítva, sőt idős tulajdonosa is él, talán ő itt a legutolsó őslakó...

Hajdanában a Vaskapu Nyúlhegy egyik népes utcája volt. Mára azonban csaknem teljesen elnéptelenedett. Lakói leköltöztek. A fiatalabbak a falu valamelyik lakótelepére az idősebbek pedig fokozatosan a temetőbe... Helyükbe az újkori népvándorlás más gondolkozású és szokású embereket hozott, akik hétvégi házaikkal, nyaralóikkal új arculatú pincéikkel pakolták tele az ősi utcát. Ezért van az, hogy a régi és az új tarka összevisszaságban néha egymás szomszédságában lelhető fel itt. Voltak, akik építményeik létrehozásakor szerencsésen ráéreztek arra, hogy mi a tájba illő, voltak viszont olyanok is, akik csak pénztárcájuk vastagsága szerint építkeztek... A löszfalakba sorakozó pincék tulajdonosai egymással versengve építik ki pincéik bejáratí részét. Régi pincetorok már csak elvétve látható a meredek partfalban. Az átépített pincebejáratok mögött többnyire a pincék belső világa is átalakulást szenved. Többen téglákkal kiboltoztatják, előtérrel, vagy fogadótérrel bővítik pincéiket. Aki a borút követelményeinek is szeretne megfelelni, még vizesblokkal is ellátja...

A kétoldalt ráánk köszönő pinceszájak közt fokozatosan felfelé haladva érjük el balra a Szél Fiai Fogadó épületegyüttesét, jobbra a partfal folyamatosságát megszakítva a fogadó terjedelmes parkolója bontja meg az utca eddig egységes látképét.

Innen kezdődik a Vaskapu felső szakasza. A partfal fokozatosan lealacsonyodik, a pincék elmaradoznak. Jobbra még egy nagyon szépen megőrzött és a tájba illő módon bővített régi nádas házat láthatunk. Ennek utcai szakaszán is példaszerűen oldották meg az itt már alacsonyabb partfalak védelmét. E házat elhagyva az utca kettéágazik. Jobboldali ága fokozatosan emelkedve egyenesen a győrújbaráti határszélre visz fel, baloldali ága pedig melyben tájba nem illő hivalkodó villák és tájidegen nádas házak épültek egy kisebb völgylapályt követve a Lila lábához simul.

Az útelágazás előtt a Vaskapuból balra alig észrevehető kiágazással **Szekérút** vezet a dombtetőre. A meredeken emelkedő utat (100 méteren 20 m-es a szintkülönbség) itt is beton aljzatok lefektetésével tették járhatóvá. A dombtetőre érve (231 m magasból) meglepően szép kilátásban lehet részünk. Különösen keleti, délkeleti irányba (pl. Pannonhalma felé) nagyon szép a látkép. Egy kisebb lapály után érjük el a Lila lábánál az erdő szélét. Utunk itt egy jól járható, mintegy 550 méter hosszú vízmosásos 4-5 méteres partfalú mélyútban vezet tovább, mely előbb balra majd jobbra kanyarodva ér fel a Felső-Berek tetejéhez. Az akáccal kísért vízmosás a Torkos úthoz hasonlóan kellemes árnyas sétaút, mely 260 méteres magasságú végpontjáig fokozatosan (mintegy 40 métert) emelkedik.

Nem sokkal a mélyút felén túl érdemes egy baloldali kijáratnál pihenőt tartani. Itt egy kisebb plató tetején is remek panoráma fogad bennünket. A csodálatos tájképi látvány ad csak magyarázatot arra, hogy miért telepedtek meg elődeink ebben az előnytelen magasságban is. Néhány régi ház aktív nyaralóként ma is funkcionál idefönt. A mélyútba visszatérve több elhagyott pincebejárat, itt-ott elvénült gyümölcsfák jelzik az egykori porták mára elhagyott udvarhelyeit.

A mélyút a Felső-Berek végét elérve a Tényő felé menő kocsíútba torkollik. Itt, az erdő szélén érjük el újra az országos zöld túraútjelzést is, mely a Berek felől felérve kicsit feljebb a pirossal találkozik, aztán onnan a piros a Lila csúcsán (313 m) levő kilátónak használt geodéziai mérőtorony felé vezet tovább. Mi nem megyünk azonban fel oda (itt már így is 260 méteres magasságban járunk), hanem balra lekanyarodunk a Felső-Berekbe, ahol az út baloldalán 3 meglepően jó állapotban megőrzött (nemrég nádazott) parasztházat vehetünk szemügyre. (Sajnos a középső nemrég villámcsapás következtében leégett.)

Különösen a legutolsó, legfelső nádasház tűnik jó állapotúnak. Ilyenek népesítették be valamikor az egész nyúli hegyet! Ez a mini utcácska mindenképpen tájképi védelmet érdemel... Jobboldalon lepusztult, romos épületek mutatják, hogy pár évtizeddel ezelőtt még élénkebb élet zajlott itt... Nyaralók által kísért erősen lejtős, de „beton-talpfákkal” megerősített út vezet innen le a több, mint 400 méterrel távolabb, de 50 méterrel alacsonyabban fekvő Berek-laposba, ahol asztalokkal, padokkal ellátott fedett pihenőhely vár ránk.

----- Gyurgyalag vezető -----

Le a GYURGYALAG ágon	(Templom-Mária-szobor-Szurdik-Madarász u.-Zsidó-domb-Torkos út-Vaskapu-Szekér út)- Berek-Kápolna u.-Szurdik-Táncsics u.	6740 méter
-----------------------------------	--	------------

A **Berek-laposból** lehet feljutni a közeli Sípályához, de az erdő felé és a Pojt irányába is vezet fel út innen. A Berek-lapos ugyanis több irányból összefutó utak hegylábi találkozáspontja, ahol a környező dombokról lefutó vizek hordalékukat lerakva kisebb lapályt hoztak létre, melyből csak egyetlen lefolyási irány maradt a Berek felé. Nyúli túra utunk második vezetőjeként mi is ebbe az irányba indulunk tovább.

A **Berek** leginkább a Szurdikhoz hasonlítható vízmosás, bár 450 méteres hosszával attól méretben elmarad, de szélessége és mélysége vetekszik a Szurdikéval. A Vaskapu bejárat szintje és a Berek-lapos közti 30 méteres szintkülönbség jól jelzi a vízmosás elvi mélységét. Természetesen az itt is beépített gátak miatt ez nem jöhetett létre. A feltöltődés itt is gyors volt. Tekintélyes korú öreg fák jelzik a növényzet korai betelepődését. Az iszalaggal és más növényekkel sűrűn benőtt vízmosás miatt mindig is rászolgált nevére. A „berek” jelleg itt ma is kézzel fogható. Lefelé haladva az út a vízmosás baloldalán halad. A baloldali magaspart meredek löszfala a téli fagy hatására több helyen megrepedezik és olykor oszloposan elválva tömbökben az útestre zuhan. A lezúduló vizek szeszélyes vízmozgása miatt a nemrég aszfaltozott út felszínét itt jóval nehezebb volt biztosítani.

Az új aszfaltút a Berek végéig kíséri bennünket. A Berek folytatását attól a ponttól, ahol a Vaskapu kiágazik belőle, **Kápolna utcának** nevezik, innen kikövezett vizes árok mellett haladunk tovább lefelé. Egy kanyar után jobbról szélesebb utca, a **Cinege** csatlakozik a Kápolna utcába, aztán bal felé tekintve a Józandúló Fogadó hívogat, továbbmenve pedig nemsokára hatalmas hársfák között jobbra feltűnik a **Szent Donát-kápolna**.

A római korban vértanúságot szenvedett püspököt a szőlősgazdák védőszentjükként tisztelik ma is az egész községben és a természeti csapásoktól való védő-óvó közbenjárást tulajdonítanak neki. Az épület szentély része 1710-ből való, melyet 1830-ban bővítettek kápolnává és 1901-ben látták el harangtoronnyal. A kápolna melletti hatalmas védett öreg hársfák alatti szabadtéri oltárnál tartják minden évben a szent ünnepét (aug.7.) követő vasárnap délelőttjén a búcsúi nagymisét, melyre az egész községből sokan gyűlnek össze, hiszen ezt az ünnepet a falu lakossága is jobban magáénak érzi, mint a templom búcsúját, a késő őszi Mindenszenteket.

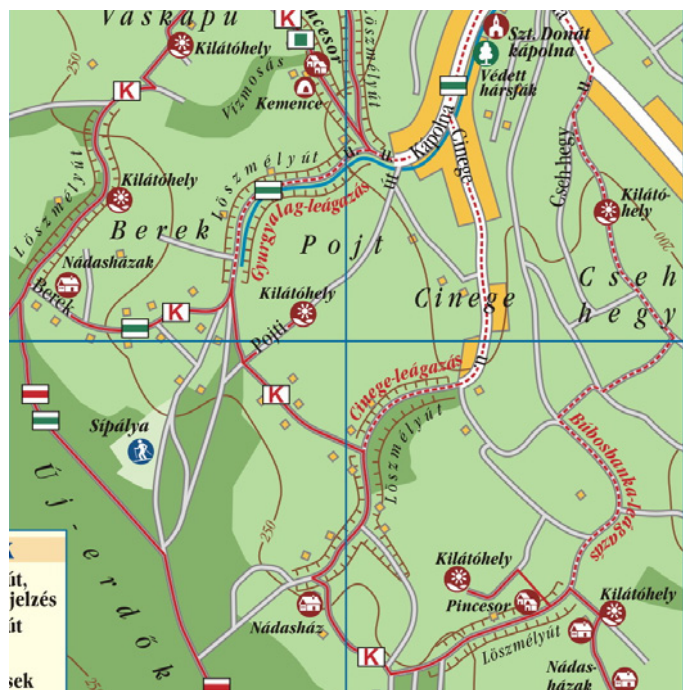
A Kápolna után tovább haladva hamarosan elérjük a Szurdikot és ezzel, ha ezt a lejárat lehetőséget kihasználtuk Nyúlhegyben tett sétánk végéhez értünk.

-----tovább a Kökörcsin-körúton-----

Ha viszont a Gyurgyalag-levezetőn nem megyünk le a Berek felé, hanem a Berek-laposból a gerinc úton folytatjuk sétánkat a **Pojt** irányába, akkor ismét betonlapokkal megerősített, erősen emelkedő rövid szakaszon haladhatunk tovább felfelé. Hétvégi házak alkotnak itt fenn kisebb utcát. Hamarosan fennsíkszerű területre érünk. Érdekes balra a Pojt tetején kisebb kitérőt tennünk a kínálkozó szép kilátás miatt. 240 méter magasból pazar rálátás nyílik a Pannonhalmától Győrig kitárulkozó tájra. Az utcához visszatérve mintegy 300 méteres lejtős szakasz következik, mely a **Felső-Cinege** vízmosásos szakaszába torkollik. Itt ismét alkalmunk van megpihenni, asztalok, padok várnak ránk.

----- Cinege levezető -----

		
Le a CINEGE ágon	(Templom-Mária-szobor-Szurdik-Madarász u.-Zsidó-domb-Torkos út-Vaskapu-Szekér út-Berek-Pojt)- Cinege-Kápolna u.-Szurdik-Táncsics u.	7290 méter

De a pihenésen kívül arra is lehetőségünk van, hogy a gerinc utat megszakítva visszatérjünk a Mária-szobornál levő buszmegállóhoz. Ha ugyanis itt balra (lefelé) indulunk el a nemrég aszfaltozott keskeny úton, Nyúlhegy egyik legrégebb óta lakott utcájába, a **Cinegébe** jutunk. A Cinege felső része vízmosásos jellegű, míg az alsó, amelyen leereszkedünk végig lakott. Balról a Pojt, jobbról a **Cseh-hegy** dombháta határolja. Az utca végül nem sokkal a Szent Donát kápolna fölött torkollik a Kápolna utcába. Innen a túraút azonos a második levezetőnél leírtakkal.

-----tovább a Kökörcsin-körúton -----

Ha viszont a Pojt felől jövet a **Felső-Cinegébe** érve jobbra kanyarodunk, akkor a Berekhez hasonló vízmosásos, gáttal megzabolázott területre érünk. 150 méterrel feljebb a vízmosás elágazik. Amennyiben a jobb oldali ág mellett az aszfaltozott utat követjük, újabb 130 méter megtétele után az erdő szélén egy hatalmas fa árnyékában magányos parasztház vonja magára figyelmünket. Gazdasági és melléképületei elárvultak, homlokát benőtte a borostyán.

Itt ne menjünk tovább az erdő felé, hanem az aszfaltozott utat követve forduljunk balra. Az aszfaltút azonban csak a dombtetőig visz fel s ott egy magánszemély birtokára kanyarodik be. (Tehetős magánszemély építtette az utolsó útszakaszt saját költségén.)

A nemrég burkolt útszakasz jobb oldalán viszonylag ép nádas parasztház látható udvarán kerekas kúttal. Az aszfaltút végétől újra lejt a terep. Nemsokára lapos részen egy az erdő felől jövő úthoz érkezünk. Ne jobbra, az erdő felé menjünk azonban tovább, hanem balra fordulva. Pár métert felfelé haladva máris elérjük a Kőhányás erdővel határos részéről lefelé tartó vízmosást. A vízmosásba érve balra kanyarodva folytassuk utunkat.

A **Kőhányás** nevű terület minden bizonnyal azokról a homokkőpadokról kapta a nevét, melyek részben a vízmosás falából kandikálnak ki, részben a szél deflációs, kifúvó munkája hatására kerültek napvilágra. Különösen a Kőhányás felső, erdő felé eső részére jellemzőek ezek a felszíni formák. A vízmosást mintegy 260 méter magasságban érjük el és 400 méteres szakaszon követjük ÉK-i irányban lefelé mindaddig, amíg baloldalt egy szép fekvésű pincesorhoz nem érkezünk. Kettő közülük különösen tetszetősen kiépített előtérrel, pihenővel hívja fel magára a vándor figyelmét. Szomszédságukban egy beszakadt pince torkán át, (vagy még feljebb valamelyik feljárón) fel lehet menni a közeli dombtetőre is, ahonnan hatalmas messzeségekbe lehet ellátni. Ez a hely a Zsidó-domb mellett utunk egyik legjobb kilátópontja, ahol irányjelző is segíti a tájékozódást.

-----Búbos banka levezető -----

Le a BÚBOSBANKA ágon	(Templom-Mária-szobor-Szurdik-Madarász u.-Zsidó-domb-Torkos út-Vaskapu-Szekér út-Berek- Pojt-Kőhányás)- Cseh-hegy-Héma-Szurdik-Táncsics u.	8500 méter
-----------------------------------	---	------------

Ha e kilátóhelytől nem térünk vissza a Kőhányástól idáig kanyargó vízmosáshoz, hanem leereszkedünk a Cseh-hegy előtti lapályba, majd onnan átmegyünk a **Cseh-hegy** gerincén végigfutó gyalogútra, akkor onnan áttekinthetjük a **Hémát**, mely a Szurdiktól a Szűkútig éppen egy km hosszú. A Cseh-hegy legmagasabb pontjáról (214 m) különösen észak felé nyílik jó kilátás a Bent irányába és keletre a Gerece felé. Innen erősen lejtős úton 41 métert ereszkedve érünk le itt a Hémába. A régi hegyi iskola lepusztult épületénél balra fordulva rövidesen kijutunk a már emlegetett Szurdik hídjához, és a Sárkánylik pincéhez. Akár a Berek irányából a 2., akár a Cinegén keresztül a 3., akár a Cseh-hegyen át a 4. levezetőn jövünk is le, mindig a Sárkánylik pincéhez érünk. Innen általában a Szurdikon leereszkedve lehet leghamarabb elérni a Mária szoborral szembeni buszmegállót.

-----tovább a Kőkörösin-körúton -----

Ha megszakítás nélkül folytatni szeretnénk a gerinc utat, akkor a kilátóponton történő nézelődés után térjünk vissza a Kőhányástól jövő vízmosásba, majd pár méterrel lejjebb egy jobbra kivezető úton hagyjuk is el azt. DK felé lejt a terület. Itt már a **Felső-Rigósban** járunk. Hamarosan egy szépen rendbe hozott nádas ház mellett jobbra kanyarodva erősen lejtős terepen egy völgybe érünk, ahol néhány elvénült nádas ház alkot rövidke utcát, végül a fenti pincesorhoz képest 40 méterrel alacsonyabban a Rigós vízmosásos utcájába jutunk.

A **Rigós** Nyúl hegyi részének DK-i oldaláról gyűjti össze a vizeket melyek a Felső- és Alsó-Egesén át találnak lefolyást maguknak a Pándzsa felé. Egykor ez az utca is jóval népesebb volt, mára csak néhány elszánt lakó maradt itt mutatóba a nagyon hátrányos infrastrukturális adottságok miatt. Főleg a burkolat nélküli út nehezíti az itt élők és a hétvégi házak tulajdonosainak életét. A hegyből lezúduló áradat rendszeresen járhatatlanná teszi az utcát. A korábbi évtizedekben a vizek által kialakított magas partfalakat az itt élők sajátos módon használták ki. Lakásuk egy részét vagy az ólakat a partfalba mélyítették, másutt a partfalnak támaszkodó ház hátul pincszerűen a partban folytatódik. Itt is, mint a Madarász utcában sokáig voltak láthatók partlakások. Ezeket aztán idővel vagy betemették, vagy pincévé alakították. Végig az utcában különböző igényességgel elkészített pinceszájak ásítognak ránk. Egységes külső kialakulásának itt nyoma sincs! A hétvégi házak roppant eltérő értékskálában lelhetők fel errefelé is a szerény fabodegától a fényűző villáig.

Egy jobb és egy éles bal kanyarulat után egy a Cseh-hegy felől balról betorkolló vízmosás szája mellett haladunk el, s mielőtt az utca a Pillis lábánál a Felső-Egesébe torkollana egy pihenőhelyhez érkezünk, ahol padokon, asztalokon kívül utcai nyomós vízcsapot is találunk.

-----Sárgarigó levezető-----

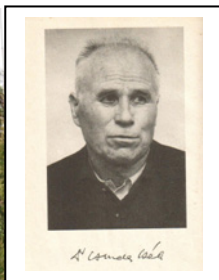
Le a SÁRGARIGÓ ágon	(Templom-Mária-szobor-Szurdik-Madarász u.-Zsidó-domb-Torkos út-Vaskapu-Szekér út-Berek-Pojt-Kőhányás-Rigós)- Egese-Alsó-Héma-Táncsics u.	8920 méter
----------------------------------	--	------------

Ha a Rigósból az Egesén át egy 1,5 km-es rövidítéssel megyünk le, akkor a Táncsics utca végén levő buszvégállomáshoz jutunk ki. Ezen a szakaszon is akad azonban néhány látnivaló. Nem sokkal a Rigósból való kilépés után a Felső-Egesében baloldalt haladunk el falunk szülőtte, **Dr. Csendes Béla** költő (1921-1996) egykori szülőháza mellett. A világtól visszavonultan, magányosan itt élte utolsó éveit a község jobb sorsra érdemes nagy műveltségű költője, aki a Rákosi-korszakban sokat szenvedett, hiszen a recski munkatábor poklát is megjárta. Politikai és vallási nézetei miatt előbb üldözve, majd mellőzve, elfeledve fiatal korában méltatlanul háttérbe szorították. Idősebb éveiben megjelent köteteivel viszont

már nem tudott utat törni magának a közben számára egyre idegenebbé váló irodalmi környezetben. A költő a nyúli temetőben alussza örök álmát.

Csendes Béla szülőháza a Felső-Egesében

A költő sírja a nyúli temetőben

A Felső-Egeséből az egesei kútnál jobbra fordulva az Alsó-Egesébe jutunk. Ennek középső szakaszán (jobb felől) is maradt még egy nagyon szép a régi nádas házak közül. A mélyútból a Szűkút betorkollásánál kilépve az Alsó-Hémán és az Iskola utcán át érjük el a Táncsics utca végén levő buszfordulót, ahol szintén padok, asztalok mellett pihenhetünk.

Az egesei közkút

Felújított nádas ház az Alsó-Egesében

-----tovább a Kőöröcsin-körúton -----

Ha viszont a Rigós végén nem balra, az Egese felé, hanem jobbra megyünk tovább, akkor Jobbról a **Pillis**, balról a **Gerha** gerince magasodik fölénk. Különösen ritka, szigorúan védett értékes és szép virágok élőhelye ez a környék. A kosborok néhány faja (bíboros-, agár- vitéz- és tarka kosbor) éppen úgy fellelhető errefelé, mint a kora tavasszal virágzó lila leplű leánykökörcsin vagy a gyepes domboldalakon az árvalányhaj.

A földút fokozatosan emelkedik. A hétvégi házakat elhagyva erdővel borított területre érünk. A part felmagasodik, hamarosan jól járható mélyútba találjuk magunkat. Ez a **Szili-horognak** nevezett gyalogút vezet át Écsre. A vízmosás fölött összehajló fák gyökerei sok helyen a levegőben meredeznek, mert a lefutó csapadékvíz görcsösen kapaszkodó „ujjaik” közül rég elhordta a talajt. A terep jócskán emelkedik. 60 méteres szintkülönbség leküzdése után érünk fel a Gerha és Pillis közti lapályba. A vízmosásból kiérve balra egy kopasz dombot pillanthatunk meg, tetején vadászok által fabrikált magaslessel. Érdeemes kitérőt tennünk és felkapaszkodnunk a dombra!

A 240 méteres magaslatról remek körkílátás nyílik a tájra. Jó időben dél felé a Bakonyig ellátni, ÉNy felé a Lila és a Hegyes-magas gerincszintje vezeti a tekintetünket, északra a távolban Győrt látni, míg közvetlen alattunk Nyúl utcáira pillanthatunk és a 82-es főút nyüzsgő forgalmát követhetjük szemünkkel, keletre a Kisalföld lapályán túl a Gerecse kéklő hegyei tűnnek fel, délkeletre a szent monostort hordozó vonulat keretezi a látóhatárt, míg délen Ravazd erdős dombvonulatai sorakoznak elénk.

Visszatérve az Écs felé vivő ösvényre vízszintes úton haladva érjük el az erdőszélen a községhatárt. 100 évvel ezelőtt még kisebb állóvíz, a Kálmán-tó vize csillogott itt. A községhatár nyúli oldalán jó állapotú nádasház árválkodik. Itt forduljunk balra és kövessük a két község határán vivő földutat. Előbb enyhén emelkedik, majd fokozatosan lejt a terület. Jobbra időnként szép rálátás nyílik Pannonhalmára és Écs községre. Mintegy 550 méter megtétele után érjük el a gerhai keresztet.

A nemrég helyreállított **gerhai pléh-Krisztus** ma látszólag lakatlan terület közepén árválkodik. A nyúli oldalon egykoron itt csinos utca húzódott. Házai az utóbbi 20-30 évben tűnedeztek, fogytak el. Lakóik kihaltak vagy elköltöztek s a házak fokozatosan leomolva összedőltek. A régi udvarok helyét elvadult gyümölcsösök és orgonabokrok jelzik. Az écsi oldalon ma is állnak a házak, Mezőszél néven folytatódik ott az utca. A kereszt mellett pihenőhely vár bennünket.

A két vén prэшázmatuzsálem bejárata előtt még érdemes utolsó pillantást vetni az alattunk elterülő tájra. Közvetlen a domb lábánál a Külső-Incső területén emelkedik az egykori **püspöki prэшáz** jellegzetes épülete. Itt őrizték korábban azt az óriási faprést, amellyel utunk legelején találkoztunk. Kissé távolabb, lenn, az utca végén hatalmas védett tölgyek terpeszkednek.

Visszaereszkedve az ördögcárnával sűrűn benőtt meg-megszakadó partok közé, fokozatosan eltűnik a látóhatár az ember szeme előtt s azon kapja magát a turista, hogy egy kocsikkal is járt vízmosás alján ballag egyre lefelé. Egyszer csak balra elfogy a part és egy terebélyes felhagyott homokbánya meredek falú karéja zárja le a képet. Itt fut össze az Öreg- és a Kis-Gerha közrefogva a homokbánya meredélyét. Előlről kerítés nehezíti meg a bánya megközelítését.

A partfalba pompás tollú, színes madarak, gyurgyalagok tanyáznak. Hosszú járataikat a meredek löszfalba mélyítik. A hátyáásszárnyúakra vadászó szigorúan védett madarak biztonságát a kerítésen kívül leginkább a partfalak hozzáférhetetlensége is biztosítja. A kolónia májusban népesül be, de kora ősszel már a távoli Afrikában találjuk őket.

A két Gerha itt már vad, meredekfalú szakadékos 8-10 méter mély sebhelyet vágva a domb élébe egyesül, hogy aztán 270 méterrel északabbra lealacsonyodva, megszelídülve érjen véget az Incsőhöz érve. Innen mély köves árok vezet végig az Incsőn.

-----Tengelic kivezető-----

Ki a TENDELIC ágon	(Templom-Mária-szobor-Szurdik-Madarász u.-Zsidó-domb-Torkos út-Vaskapu-Szekér út-Berek-Pojt-Kőhányás-Rigós-Szili-horog-Gerha-Incső)- Iskola u.-Táncsics u.	10900 méter
---------------------------------	---	-------------

Az Incsőből balra kanyarodva az Iskola utcán lemehetünk a Táncsics utcai buszvégállomásig.

-----tovább a Kőkörcsin-körúton-----

Ha viszont a köves árok mellett megyünk tovább az Incső utcában, akkor a Vízművel szemben egészen a 82-es főút vonal menti buszmegállóig juthatunk, ahol Nyúl-Hegyet bekalandozó csaknem 11 km-es gerinc utunk végéhez érkezünk.

Köszönjük, hogy velünk tartott. Reméljük máskor is ellátogat hozzánk és községünk többi túraútjait is végigjárja! Szeretettel várjuk vissza!

A túraútvonalat összeállította, a térképeket, metszeteket és a fotók zömét valamint az útvonalak leírását készítette :

Szűcs Mihály
biológia-földrajz szakos tanár

VI.2.2. A NYÚLI KERESZT-ÚT

Turista csalogató

Különleges túraútra invitálom a Kedves Olvasót! Olyan gyalogtúrára, amely miközben fizikai erőpróba is, hiszen közel 13 km-t kell megtenni változatos terepen, ugyanakkor biológiai, geológiai, sőt néprajzi és más érdekes, értékes látnivalókban is bővelkedik, de (és ez benne a különleges) mindezek felül még egy szabályos keresztút is. Keresztút, mely 14 stációból áll, ahol Krisztus szenvedés-történetét felelevenítve járhatjuk végig a 2000 évvel ezelőtti történeteket. Egyesíti tehát a gyalogos turizmusban és a lelki elmélyülésben rejlő lehetőségeket. A bő félnapos túra fizikai fáradtsága valódi keresztthordozás nélkül is ízelítőt ad a szenvedő test gyötrelmeiből, de lehetőséget kínál a teremtett világ szépségeiben való gyönyörködésre is. Az egyes stációk komolyságát 14 feszület hivatott biztosítani. Nyúl községben ugyanis, ahol ezt a sajátos Kereszt-utat kialakítottuk, nem kevesebb, mint 16 út menti kereszt található, melyből 14-nek a megfelelő sorrendben való végiglátogatásával lehet eleget tenni annak az elvárásnak, melyet e speciális zárandok-túra nyújthat.

Kinek ajánlható ez a sajátos keresztút?

Mindenkinek, aki kellő önfegyellemmel szeretné próbára tenni önmagát. Szívből ajánlom például egyházi iskolák osztályainak, akik osztályfőnökük testi és lelki vezetésével próbálkozhatnak közösséggé kovácsolódni, hittanos, lelkigyakorlatos vagy ministráns csoportoknak, akik bizonyos szintre jutottak már a lelki épülésben, aztán vallásos családoknak, akik gyerekeikkel szeretnék egész napos túrára menni úgy, hogy végig érezzék az Isten közelségét, aztán olyan egyéneknek, akik egy napot gyalogos vezekléssel szeretnék tölteni, továbbá vallásos nyugdíjasoknak, akik jól érzik együtt magukat és akik alig várják, hogy egy-egy stációnál az imádkozás közben megpihenhessenek egy kicsit, végül mindenkinek, aki már rég óta járja a hazai és európai zárandokutakat.

Természetesen nem muszáj egyszerre megtenni a 12,6 km-t. Lesz, akinek az ideje, másoknak az ereje fogyhat el út közben. Sebj! Fő az, hogy ne adjuk fel végleg, hanem adott alkalommal folytassuk. Busszal érkező kedves vendégeinknek mondom, hogy a kereszt-út negyedénél, felénél és háromnegyedénél, de a legvégén is van buszmegálló a közelben, így aztán mód van arra, hogy akár 2, 3, sőt 4 részletben is végigjárhassuk ezt a lelki túrautat.

Az alábbi térképekkel, színes képekkel kiegészített úti kalauz részletes leírása az útvonalnak, a látnivalóknak. Segít abban, hogy el ne tévedjünk és mind a 14 keresztet megtaláljuk. Röviden bemutatja az egyes keresztok történetét és jelzi, hogy melyik stáció következik. Testi és lelki elemőzsiát mindenkinek magának kell hoznia erre az útra, a kalauz csak jelzi, hogy hol lehet megpihenni és hol illik imádkozni. A túraútvonal egyes szakaszai még a hangos rózsafüzér imádkozásra, sőt az éneklésre is alkalmasak (pl. löszmélyutakban lefelé menetben). A túraút különlegessége, hogy csábítási lehetőségeket is tartogat. Mindenkinek magának kell eldöntenie, pl., hogy megáll-e egy pohár borra, ha útközben megkínálják vagy megkívánja!!! A mértékletességet is tanulni kell, nos ez a Kereszt-út ilyen szempontból is remek terepgyakorlat.

Indulás előtt annyit elmondok még, hogy Nyúl község, mely Győr és Pannonhalma közt félúton fekszik, 4200 lakosú település. A lakosság 90 %-a legutóbbi népszámláláskor istenhívőnek vallotta magát, a hívők 95 %-a római katolikus. A Dorfmeister festményeiről híres barokk templom és a hegyi Szent Donát-kápolna külső és belső teljes megújítása valamint az út menti keresztok rendbetétele az utóbbi tíz évben zajlott le. Mindezek nagy mértékben lehetővé tették a Kereszt-út kialakítását.

Fontos tudnivalók:

A Kereszt-út útvonalának **irányjelző táblákkal** történő megjelölése és az egyes keresztek stációszerű megszámozása előre láthatólag a 2014-es évben megtörténik !!!

2011 tavaszától kapható továbbá olyan **turista térkép** is, melyen Nyúl község saját túraútvonalai is fel vannak tüntetve, tehát a Kökőrcsin-körút és leágazásai éppen úgy, mint a Kereszt-út.

Ez a térkép a **Sokoró (2013-tól második kiadásban megjelenő) térképe**, mely két melléktérképet is tartalmaz. Az egyikén Pannonhalma, a másikon Nyúl község saját túraútvonalai is láthatók. Ez utóbbi nagyon részletesen ábrázolja Nyúl turisztikailag fontos részeit, még a borút fontosabb pincészetei is szerepelnek rajta név szerint!!!

A Sokoró térkép beszerezhető a következő internet címen: www.map.hu

mely Szarvas András térképész mérnök honlapja

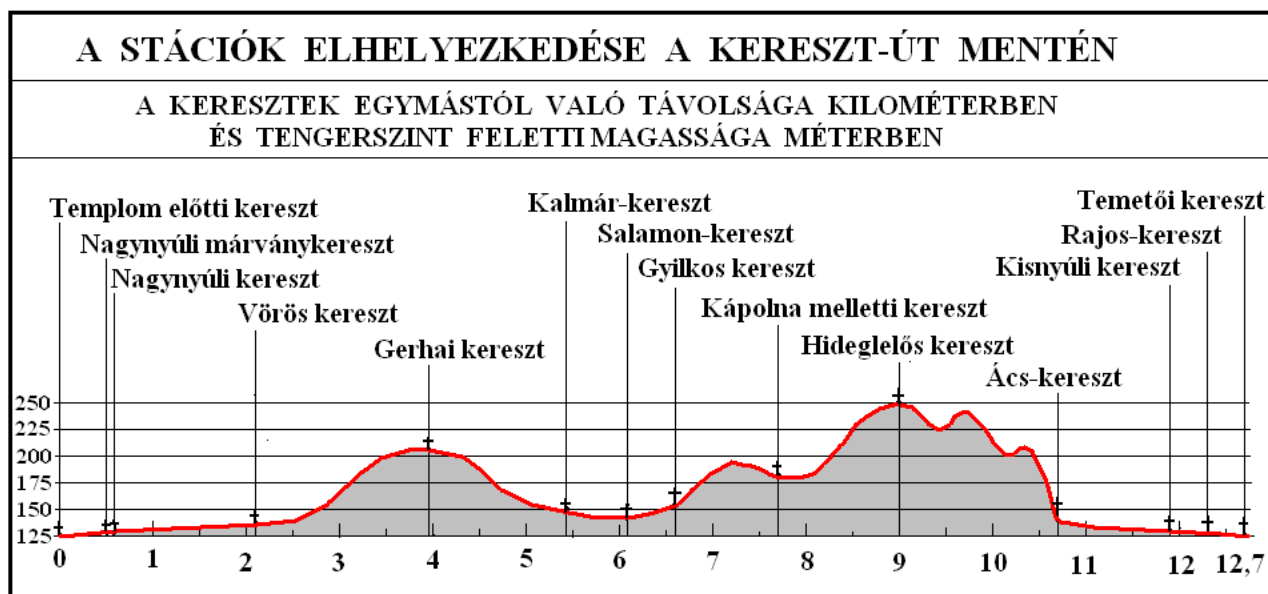
Ezen belül a **Katalógus / Rendelés** cím alatt

a **Turista / biciklis térképek-atlaszok** rovatra kell kattintani

A Sokoró főtérkép 1:50 000 méretarányú,

a Nyúl és Pannonhalma melléktérképek pedig 1:15 000-es méretarányúak, tehát a térképen mért minden cm, a valóságban 150 métert jelent.

A térkép ára 2013-ban **2000 Ft.**

A NYÚLI KERESZT-ÚT ÁLLOMÁSAI

0 m 250 m 500 m 750 m 1 km

A NYÚLI KERESZT-ÚT RÉSZLETES BEMUTATÁSA

Akár Győr, akár Veszprém irányából érkezik is hozzánk busszal a zarándok turista, a nyúli templom melletti megállónál kell leszállnia, mert itt kezdődik a Kereszt-út, pontosabban a templom előtti keresztnél. Ne induljunk azonban el gyalogtúránkra anélkül, hogy legalább egy imára be ne térnénk ebbe a nemrég kívül-belül felújított barokk istenházába. Az É-D irányba tájolt 35 m magas tornyú épület **1774-78 között épült. Terveit** (valószínűleg Fellner Jakab típusterve alapján) **Fritsch A. Ferenc** magyaróvári építőmester **készítette, ő volt a kivitelező is.** Az építéshez a pénzt a királyi udvari kamara biztosította. A felszentelésre Mária Terézia **Kornberger Mátyás** püspököt küldte el, aki az új templom számára magával hozta a **királynő ajándékait:** Krisztus keresztyének egy darabját ereklyetartóba zárva, (amit a császárnő XIII. Kelemen pápától kapott 1763-ban) és egy 1750-ből való szép kelyhet.

Szily János szombathelyi püspök (a templom akkori kegyura) kérte fel **Dorfmeister Istvánt**, korának 2. leghíresebb hazai festőjét, a templom képeinek elkészítésére. Az oltárképek **1785** telén, a mintegy 200 m²-nyi felületet kitevő freskók pedig **1786** áprilisától június elejéig készültek el. A **főoltárt, a szószéket és a padozatot is Dorfmeister tervezte.**

A főoltár 2,5x5 méteres képe az ó- és újszövetség főbb személyeinek ábrázolásával a **Mindenszentek** „bemutatására” vállalkozik, a mellékoltár képe pedig Krisztust ábrázolja a keresztfán. A főoltár fölötti freskón **Szent István első vértanú megdicsőülése**, a mennyezeti képen pedig **Szűz Mária megkoronázása** látható. A sekrestye felőli oldalon **Loyolai Szent Ignác**, a vele szembeni oldalon pedig **Szent Norbert diadalának** 5,5x 2,5 méteres freskója díszíti a templomot.

1981-ben. Samodai József új stációképeket készített. 2004-től 2007-ig Gábor Jenő irányításával 61,5 millió forint értékben teljes **külső-belső felújításra** került sor. **Ennek során** elvégezték a felvizesedett falak **szigetelését**, kicserélték a **cseréptetőt**, felújították a **járólapokat**. A nyolcvan éves régi **orgonát** pedig Takács Péter irányításával **25 regiszteresre bővítették**.

A **Kereszt-út 1. stációját** (Jézust halálra ítélik) képviselő kereszt a templom előtt áll, az első és második világháborús emlékmű közelében. 2007-ben cserélték újra, mert az eredeti, melyet 1884-ban készítettett Váczi Pál és neje Sebestyén Teréz, erősen lepusztult állapotba került. Úrnapi körmenet alkalmával sátrat formálva ágakkal szokták díszíteni

1. STÁCIÓ JÉZUST HALÁLRA ÍTÉLIK

**Pilátus a kezét mossa,
s Téged ítélt gyalázatra,
Hogyha engem megítélnek,
viseljem el bátran véled.
Vezess, Uram, vezess engem,
Veled éljek földön s mennyben.**

A 2. stációig a 82-es főútvonal másik oldalán, a Kossuth L. utca templommal átellenes felén célszerű továbbmenni Écs irányába. (A templom oldalkijárata mellett zebra vezet át a főútvonalon.)

A 82-es főutat követve mintegy 500 méter megtétele után egy útkereszteződésbe érünk. A főútból nyíló baloldali utca a vasútállomás felé vezet (Vasút sor) Jobbról pedig az Ady Endre utca torkollik ide. **A 2. stációt** (Jézus vállra veszi a keresztet) képviselő feszület az útkereszteződésben levő háromszögletű tér közepén áll alacsony terméskő fallal és lánckorláttal elkerített térség közepén. Ez az új márványkereszt 1992-ben készült el és még az akkori plébános, Szuchentrunk Mihály esperes úr áldotta meg, de sokáig a szocialista időkben egy vörös csillag oszlopa állt a helyén, melyet a rendszerváltás után távolítottak el onnan. Húsvétkor a feltámadási körmenet idáig jön el, majd a Takács Vendéglő előtt megkerülve a keresztet tér vissza a templomba.

2. STÁCIÓ

JÉZUS VÁLLÁRA VESZI A KERESZTET

**Fölvette a nagy keresztet,
Jézusom, ezt értem tetted.
Ha vállamat kereszt nyomja,
járjak véle a nyomodba'.
Vezess Uram, vezess engem,
Veled éljek földön s mennyben.**

A **3. stációt** (Jézus először esik el a kereszttel) képviselő feszület, a Nagynyúli kereszt csupán 50 méterre van az előbbtől, a Takács Vendéglő túloldalán, a buszváró mellett. Ez a kereszt a községben a legrégebbi. Felirata szerint 1854-ben állította Szűts András a falu végére, mert akkor még itt végződött Nagynyúl falu. Később a keresztet két ízben is felújították. Először Józsa Márton és neje Szűts Magdolna 1910-ben, aztán 2000-ben özvegy Kovácsics Gézőné. Eredetileg ez a kereszt állt a vörös csillag helyén a tér közepén, de a kommunisták mindenáron szerették volna véglegesen eltüntetni onnan. Szerencsére a térképészek nem engedték, mert a katonai térképen rögzített tereptárgy volt, így csak ahhoz járultak hozzá, hogy a tér közepéről a szélére kerüljön. A vörös csillag eltávolítása után aztán nem ez a régi kereszt került vissza eredeti helyére, hanem, amint az előző kereszt bemutatásánál kiderült, Szuchentrunk esperes úr újat készíttetett oda.

3.STÁCIÓ JÉZUS ELŐSZÖR ESIK EL A KERESZTTTEL

**Elesel, mert gyötrött tested
nem bírja el a keresztet.
Ha leroskad, botlik térdem,
tovább lépni segíts nékem.
Vezess, Uram, vezess engem,
Veled éljek földön s mennyben.**

Amikor **a 4. stáció** (Jézus édesanyjával találkozik) keresztje felé elindulunk, először keljünk át az előbb bemutatott kereszttől nem messze levő zebrán a 82-es főút másik felére és végig a járdát követve induljunk el Écs felé. . Mintegy 1 km megtétele után érjük el a Gerhalkanális hídját, aztán a Vízművel szembeni buszmegállónál elfogyalólunk a járda, mert jelenleg itt végződik a falu. Innen még további párszáz métert kell megtennünk a főút mentén a hatalmas nyárfák oltalmában álló helyi nevén Vörös keresztnek nevezett feszületig. Az egykori pléh-Krisztushoz 2008 őszén körmenettel vonultak ki a község lakói, a teljesen megújult kereszt felszentelésekor. A kereszt szentelésére készült az alábbi vers.

Kereszt az écsi oldalon...

*Út szélén őrt álló Krisztusok,
Hány fogja fel, aki átrobog,
S hány akad, aki föltekint,
Befelé nyeljük könnyeink...*

*Keresztek mindenütt, szerteszét,
Ki-ki vonszolja életét,
Gazdagnak lenni boldogan,
Törtetve igyekszik és rohan...*

*De hova sietsz, mondd, tudod,
Nem hagyta-e el Krisztusod?
El is feledted már talán?!!
Érted szenved itt fönna fán...*

*Magunk szabta keresztjeink,
Látod a Krisztus rád tekint,
Értünk vonaglik, tiszta seb,
Szeretné, ki-ki értse meg:*

*Arcod, ha sárba hempereg,
Van, ki viszi keresztedet,
S nem hagy már egyedül soha,
Érted történt a Golgota!!!*

*Út szélén őrt áll Krisztusod,
Tekintsen rá, aki átrobog,
Kereszt az écsi oldalon,
Ránk fér az égi oltalom...*

Nyúl, 2008. szeptember 14-én

Szűcs Mihály

4. STÁCIÓ JÉZUS ANYJÁVAL TALÁLKOZIK

**Jó Anyád jön veled szembe',
szíve vérez, reszket teste.
Találkozni Véled vágyom,
ez örömöm s boldogságom.
Vezess, Uram, vezess engem,
Veled éljek földön s mennyben.**

Az 5. stációt jelképező keresztig nem kevesebb, mint 1850 métert kell megtennünk. Induljunk hát el a Vörös kerestől a hegy felé menő földúton. Hamarosan elérjük a Külső-Incső féloldalas utcatorának házait. Utunkat itt ugyan balra fordulva kell majd folytatnunk, de fontos megjegyezni, hogy ha van időnk, érdemes jobbra is tenni egy kis kitérőt, mert nem messze innen a **Győri Püspökség** egykori szőlőjének **présházépületéhez** (a püspöki nyaralóhoz) érünk. A ház ugyan nemrég gazdát cserélt, de új tulajdonosa is szépen megőrizte az épület műemlék homlokzatát, rajta a latin felirattal: GAUDETE IN DOMINO SEMPER, (Örvendjete mindig az Úrban!) Díszes kapuzata is megmaradt. Itt állt egykor a Főapátság 1880-ban készült óriás faprése, mely 2012-ben a Községháza előtti parkban kapott helyet, ott, ahol utunk elején a buszról leszálltunk.

A püspökség szőlőjébe korábban a kispapokat is gyakran kihozták dolgozni. Nyúli öregek elbeszéléseiből tudjuk, hogy **Apor Vilmos**, aki akkor még Győr püspöke volt, sokszor megfordult itt és ha kellett, maga is példát mutatott a kispapoknak a fizikai munkában.

Pár házzal távolabb töben elágazó különös alakú védett öreg tölgyfák találhatók az egyik ház (Tölgyfa u. 2) udvarán. Az itt élő fiatal házaspár nagy szeretettel védi a becses famatuzsálemeket.

Térjünk vissza azonban az előbb említett hármas útkereszteződésbe. A Vörös kereszttől jövet ideérve forduljunk balra, Écs felé és mintegy 200 méter megtétele után a földút jobbra, a hegy felé kanyarodik és a térszint fokozatosan emelkedni kezd. Fiatal akácos szélén vezet az út felfelé. Lakossági összefogással tették járhatóvá a lejtős útfelületet az itteni szőlőtulajdonosok. Beton „talpfák” sorozatán haladunk felfelé a hegyoldalon. A meredekebb résznél az út jobbra fordul, aztán vízszintesen vagy alig emelkedve halad el néhány újonnan épült, hétvégi házzá fejlesztett, pincével egybeépült présház előtt, míg a Kis-Gerha felől jövő, felszínbe mélyült utat el nem éri. Itt éles szögben forduljunk balra követve a Kis-Gerha vonalát. Jobbra szőlők, présházak, hétvégi házak kísérik bennünket. A talpfákkal megerősített út egy darabig még velünk tart, aztán a víz vájta felszínbe mélyülő kocsút fokozatosan eléri a külső térszint. Jobbra egy nemrég nádazott pince előtt érdemes megállni.

Remek kilátás nyílik innen egyrészt észak felé, Győr irányába, másrészt keletnek. A Sághegy mögött nemrég telepített szélerőművek lapát-kerekei tűnnek elénk. Alattunk pedig Nyúl község terül el, jól kivehető a 82-es főút autóktól nyüzsgő csíkja.

Jobbra kordonos szőlőtáblák terpeszkednek, balra frissen nőtt akácos rontja a kilátást Pannónhalma felé. Itt már 200 méter magasságban járunk. Amikor elérjük a Nyúl és Écs között húzódó járhatatlan vízmosást, akkor jobbról feltűnik az Ajka-Győr gázvezeték irányjelző oszlopsora. Jobbra kanyarodva kövessük a gázvezeték nyomvonalát. Rövid gyaloglás után felérünk a Gerhai kereszthez, mely Kereszt-utunk **5. stációja** (Cirénei Simon segít Jézusnak.) Korabeli fényképek tanúsítják, hogy a mai kereszt őse fazsindelyes tetőszerkezetű volt. Nem tudjuk mikor állították, de azt igen, hogy 1927-ben újították fel.

Ennek pusztulása után tetőszerkezetének alakját megőrizve pala fedelet kapott a kereszt, de függőleges szára megrövidült. A feszület teljes megújítására 2010 nyarán került sor, megáldására körmenet zárándokolt ide 2010. augusztus 15-én, Nagyboldogasszony napján

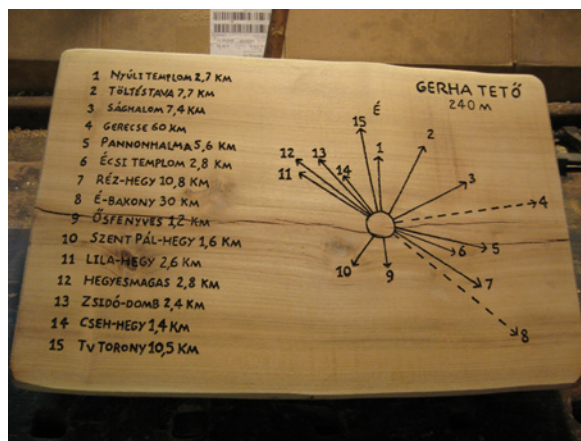

5.STÁCIÓ CIRÉNEI SIMON SEGÍT VINNI JÉZUS KERESZTJÉT

**Simon szíve együtt dobban,
segít Néked, lépdelj jobban.
Szívem másban testvért lásson,
segítsen az embertárson.
Vezess, Uram, vezess engem,
Veled éljek földön s mennyben.**

A Gerhai kereszt a Kökőrcsin-körútnak is fontos állomása, ahol asztalok, padok várják a pihenni vágyókat. A kereszt előtt kocsit vezet át Écsre. A második világháború után még a nyúli oldalon is utcásor állt itt, ma már csak az écsi oldalon maradtak házak, köztük néhány nagyon régi nádfedeles is, érdemes pár percet szánni arra, hogy ott is körülnézzünk. Ezek a nádfedeles döngölt falú 200-250 éves parasztházak már csaknem teljesen eltűntek mindkét községből. Nyúlon a Madarász utca, a Berek, a Rigós és az Egese utcában maradt belőlük néhány mutatóba.

A Gerhai kereszt mögött egy 240 méter magas névtelen kopasz domb emelkedik tetején a vadászok magaslest fabrikáltak, melyet remekül használhatunk kilátó gyanánt.. Ha időnk engedi, ide mindenképpen érdemes felkapaszkodni, **ez a hely ugyanis az egész Nyúl község legjobb kilátópontja**. Teljes körpanorámában lehet részünk. A tájékozódást egy faoszlopra erősített irányjelzős tájékoztató is segíti. ÉNy felé a kilátóval megemelt 313 méter magas Lila-hegy és az URH antennát hordozó Hegyes-magas (309 m.) zárja a látóhatárt, É-felé tiszta időben, akár a Pozsony melletti Kis-Kárpátokig el lehet látni. Győr házrengetegéből szépen kiemelkedik a Városháza tornya valamint a Színház épülettömbje, illetve a szabadhegyi TV-torony. Jobbra a Kisalföld síkján messzire fut a szem keleti irányba a Gerecse felé. DK-en pedig a Pannonhalmi Monostor koronázza a Sokoró szélső vonulatát.

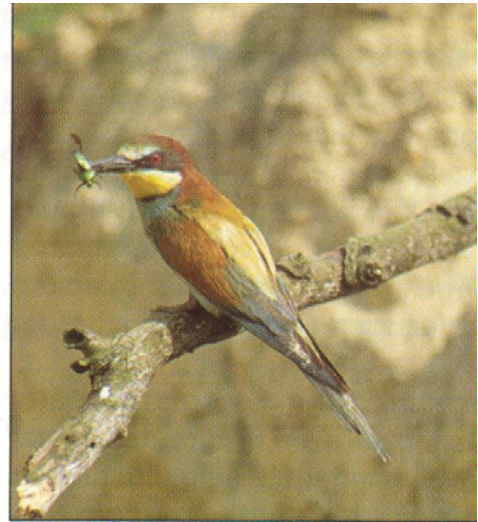
A **6. stációt** jelképező keresztig csaknem 1,5 kilométert kell gyalogolnunk. Utunk először

ÉNY felé tartva azon a területen vezet ahol, a háború után még utcasor volt. Az itt élő idős emberek aztán lassanként kihaltak vagy leköltöztek a faluba lakni. Házaikat lebontották, vagy azok az időjárás viszontagságainak kitéve maguktól romhalmazzá változtak. Ma már csak a gyümölcsfák és az út menti orgonabokrok jelzik az egykori udvarok helyét. A közeli domboldalak déli lejtői ritka, így védett vadvirágok élőhelyei (leánykökörcsin, különböző kosborok). Továbbmenve az út fokozatosan jobbra kanyarodik és egyre mélyül. Egykor a domb gerincén végighaladó kocsitűt a benne végigfolyó csapadékvíz hatására lassan löszmélyűttá változott. Itt-ott a vízmósás falából homokkőpadok és tömbök állnak ki. Itt már az Öreg-Gerhában járunk. Az út tovább mélyül, fölöttünk összeérnek a két oldalt behajló akácok.

A 6-10 méterre mélyülő szakadékszerű völgy erőteljesen lejt, alját a lezúduló esővíz időről időre kikezdi ugyan, de mivel elég sokan használják, így mindig újra és újra járhatóvá teszik. A romantikus vad vízmósás végül egy felhagyott homokbányához ér. Valójában itt fut össze a Kis-Gerha az Öreg-Gerhával. Az Y alakban szétágazó utak fogják közre a felhagyott bánya 6-8 méter magas homlokfalát, melyben színpompás tollazatú védett gyurgyalagok költenek tucatszámra. Költőüregeiket mélyen a löszfalba ássák

A két Gerha egyesülése után a mély vízmosás É felé tart és fokozatosan lealacsonyodva az Incső kikövezett vizes árkánál ér véget. Itt forduljunk balra. Utunk elválík a Kökörcsin-körúttól, mellyel a homokbánya óta együtt haladtunk. Mintegy 200 métert kell csak megtennünk az Incső utcában, amikor egy 4-es útkereszteződésbe érünk. Ne menjünk tovább a köves árok mellett, amelyet eddig követtünk, hanem forduljunk jobbra és fenn a part tetején fák oltalmában megpillanthatjuk **a 6. stációt** jelentő, itteni nevén Kalmár-keresztet, amelyet 1929-ben állíttatott Kalmár László és neje. Felújítására és megáldására 2010-ben ünnepélyes keretek között került sor.

6. STÁCIÓ VERONIKA KENDŐJÉVEL LETÖRLI JÉZUS ARCÁT

**Kendőjével Veronika
Szívét-lelkét nyújtja oda.
Jézusom, most arra kérlek,
Együtt érző szívvel éljek.
Vezess, Uram, vezess engem,
Veled éljek földön s mennyben.**

A 7. stáció (Jézus másodszor esik el a kereszttel) feszületéig mintegy 650 métert kell megtennünk a lassan jobbra kanyarodó Alsó-Héma utcán, mely fokozatosan lejtve az Iskola utcába torkollik. Ott balra fordulva 100 m-es gyaloglás után pillanthatjuk meg a **Salamon-keresztet**, mely 4 út találkozásánál áll, balra az Iskola utca-Zrínyi utca szögletében. Ezt a keresztet 1923-ban állította Salamon József és neje Jakatics Teréz. Felújítás utáni ünnepélyes megáldása 2009. szeptember 6-án történt.

7. STÁCIÓ JÉZUS MÁSODSZOR ESIK EL A KERESZTTTEL

**A keresztnek nehéz terhe
ismételten földre ver le.
Bár fölkelnék én is újra,
s nem lépnék már gonosz útra.
Vezess, Uram, vezess engem,
Veled éljek földön s mennyben.**

A Salamon-keresztől már jól látszik a Győrújbarát-Nyúl autóbuszvonali végállomása, buszfordulója. Ha utunk feléhez érve elfáradtunk, a buszforduló melletti pihenőhelyénél asztalokra és padokra találhatunk. Amennyiben nincs elég időnk folytatni a Kereszt-út bejárását, akkor itt, a Kereszt-út felénél, a busz végállomásánál van módunk félbeszakítani utunkat, hogy a következő hétfévén, vagy a számunkra alkalmas időben innen folytassuk.

Mintegy fél kilométerre a Salamon-keresztől, a Héma-tető oldalában áll a **Kereszt-út 8. állomását** (Jézus szól a síró asszonyokhoz) jelentő un. Gyilkos kereszt. Legegyszerűbben úgy juthatunk oda, hogy a Táncsics Mihály utca végén, a buszfordulóval szemben, a Márton Otthon előtt kezdődő járdán indulunk el Győrújbarát (ÉNy) felé. Kb. 250 méterre a Salamon-keresztől nyílik balra egy keskeny, de a gépkocsikerekek sávjában szilárd burkolattal ellátott út, a Hársfa utca, mely fokozatosan (mintegy 30 métert) emelkedve egyenesen a Gyilkos kereszthez vezet. Az utcácska névadója az a terebélyes, helyileg védett hársfa mely lombátorával oltalmat ad az út fölötti hegyoldalban felállított keresztnek, melyhez lépcsők vezetnek. A kőkereszt felirata szerint 1921-ben állították kiengesztelésül. A szomorú történet a XIX. század végére visz bennünket. A kereszt helyén egykor vincellérház állott. Ott történt az a tragédia, melynek során egy Cs.Varga nevű férj szerelemfúltásból és bosszúból kiirtotta családját. A kereszt tövében lakók elmondása szerint a férj a feleségén kívül 3 gyermekével is végzett s csak a legkisebb, pólyás gyermeküket hagyta életben. Mondják, hogy a temetés napján hatalmas jégeső volt és még a gyilkos apa szemfödelét is beszakította. Az életben hagyott legkisebb gyermek felnőtt korában aztán kiengesztelésül állította ezt a keresztet.

A majd 9 évtized azonban alaposan megviselte, így teljesen új feszület készült a régi helyett. Szentelésére 2009. augusztus 16-án került sor, ahova körmenettel érkeztek a hívek

8. STÁCIÓ

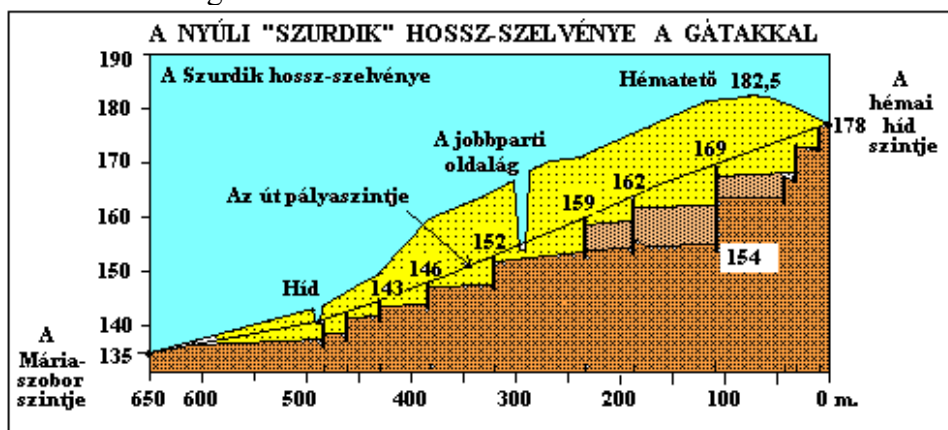
JÉZUS SZÓL A SÍRÓ ASSZONYOKHOZ

**Ne miattam jó asszonyok,
bűnötök miatt sírjatok,
Ezen túl már magam szánom,
s minden vétkem magam bánom.
Vezess, Uram, vezess engem,
Veled éljek földön s mennyben.**

A 9. stációt jelképező keresztig (Jézus harmadszor esik el a kereszttel) több mint 1 km megtétele vár ránk. Menjünk vissza kb. 50 métert azon az úton, amelyen feljöttünk a Gyilkos kereszthez és balra az első földúton induljunk el ÉNy felé. Kb. ¼ km megtétele után, az első kereszteződésben (Hangyalék pincészete mellett, ahol egy kettős villanyoszlop áll a kereszteződésben) forduljunk balra. Az út kisebb mélyedésben halad erősen emelkedve, kissé jobbra tartva a Héma-tető gerince irányába. Amikor felérve egy kordonos szőlőültetvényhez érünk, ott a T alakú kereszteződésben kanyarodjunk jobbra. Ez az út egyenesen kivisz bennünket a község egyik leghíresebb látnivalója, a **Szurdik** széléhez. Itt forduljunk balra. Ettől kezdve tőlünk jobbra végig a Szurdik szélén haladunk. Aki már egyszer is lenézett e szakadék mélyére, önkéntelenül felteszi a kérdést, hogyan alakulhat ki ekkora vízmosság?

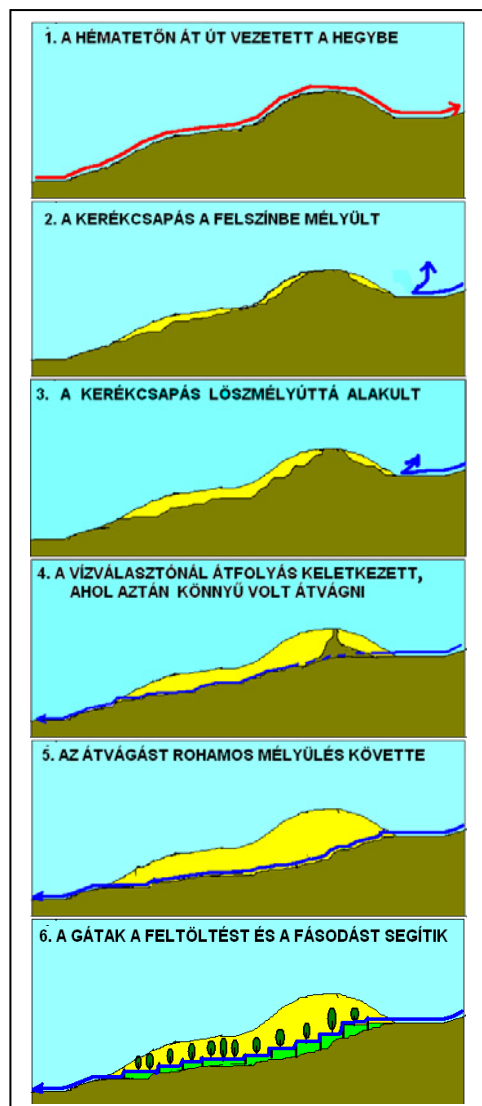
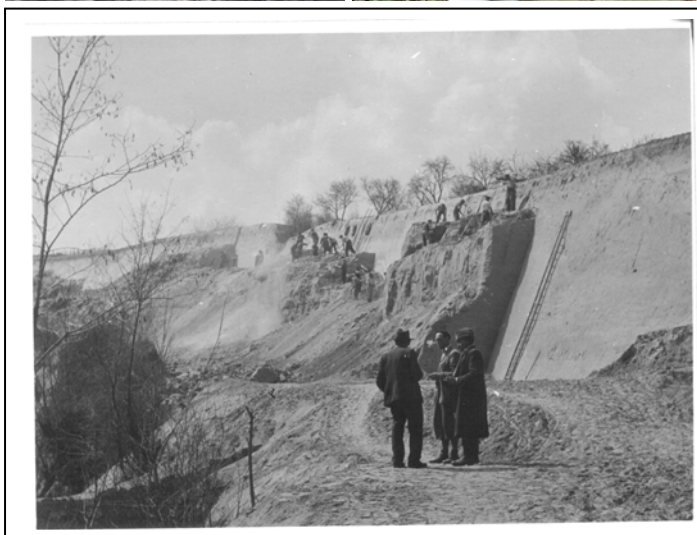

Ugyanis a Szurdik lényegében egy 630 méter hosszú, 40-60 méter széles, és 20-30 méter mély óriásszakadék, mely fokozatosan alakult ki az utóbbi 150-200 évben. Ez az irdatlan „sebhely” a Héma-tető ÉNy-DK irányú vonulatába, rá merőlegesen, DNy-ÉK irányban jött létre részben a heves esőzések nyomán lezúduló időszakos vizek hatására, részben pedig emberi beavatkozásra. Minden bizonnyal már a XIX. század első felében a Héma-tetőn átvezető út mindkét irányú lejtőjén a kocsikerék nyomán felvágott laza löszrétegben kialakult egy- egy löszmélyút. Ezek a gerinc felé egyre jobban bevágódva, hátrálva lassanként a vízválasztónál csaknem összeértek már, amikor az akkor élő nyúli hegybeliek a folyamatot felgyorsítandó átvágták a két löszmélyút közti vakondokjáratokkal már amúgy is átluggatott nyeret. Tették ezt azért, mert az átvágás előtt a fölöttük elterülő mintegy 2 km²-es területről a csapadékvizek itt egyesültek az előhegyként kimagasló Héma-tető mögött és az ott elterülő Héma utcán vágtattak végig rendszeresen veszélyeztetve az ott élők életét és házait. A kellően nem gondolt beavatkozás azonban túl jól sikerült. A hegyben összegyűlt vizek szívesen elfogadták új lefolyási irányukat, hiszen a hatalmas szintkülönbségből (50 m) adódó lejtéssel gyorsabban elérhették a hegy lábát. A másodpercenként akár 20-21 m³ vizet produkáló rohanó áradat pár évtized alatt egyre szélesedő és mélyülő omladékvölgyet, szaknyelven szurdokot hozott létre, amit az itt élő „i”-ző tájszólású lakosság nemes egyszerűséggel csak Szurdikként emleget.

A Szurdik, mint vízelterelő megmentette ugyan a hegybelieket az időszakos árvizektől, de ugyanakkor a kimosott és magával sodort hatalmas iszaptömeg rázúdult a síkságra települt falu (Kis- és Káptalannyúl) házaira. Egy-egy esőzés alkalmával akár 6-10 cm-es réteggel temetve be a síksági házakat. (A templomba egykor lépcsőn kellett felmenni!!!) Most a falubeliek jajdultak fel. Nem volt mit tenni, a lerohanó víztömeget egy csatornával a Kis-Pándzsa irányába terelték. A Szurdik egykori hordalékkúpját pedig gátként használva védték meg a házakat az áradásoktól. Ezen a gáton fut ma a Jókai utca forgalma. A Szurdik szélesedését és mélyülését kereszt irányú kőgátak beépítésével lassították le. Már vagy két tucat víztorpanthó kőgát épült az elmúlt évek beavatkozásai során (1935, 1954, 1960, 1980).

Bár a gátak magassága néha még a 10 métert is elérheti, de mára már mindegyik mögött teljesen feltöltődött a terület. A feltöltődött részekre fák települtek, lassan beerdősült a szakadék mélye. A növényzet is csökkenti a lefolyó vizek sebességét, ugyanakkor kedvez a madárvilág megtelepedésének. Az egész Szurdikot geológiai, vízrajzi látnivalói, tanulságai miatt védelem alá helyezték, ma a Pannonhalmi Tájvédelmi körzet része.

Az óriásvízmosást itt több száz méteren át felülről megfigyelhetjük, a legszebb rálátás azonban Héma-tető legmagasabb pontjáról nyílik a Sárkánylik pincével szemben. Fentről jól megfigyelhető a Szurdikban felvezető forgalmas aszfaltút is, mely Nyúlhegy legfontosabb természetes kapuja. A Héma-tetőről szép kilátás nyílik a Győrtől Pannonhalmáig elterülő vidékre éppen úgy, mint a hegy belső utcáira.

A Héma-tetőről az út a Héma utcába ereszkedik, innen a Szurdik hídján át érjük el a Szurdik felől feljövő utat. A híd után forduljunk balra. Itt kezdődik a Kápolna utca, melyben kövessük a hegyből lejöő köves árok vonalát. Hamarosan elmegyünk a nekünk jobbra eső Madarász utca torkolata előtt, ahonnan már feltűnik a hegy büszkesége a Szent Donát-kápolna és a mellette álló kereszt.

Öreg, védett hársfák árnyékában húzódik a nyúlhegyi kápolna. Szentélye a római korban vértanúvá lett püspököt ábrázoló oltárképpel együtt 1710-ből való. Eredetileg ez valószínűleg

csak egy út menti körmeneti stáció volt, amit aztán 1830-ban építettek ki kápolnává, de a harangtornyot csak 1901-ben ragasztották hozzá. Ekkor került a helyére a két kis harang is.

Szent Donátot Nyúlon is, mint a szőlők védőszentjét tisztelik. Kéthetenként tartanak itt misét, de egy évben egyszer, a szent ünnepét (aug. 7.) követő vasárnap a kis kápolna az egész község nagy templomává lép elő: rendszerint vendégszónok meghívásával szabad téren tartják az ünnepi, a búcsúi nagymisét, melyre az egész községből nagy számban érkeznek nyúliak és vendégeik. A hársfák alatti szabadtéri padsorok nemcsak búcsúkor, de az arra járó zarándokoknak egész évben árnyas pihenőhelyet kínálnak.

A 9. stációt (Jézus harmadszor esik el a kereszttel) képviselő Kápolna melletti kereszt 1879-ben készült Felber Mihály adományából, mely 129 év alatt nagyon rossz állapotba került, ezért 2008-ban az eredetivel teljesen megegyező alakú újat készíttetett helyette az Egyházközség. Szentelésére még ugyanabban évben, búcsúkor került sor. (aug.10.).

Újabban azonban divatba jött a pincéket téglaboltozattal ellátni. Ennek egyrészt az az oka, hogy tehetősebb tulajdonosok birtokába kerültek, akik megengedhetik a drágább építkezést, másrészt az uniós szabványok bizonyos higiéniai előírásokat is tartalmaznak a borútba szerveződött gazdák számára. Ez azzal jár, hogy előteret építenek a pincebejárat elé. Többen vizes blokkal, fogadó térrel is ellátják pincéiket, ahova természetesen a villany is be van vezetve. Az őslakók kihalásával és elköltöztetésével legtöbb pince bevándorlók vagy az egykori tulajdonosok mára már nem itt lakó leszármazottainak tulajdonába került, akik többnyire nem természet közelben élnek, így nem ismerik eléggé a lösz természetrajzát és ebből bizony gyakran tájba nem illő dolgok születnek. Itt is ez történt. A régi deszkajátós pincetorkok tulajdonosait már szinte kinézik a mészke elő-építmények tulajdonosai. Egy bizonyos stílus alakult itt ki, mely egyre inkább a fényűzés felé fordult (díszkivilágítás, stb.) Újabban már nem is ássák a pincét, hanem gépi erővel elhordják fölüle a földet, aztán elkészítik a téglaboltzatot, majd visszahordják föléje a földet.

Néhányan a löszös partfalakat mészkeburkolattal vonják be, parkolókat, kitérőket mélyítenek a löszfalba, teljesen tönkretéve az utca eredeti képét és hangulatát. El kell azonban ismerni, hogy kezd kialakulni itt egy sajátos, egységes mesterséges környezetet sugárzó arculat. Itt-ott azonban éles kontrasztként megmaradt az ősi, a régi is, ami legalább annyira lehet szép, mert természetes, mint az új, a mesterséges. A Vaskapu utcán felfelé ballagva elhaladunk egy partfalba mélyített kemence mellett is, melyet azonban sajnos hagytak bedőlni a tulajdonosai. Kár, hogy az ilyesmi csak nagyon kevesek számára jelent ma már értéket. Legtöbbször az erre haladók közül nem is tudják, hogy ott kemence van. Feljebb, a Szél Fiai Fogadó fölötti részen

egy szépen kialakított nádas ház és egy nádfedeles, patics falú kisebb épület is fennmaradt.

Innentől kezdve a partfalak fokozatosan lealacsonyodnak és a pincék is elmaradoznak. Hamarosan egy útelágazásba érünk. Itt forduljunk balra. Az utca elejének bal felén tornácos nádas házak mellett haladunk el. Van, amelyik újonnan épült, egy másik már meglevő épület átalakításával vált ilyenné. Kár, hogy egyik sem illik a tájba, inkább az Alföldön néznek ki így a parasztházak. Az utca jobb oldalán a képet tovább tarkítva hivalkodó villa ágaskodik.

A fokozatosan emelkedő kaptató végén az erdő szélén elérjük a falu határát. Itt fönna győrójbaráti határszélén 250 méter magasságban, a Lila hegy lábánál áll a Hideglelős kereszt. Megáldására 2010. május 30-án égdörgéssel, záporosóvel kísért kellemetlen időben került sor. Ennek ellenére szép számmal vettek részt a hívek a kápolnától idáig kapaszkodó zarándoklaton. Az eredetileg itt álló pléh-Krisztus anyagát teljesen ki kellett cserélni, mert

elég rossz állapotba került. A korábban itt állt feszület állításának évét nem ismerjük, bár az oldalán egy 1967-es dátum volt olvasható, ami valószínűleg inkább a felújítás idejét jelenthette. A „hideglelős” jelzõt vélhetőleg azért kapta, mert ezt is, mint az ország többi ilyen nevű keresztjét hideglelős betegek keresték fel gyógyulás reményében.

10. STÁCIÓ JÉZUST MEGFOSZTJÁK RUHÁITÓL

**Ruha nélkül csúffá tesznek,
és epével keserítnek.
Ó, szemérmes tiszta élet,
bárcsak mindig követnélek!
Vezess, Uram, vezess engem,
Veled éljek földön s mennyben.**

A Hideglelős kerestől a **11. stációt** jelképező Ács-keresztig 1700 méter a távolság. Induljunk el a Győrújbarátot Nyúttól elválasztó Fehérkereszt utcán, melynek csak bal oldalán, a Győrújbarát felőli részen vannak házak, nem egy közülük nagyon régi és rossz állapotú már. Jobbra szép kilátás nyílik Pannonhalma irányába és Nyúlhegy belseje felé. Kb. 300 méter megtétele után útelágazásba érünk. Itt a jobb oldali utat válasszuk, mely erősen lejtve tart a Vaskapu utca felé. Újabb 250 métert ereszkedve a szőlők között balra keskeny kocsitutat találhatunk, mely a Zsidó-dombra vezet. Menjünk fel ezen és a Zsidó-domb gerincét elérve forduljunk balra. Pár lépésre innen a Gerha-tető kilátópontjához hasonló irányjelzős távolságmutatót találunk. Az előhegy (Bent) gerince fölött átlátva nagyon szép kilátás nyílik innen Pannonhalma irányába. Kicsit tovább menve elérjük a Zsidó-domb legmagasabb pontját (243 m), itt fordulunk jobbra és ereszkedjünk le azon a beton talpfákkal megerősített Fülemlő utcácskán, amely hétvégi nyaralóktól kísérve meredeken lejt a Madarász utca vége felé. Leérve jobbra kiépített pihenőhely vár bennünket padokkal, asztalokkal.

Bár nem esik utunkba, de ha van időnk, kis kitérővel a Madarász utcában is sok érdekes látnivalót kereshetünk fel. Mindjárt a pihenőhely közelében jobbra van pl. a Horgány-ház, amely talán a község legszebb, jó állapotban levő régi nádas háza. Hátsó falából búbos kemence domborodik elő, kéménye a tájra jellemző kalapot viseli.

Kicsit lejjebb haladva balra az ördögcérnákkal beborított partfalból ablak néz le ránk. Mögötte egykori partlakás található, a községben az utolsó. Belül fehérre meszelt járatait még a XX. század derekán is lakták szegény sorsú emberek. Ez az utca is löszmélyút jellegű, így itt is pincék sora vezet bennünket. Jobbra az utca közepén partba vájt kemencéket láthatunk.

Térjünk azonban vissza a Madarász utca végén levő pihenőhelyhez. Innen mehetünk ugyanis tovább az Ács-kereszt felé. A Madarász utca keskeny aszfaltcsíkja az utca végén jobbra fordul és tovább kanyarodva kisebb emelkedővel felvisz bennünket a Bent nevű elődomb tetejére, ahonnan jó kilátás nyílik Győr irányába és K felé. Itt a kínálkozó panoráma ürügyén egész utcányi hétvégi ház, pompás nyaraló sorakozik. Ne a Panoráma utca vonalát kövessük azonban, hanem a kanyarulatból balra levezető erősen lejtős földúton haladjunk tovább. Nemsokára jobbra növényekkel magasan benőtt vízmosás szélére érünk. Itt az útirányt jelző nyilat követve partfalba vájt lépcsősort találunk. Ereszkedjünk le ezen a Bednár-horgasnak nevezett vízmosás alá. Utunkon természetes homokkősziklák mellett haladunk el. Lenn a vízmosás alján kitaposott ösvény vezet bennünket a **Napóleoni rabok emléktáblájáig**. Lössbe és homokkőfalba nyíló pincetorkok szomszédságában találjuk az emlékhelyet, melynek márvány emléktáblája arra emlékeztet bennünket, hogy 1809-ben, Napóleon kismegyeri csatája után, itt a nyúli pincékben tartották fogva a franciák azokat a grazi katonákat (112-en voltak), akiket a kismegyeri majorság elleni támadás során foglyul ejtettek. A biztos haláltól csak egy bátor helybeli nő mentette meg őket, aki helyismeretét felhasználva kiszökött az őrizetből, értesítette a magyar hadvezetést, ők aztán sikeres diplomáciával közbelépve még éppen időben meghiúsították a kivégzést. Végül egy évnyi franciaországi hadifogság után jutottak haza e katonák Grazba.

Kis kitérővel az emléktáblától felfelé vezető úton a Vincellér soron is tehetünk látogatást.

Ha viszont tovább követjük a lejtős löszmélyutat, hamarosan elérhetjük a Rákóczi-telep szélső utcatorát, a Határ utcát. Ennek végén kisebb földhalom tetején, szigetszerű helyzetben, utak által közrevéve áll az Ács-kereszt. Fölé hajolva gesztenyefa védelmezi. Ezt a feszületet 1926-ben állíttatta Ács András és neje, Farkas Etelka. Felújítására 2009 tavaszán került sor. Ezzel utunk 11. keresztjéhez, vagyis **11. stációhoz** érkezünk. (Jézust keresztre szegezik)

11. STÁCIÓ JÉZUST A KERESZTRE SZEGEZIK

**Gyötrött tested felemelik,
bitófára fölszegezik,
A szentkereszt kedves nékem,
Jézus trónja, menedékem
Vezess, Uram, vezess engem,
Veled éljek földön s mennyben.**

Az Ács-kereszt mintegy 1100 méterre van a **12. stációnak** helyet adó Kisnyúli keresztől.. Induljunk el a Tánecsics Mihály utcán Écs felé DNY-i irányba. Alig teszünk meg 200 métert, a Kiskulacs Vendéglővel csaknem szemben nyíló utcán, a Tagúton kanyarodjunk balra. A Rákóczi-telep mellett elhaladva mintegy 700 métert kell megtennünk, hogy Kisnyúl területén, az Arany János utcát elérjük. Itt fordulunk jobbra és ismét DNY-irányba gyalogolva negyed km-el távolabb, az út baloldalán felfedezhetjük a Kisnyúli keresztet. Eredetijét 1868-ban állították az akkor még külön falunak számító Kisnyúl lakói. A 141 éves kereszt helyébe 2009. október 8-án a régivel formailag teljesen megegyező keresztet készített az Egyházközség.

12. STÁCIÓ JÉZUS MEGHAL A KERESZTEN

**A keresztfán elvéreztél,
élted adtad mi üdvünkért,
Ha megmosdom e szent vérben,
megbocsátva minden vétkem.
Vezess, Uram, vezess engem,
Veled éljek földön s mennyben.**

Folytassuk utunkat tovább az Arany János utcában a templom irányába. Nemsokára egy játszótérre kiépített parkhoz érünk, ahova mind jobbról, mind balról 2-2 utca torkollik. Itt forduljunk balra, de ne menjünk be a Park utcába, hanem a szélesebb Béke utcát választva haladjunk tovább, amely alig 150 m hosszú. Így gyorsan elérjük a Kossuth Lajos utcát, amelyen a 82-es főút forgalma zajlik. Itt, a Béke utca-Kossuth Lajos utca torkolatának a templom felőli oldalán (a Szent Donát borozó mellett) áll **a 13. stációnak** helyet adó un. Rajos-kereszt, melyet 1901-ben állíttatott Rajos Mihályné, Ábrahám Erzsébet. A községnek ez a része, a templomtól idáig, már Káptalannyúl. Egykor itt végződött a falu, így került e kereszt a kisnyúli falu végére. Először 1930-ban gondoltak elődeink e fészület felújítására. Az újra megszépült kereszt ünnepélyes megáldása pedig 2009. október 25-én történt.

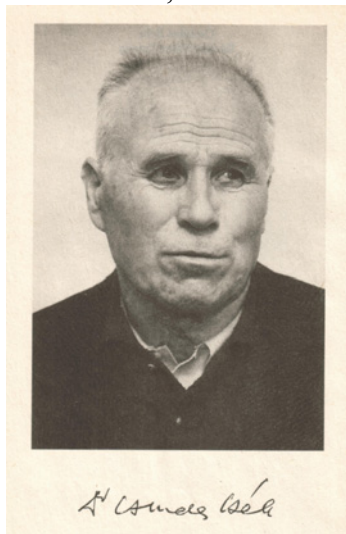
13. STÁCIÓ JÉZUS TESTÉT LEVESZIK A KERESZTRŐL

**Szent Szűz szíven pihen tested,
könnyeivel ő mosdat meg.
Könyöröggél, Anyám értem,
veled legyek egykor égben.
Vezess, Uram, vezess engem,
Veled éljek földön s mennyben.**

Az utolsó, **14. stációt** (Jézust sírba teszik) képviselő temetői keresztünkhöz igyekezve induljunk el a Kossuth Lajos utca Győr felé menő szakaszának bal oldali járdáján. Mintegy fél km-t kell megtennünk, hogy a temető bejáratát elérjük. Jobbra egy targoncajavító üzem és egy betonkeverő telep mellett haladunk el, balról pedig a kőfaragó üzem marad mögöttünk. A falu végénél 5 ágú körforgalomhoz érkezünk. Itt forduljunk balra a temető parkolója irányába, ahonnan egy újonnan kialakított bejáraton át léphetünk a sírkertbe.

A nyúli temetőben nyugszik Dr. Csendes Béla költő (1921-1996), aki Nyúlon született, ígéretes irodalmi pályáját a Rákosi-korszak törte ketté. A latinos műveltségű, széles látókörű költő a recski munkatábor borzalmait is végigszenvedte. Politikai és vallási nézetei miatt üldözték, később mellőzték, így elfeledve méltatlanul háttérbe szorult. A rendszerváltás utáni években megjelent idős kori köteteivel a számára egyre idegenebbé váló környezetben már nem volt képes a tehetségéhez méltó helyet kiharcolni magának a hazai irodalmi életben.

Utolsó éveit a világtól elvonultan, magányos remeteként töltötte a nyúlhegyi Felső-Egesében levő szülőházában, a szívének oly kedves szőlőbirtokán .

A Temetői nagykereszt a ravatalozó közelében áll. 2011-ben készült el, felszentelésére mindenszentekkor került sor. A korábban itt álló feszületet felirata szerint 1879-ben állították Kalmer Mihály egykori nyúli plébános örökösei. Annak ellenére, hogy a közelmúltban (1998) felújították, hamar elég rossz állapotba került, ezért az egyházközség teljes megújítása mellett döntött. Az égre néző nőalak mellett a feszület bal oldalán márványból faragott nyitott könyvben olvashatjuk a nyúli plébánosok nevét és azon papokét, akik Nyúlon születtek. E kereszt a nyúli Kereszt-út utolsó, **14. stációja** (Jézust sírba teszik), mely a feltámadás reményébe vetett hitünket kifejezve nem véletlenül került a temetőbe.

14. STÁCIÓ JÉZUS MEGHAL A KERESZTEN

**Tested sírban, hol nincs élet,
de harmadnap újraéled.
A haláltól sose féljek,
Kitárul az örök élet.
Vezess, Uram, vezess engem,
Veled éljek földön s mennyben.**

Itt, ezzel a feszülettel ér véget közel 13 km-es NYÚLI KERESZTÚTUNK. Köszönjük, hogy velünk tartott. Ha kedve és ideje van, kérjük, látogasson el településünk másik községen belüli túraútvonalára is, járja végig a hasonló hosszúságú Kökőrcsin-körutat, mely 90%-ban más útvonalat követve látogatja végig a település egyházi, történelmi, irodalmi, néprajzi és természeti értékeit. Szeretettel várjuk vissza!

St. szám	Stáció szokásos megnevezése	Távolsága az előző kereszttől	A kereszt helyi megnevezése és tengerszint feletti magassága
1.	Jézust halálra ítélik	0 m	Templom előtti kereszt (126)
2.	Jézus vállra veszi a keresztet	500 m	Nagynyúli márványkereszt(128)
3.	Jézus először esik el a kereszttel	80 m	Nagynyúli kereszt (129)
4.	Jézus édesanyjával találkozik	1520 m	Vörös kereszt (132)
5.	Cirénei Simon segít Jézusnak	1850 m	Gerhai kereszt (210)
6.	Veronika kendőjét nyújtja Jézusnak	1480 m	Kalmár-kereszt (150)
7.	Jézus másodszor esik el	650 m	Salamon-kereszt (136)
8.	Jézus szól a síró asszonyokhoz	520 m	Gyilkos kereszt (160)
9.	Jézus harmadszor esik el a kereszttel	900 m	Kápolna melletti kereszt (180)
10.	Jézust megfosztják ruháitól	1300 m	Hideglelős kereszt (250)
11.	Jézust keresztre szegezik	1700 m	Ács-kereszt (135)
12.	Jézus meghal a kereszten	1100 m	Kisnyúli kereszt (127)
13.	Jézust leveszik a keresztről	360 m	Rajos-kereszt (126)
14.	Jézust sírba teszik	600 m	Temetői kereszt (125)
	A Nyúli Kereszt-út teljes hossza	12 560 m	

Az útvonal leírását készítette:
Szűcs Mihály biológia-földrajz szakos tanár, települési képviselő
A fényképek egy része Mogyoróssy Pantaleon munkája

Kitárt karokkal

***Kitárt karokkal értem el hozzád,
Engedd meg Uram, hogy lássam orcád!
Kitárt karjaim keresztjét hoztam,
Leteszem eléd, hogy megnyugodjam!***

***Hosszú volt utam, tudom figyelted,
Az éveim már lassan betelnek,
Hogy mit akartál, azt csak most értem,
Most, mikor Hozzád végre elértem!***

***Gyermekkoromban folyton rohantam,
S Te vigyáztál rám ezer alakban,
Te emeltél fel, mikor elestem,
Vitted helyettem kicsiny keresztet!***

***Ifjan sietős léptekkel jártam,
Félelem nélkül, büszkén és bátran,
Talán nem mindig utad kerestem,
Nem tudtam, hogy viszed a keresztet!***

***Felnőtként mindig fontolva léptem,
Volt részem olykor a szenvedésben,
Gondok közt boldog apaszerepben
Néha hagytad vinni a keresztet!***

***Öregségemre lassan csoszogva
Ha rászorulok a támaszodra,
Karod görcsösen el nem eresztet,
Már nekem kell vinni a keresztet!***

***Utam végén majd lassan megállok,
S hol véget érnek vágyak és álmok,
Előtted állok majd, Veled szemben
Én a földön s Te fölön a keresztet!***

***S rá kell döbbernem ott szégyenszemre,
Bár sokat küszködtem életembe,
Szegény maradtam! Te vagy a gazdag,
Hiszen értem az életed adtat!***

Nyúl, 2007. október 16-án

Szűcs Mihály